

JELENKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

- TÓTH KRISZTINA verse 1
KUKORELLY ENDRE verse 2
CSEHY ZOLTÁN versei 4
SZALEH DIAB versei (Csordás Gábor fordítása) 6
DARVASI LÁSZLÓ: Az amerikai nő (– neandervölgyiek –) (regényrészlet) 12
SZILASI LÁSZLÓ: [18.48: telefon]
(El nem hangzott beszélgetések anyámmal) (regényrészlet) 31
KISS TIBOR NOÉ: Olvadás (regényrészlet) 36
PODMANICZKY SZILÁRD: Örök élet meg egy nap (naplórészlet) 42
FORGÁCH ANDRÁS: Az arc mint természeti képződmény (A Petri-rajzok elé) 48
STUMMER ATTILA verse 52
KUSTOS JÚLIA verse 56
MELIORISZ BÉLA versei 57
GELLÉN-MIKLÓS GÁBOR verse 58
PAPP-SEBŐK ATTILA verse 60

*

- BAZSÁNYI SÁNDOR: „köldöködben aprószemű kavicsisten”
(Kántor Péter pályakezdése) (esszé) 61
TILLMANN J. A.: A tünemény, ami nem létezik (A természetten innen és túl)
(esszé) 71

*

- SZOLLÁTH DÁVID: Emelni a tétet (Gabriely György – Poletti Lénárd: Kész az egész.
Közreadja Németh Gábor és Szilasi László.) 78
VISY BEATRIX: Lépes méz méhpempővel (Láng Zsolt: Az emberek meséje) 86
SZÉNÁSI ZOLTÁN: „így szítod arcom egyre éberebbre?”
(Tamás Ferenc: Nemes Nagy Ágnes közelében. Esszék, műelemzések) 91
P. MÜLLER PÉTER: A színház szabaddá tesz (Jászay Tamás: Szabálytalan
és kíméletlen. Beszélgetések a Szegedi Egyetemi Színpadról) 96

KÉPEK

- FORGÁCH ANDRÁS rajzai Petri Györgyről 49–51

2025

JANUÁR

JELENKOR

LXVIII. ÉVFOLYAM

1. szám

Főszerkesztő
ÁGOSTON ZOLTÁN

*

Főszerkesztő-helyettes
GÖRFÖL BALÁZS

Szerkesztő
FENYŐ DÁNIEL

Tördelőszerkesztő
KISS TIBOR NOÉ

Szerkesztőségi titkár
KOZMA GYÖNGYI

A szerkesztőség munkatársai
PARTI NAGY LAJOS
főmunkatárs

BERTÓK LÁSZLÓ, CSUHA ISTVÁN, HAVASRÉTI JÓZSEF, KERESZTESI JÓZSEF,
NAGY BOGLÁRKA, PINCZEHELYI SÁNDOR, SZOLLÁTH DÁVID, TAKÁTS JÓZSEF,
THOMKA BEÁTA, TOLNAI OTTÓ, VÁRKONYI GYÖRGY

*

Szerkesztőség: 7621 Pécs, Széchenyi tér 7–8.
Telefon (üzenetrögzítő is) és telefax: 72/310-673, 215-305, 510-752, 510-753.
A szerkesztőség e-mail címe: jelenkor58@gmail.com

Arra kérjük a folyóiratunkban még nem publikált szerzőket, hogy közlésre szánt műveiket kinyomtatva, postai úton juttassák el a szerkesztőség címére.
Az elfogadott kéziratok szerzőit a küldeményhez mellékelt válaszbortékban vagy a megadott e-mail címen értesítjük. Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Kiadja a Jelenkor Alapítvány
(Pécs, Széchenyi tér 7–8. Telefon: 72/310-673),
a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap és
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával.
Felelős kiadó: a Jelenkor Alapítvány kuratóriumának elnöke.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu
WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,
telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban
(<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu
Belföldi előfizetési díjak: előfizetési díj félévre 7800,- Ft, egy évre belföldre: 14 300,- Ft;
a Magyar Posta Zrt.-nél külföldre: az aktuális díjszabás szerint.

Lapunk előfizethető közvetlenül a szerkesztőségen keresztül is.
Számlaszámunk: MBH Bank Nyrt. 50800111-11164573
Megjelenik havonként.

A szedés és a tördelés a Jelenkor szerkesztőségében készült.
Nyomtatta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécssett.

Index: 25-906, ISSN 0447-6425

KRÓNIKA

BERTÓK LÁSZLÓ KÖLTÉSZETI DÍJ. Az immár negyedik alkalommal odaítélt díj ünnepélyes átadó estjére december 5-én került sor a pécsi Kodály Központban. A nagydíjat, amelyhez *Pinczehelyi Sándor* műalkotása társult, *Rakovszky Zsuzsa* vehette át, akit *Ágoston Zoltán* laudált, majd kérdezett. A kisdíj idei kitüntetettje *Pál Sándor Attila*, aki *Hack Ferenc* alkotásában is részesült, és akivel a laudáló *Mohácsi Balázs* beszélgetett. Az est során elhangzott *Balogh Máté* *Sinfonia Nr. 3. „Priusz”*. *Hommage à László Bertók* című művének magyarországi ősbemutatója a Pannon Filharmonikusok tolmácsolásában, *Vass András* vezényletével. Bertók László *Priusz* című önéletrajzi művéből *Mácsai Pál* olvasott fel. Az est házigazdája *Nyáry Krisztián* volt. A díjazottak laudációi honlapunkon olvashatók (www.jelenkor.net).

*

ADOMÁNYOZÓI EST. Folyóiratunk fennmaradásáért szerveztek támogatói estet december 12-én a pécsi Tudásközpontban. Közreműködött *Beck Zoltán*, *Frank Ildikó*, *Havasréti József*, *Horváth Viktor*, *Keresztesi József*, *Kiss Georgina*, *Kiss Tibor Noé*, *Kukorelly Endre*, *Méhes Károly*, *Meliorisz Béla*, *Milbacher Róbert*, *Mohácsi Balázs*, *P. Horváth Tamás*, *Rozs Tamás*, *Simon Bettina*, *Szilágyi Eszter Anna* és *Uhrík Teodóra*, az est két házigazdája *Ágoston Zoltán* és *Balogh Robert* volt. Köszönjük közönségünk nagylelkű támogatását!

*

PREMIER. Egy- és többkönyves szerzők, kötetre várók és első kéziratukon dolgozó pályakezdők tartottak közös felolvasást december 3-án a pécsi Trafik bárban. A közönség *Bechtel Helga*, *Csordás Kata*, *Keresztesi József*, *Makk Flóra*, *Mohácsi Balázs*,

Ruprech Judit, *Simonfalvi Anca* és a szervező, *Kiss Tibor Noé* írásait hallgathatta meg.

*

KISS TIBOR NOÉ volt az Erzsébetvárosi Irodalmi Estek hetedik vendége december 11-én a budapesti RS9 Színházban. A szerzőt és a készülő regényéhez tanácsokkal szolgáló *Nagy Zoltán* kultúrantropológust, tanszékvezetőt *Görföl Balázs* kérdezte, közreműködött *Balázs Eszter* zenész.

*

KADDIS. A magyarországi holokauszt nyolcvanadik évfordulójára emlékezett a Pannon Filharmonikusok november 28-án a pécsi Kodály Központban. Az Anne Frank Alapítvány *Ha az lehetek, aki vagyok* című vándorkiállítását *Ronald Leopold* igazgató nyitotta meg. A pécsi zsidóságnak az 1944-es deportálást megelőző mintegy másfél évszázados múltjáról dr. *Schweitzer Gábor* jogász tartott előadást. Az ezt követő koncerten Penderecki, Komgold és Leonard Bernstein művei hangzottak el, közreműködött *Izabela Matula*, *Molnár Ágnes* és *Ketevan Abuladze* (szoprán), *Valentin Dubovskoy* (tenor), *Mácsai Pál* (narrátor), a Nemzeti Énekkar (karigazgató: *Somos János Csaba*) és a Cantemus Fiúkórus (karigazgató: *Szabó Soma*), vezényelt *Kesselyák Gergely*, az est házigazdája *Seres Gerda* volt. A rendezvényről *Szatmári Áron* számolt be a Jelenkor Online-on.

*

IRODALMI DÍJAK. A Városmajor48 Alapítvány Életműdíját *Parti Nagy Lajos* vehette át. Az Irodalmi Jutalom díjazottja *Bakos Gyöngyi* lett. – A Horváth Péter Irodalmi Ösztöndíjat idén *Kupihár Rebeka* nyerte el. – A Füst Milán Költői Díjban *Bende Tamás* és *Kustos Júlia* részesült. – A Bezerédy-díjat *Fekete Richárd* érdemelte ki.

Szerzőink

Tóth Krisztina (1967) – költő, műfordító, Montreux-ben él.

Kukorelly Endre (1951) – költő, író, Budakalászon él.

Csehy Zoltán (1973) – költő, műfordító, irodalomtörténész, Dunaszerdahelyen él.

Szaleh Diab (1967) – szír költő, műfordító, Franciaországban él.

Csordás Gábor (1950) – költő, műfordító, a Jelenkor Kiadó alapítója és szerkesztője, 2015 óta többnyire Nyugat-Európában tartózkodik.

Darvasi László (1962) – író, Budapesten él.

Szilasi László (1964) – író, irodalomtörténész, Szegeden él.

Kiss Tibor Noé (1976) – író, a *Jelenkor* tördelőszerkesztője, 2022 óta külföldön és Egerágon él.

Podmaniczky Szilárd (1963) – író, költő, Balatonbogláron él.

Forgách András (1952) – író, dramaturg, műfordító, Budapesten él.

Stummer Attila (1974) – jogász, író, Budapesten él.

Kustos Júlia (1996) – költő, író, Budapesten él.

Meliorisz Béla (1950) – költő, tanár, Pécsen él.

Gellén-Miklós Gábor (1973) – költő, Székesfehérváron él.

Papp-Sebők Attila (1997) – költő, a BBTE pszichológia szakos hallgatója, Kecskeméten él.

Bazsányi Sándor (1969) – irodalomkritikus, Piliscsabán él.

Tillmann J. A. (1957) – esztéta, Budapesten él.

Szolláth Dávid (1975) – irodalomtörténész, a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont tudományos munkatársa, Budapesten él.

Visy Beatrix (1974) – irodalomtörténész, kritikus, Budapesten él.

Szénási Zoltán (1975) – irodalomtörténész, kritikus, a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont tudományos munkatársa, az *Új Forrás* szerkesztője, Tatabányán él.

P. Müller Péter (1956) – irodalom- és színháztörténész, kritikus, Pécsen él.

Folyóiratunk a Kulturális és Innovációs Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap és Pécs Város Önkormányzata támogatásával jelenik meg. Köszönjük a Molnár Nyomda Kft. támogatását.

A Jelenkor a LAPKER újságospavilonjain kívül
a következő könyvesboltokban is megvásárolható:

PÉCSETT: Fókusz Könyvárúháza, Jókai utca 25. –
Művészetek és Irodalom Háza, Széchenyi tér 7–8.

BUDAPESTEN: Írók Boltja, 1061 Bp., Andrássy út
45. – Ludwig Múzeum, 1095 Bp., Komor Marcell
u. 1. – Magvető Café, 1074 Bp., Dohány u. 13.

A LIBRI budapesti és vidéki könyvesboltjaiban:

Allee Könyvesbolt
Árkád Könyvesbolt, 1. emelet
Campona Könyvesbolt
Csepel Plaza Könyvesbolt
Duna Plaza Könyvesbolt, 1. emelet
Könyvpalota
Mammut Könyvesbolt
Oktogon Könyvesbolt

Stop.Shop. Könyvesbolt
Pólus Center Könyvesbolt
Sugár Könyvesbolt

Budaörs Könyvesbolt
Debrecen Könyvesbolt
Győr Könyvesbolt
Győr Plaza Könyvesbolt
Kaposvár Plaza Könyvesbolt
Miskolc Könyvesbolt
Nyír Plaza Könyvesbolt
Pécs Könyvesbolt
Szeged Plaza Könyvesbolt
Szolnok Plaza Könyvesbolt
Zala Plaza Könyvesbolt

www.jelenkor.net

1300,- Ft

JELENKOR

TÓTH KRISZTINA

Takarítószekrény

*A keskeny szekrényben a flakonok
egymáshoz préselődve se férnek el.
A legmagasabb, a zöld, hanyatt,
keresztben fekszik a többi tetején.*

*Mintha egy zsúfolt terembe nyitnál:
őrjöngő, lelkes tömeg dobálja
vállán a sztárt, egy dalt üvöltve. Mi lehet
abban a néma dalban, te zöld flakon?*

*Megrázom, üres. Szájából sűrű nyál
szivárog. Akkor most véget ért
a koncert: nincs, akit hordozzanak.
Lehet, a fele már réges-rég üres,*

*lehet, hogy volna hely, de akkor
mégis, ki énekelne éjszakánként
a szekrény mélyén, a mérgekkel teli,
fülledt sötétben? Ki énekelne akkor?*

Óda

*Férfi. Nehezen fordul.
Nő milyen könnyen
fireg-forog.
De csikordul.
Legalábbis ebben a könyvben.*

*Könnyedén perdül a nő.
Férfi inkább csak megtorpan.
Ez, mondja,
ez most tényleg ő!
Azt mondja magának, hogy jól van.*

*Néz maga elé. Nézeget,
mert a nő mintha kinevetné. Pedig
csak nevet.
Nevet,
míg végképp kedvét nem szegik.*

*Kicsit, gondolja most a nő, lefogytam.
A férfi nem gondol. Vagy nem sokat.
Annyit, hogy
nem fogy el. Hogy jól van
így. Jó, hogy nem ő válogat.*

*Nem válogat. Nem választ. Nem ő válik.
Ezeket a másokra hagyja.
Már ügyis,
ügysem, nem sokáig
tart az egész. Ügysem maradna.*

*A kertben diólevelet söpör a szél.
A szomszéd kutya nyüszítését hallani.
A nő nevet.
A férfi nem beszél.
Kedv s öröm. Kedv. Remények. Isten. Az mi.*

*Fű, fa, bokor, virág felissza
az olvadt havat. Minden mintha örül.
Nem vacakol. Nem
fordul vissza.
Arra nincs idő. Körül-*

*keríti, mint ama jó gazda,
a házát. Lesz valami. Felölti a kert a ruháját.
Majd mind, ami
el van baszva,
visszanyeri a báját.*

Hálózene

Sáslándsák hegyein clikkan a harmat és
szélen pár lilium térdig a vízben áll.
Bomló haltetemet ringat a lusta víz,
elnyútt hangszer a halgerinc.

Ó nem, nem zene ez, ámde kötélverés!
Kender rostjaiból szaladozó dalok!
Kócnýúvő gereben képzí a kottasort,
s nem tépődik a szálkötél!

Kócmadzag-darab ez, s ott a hajókötél!
Istráng, fék, rudazó: bő a repertoár.
Hálót is fonogatsz, még be se dobtad, ám
máris zajt ver a halficánk.

Árad minden: a vízben kutakodni jó.
Túlfűtött iramot hajszol az élvezet.
Pálló, bő iszapig süllyed a nagylyukú
háló. Gyűjti a roncsokat.

Antik költő félkész kötetéhez

Bíbor köntösödet vedd le, te verskötet!
Szebb vagy meztelenül. Furcsa modellkedés
vár rád, s antik öröm fényezi tagjaid,
nem pornó, de azért pikáns.

Fénylő izmaidon csillan a szűz olaj.
Nem piszkít be a por, túród a nap hevét,
néked szurkol a nyár, s bölcs filozófusok
gusztálgatnak a lomb alól.

Szétporladt ideák szobrai közt a hús
gyarló léte alig érzi az ősmodellt.

*Minden tiszta arány isteni másolat:
s tartósítani nem lehet.*

*Edzésprogramodat nem fedi el homály.
Update-elni alig kell, ami újszerű.
Szebb egy mozdulatív, mint a tömör kövek
holt lelkében az élvezet.*

*Hangszertest ez a test, tárgyasult erő.
Minden húr kifeszül, várja a Pengetőt.
Fenségben lakozó fűszerezett arány,
adj áramvonalas derít!*

Egy hajó átkel a szoroson

részletek

I

Beszédem az azúrról
kezed felé emelkedik
míg a csönd alacsonyán
száll sürgésed fölött

íme ruháid
a sziklafalon
a sirályok kövekre
függesztik gondolatod

díszek és vésetek terhe rajtam
naplódban
nem veheted le rólam

törött szobrok közt jársz
és érintésed
az egyetlen kút a szigeten

Szaleh Diab 1967-ben született az Aleppó melletti Deir Szemaanban, Oszlopos Szent Simeon városában. A nyolcvanas években Aleppóban a Forum littéraire költőcsoport tagjaként részt vett az arab (masreki) köznyelven alapuló modern szíriai költészet megteremtésében. 1995-től Bejrútban tartózkodott, és újságíróként dolgozott. 2000 óta Franciaországban él. A Sorbonne-on doktorált a kortárs arab irodalomból. Arab költészetet fordít franciára és franciát arabra. Létrehozta és gondozza a kortárs arab, iráni és izraeli költők adattárát.

Kötetei:

Qamarun jabiszun ja'tani bihajati (Száraz hold virraszt életem felett), Dar Al Dzsadid, Bejrút, 1998.

Szajf junani (Egy görög nyár), Merit, Kairó, 2006.

Turszulina szikkinan arszilu khandzsaran (Te kést küldesz nekem, én tört neked), Sarqiat, Kairó, 2009.

Versei francia fordításban:

Une lune sèche veille sur ma vie, Comp'Act, Chambéry, 2004.

J'ai visité ma vie, Le Taillis Pré, Brüsszel, 2013.

Kétnyelvű kötetének (*Esquisses pour une île*, Tarabuste, Saint-Benoît-du-Sault, 2024) francia fordításait Annie Salager-val együtt jegyzi. Az itt közölt szövegek ebből a kötetből valók.

*egy könnycseppel csordul
és számtalan bárka
indul belőle nyílt tengerekre*

*tamariszkuszok között
pihen lélegzeted
és álmod mélyén
csipkekendőket rojtoz a tenger*

II

*Lassan
átítatódom tekintetteddel
legkisebb gondolatod
mint egy hal
tovarebben*

*magányos madár
suhan át vágyadon
szó sincs virágcsokorról*

*egy bárka
álomba visz
és a tamariszkusz
amelyik alatt ültél
elég árnyékot önt
minden nyaralóra
ezen a nyáron*

III

*mindig csalódom
a virágokban
pedig hány könyvet nézegettem*

*törött evezők
sókéreg nevünkön
nem biztos hogy a fák
hordták ide a homályt egész éjjel*

*vörös halak
kék halak
fürödnek hallgatásodban
kezed*

*felém közelít a lépcsőn
együtt keliünk át a kegyetlenségen*

*vezető nélkül
érkeztünk az azúrhoz
vissza is térünk hozzá*

IV

*Idegen
mit akarsz itt
szél és nád között kikötve hajódat*

*kalózok fosztják ki hallgatásod
könyvekben szunnyadnak fivéreid*

*erős dárdád összetört
fű nő hiányodon*

*sok elküldött leveledből nem lesz kikötő
hullámokká törik meg bánatod*

*vállaidon súlyos vasárnapok
a homály kezében talál menedéket*

*így jársz barlangból barlangba
a sziklákat sóval bevetve*

V

*Az erdő ahol jártam
nem vizezte be ujjaimat
ösvényei nem vezettek
a halakhoz*

*búcsúzások fölött
lebeg két kezem
ajkam fa
mely halott
avarba merül*

*egy foka álmaimban
ősidők óta
keres egy helyet
ahol megellene*

VI

*Nevetés villáma
sétál a tenger és a hegy között*

*címet cserél
a haj és az azúr*

*bárka az ágyék
kiköt egy másik mellett*

*ott van az ég
a vágy születésének első napja*

*sós felhők úsznak át
verejtéked ablakán
könnyű csipke
végig testemen*

VII

*Mióta vízre bocsátották
hullám hullám után törik meg rajta*

*a nádasok hajnalonta
hangjának koronát küldenek
a kiszáradt kutak elhagyják gödrüket
szigetről szigetre követik őt*

*dárdái eltörtek
aztán két keze is
de egy hajszálnyival
sem lett kékebb a nappal*

*a hajótemető
kapuja tárva-nyitva
egy új bárka
fogadására készen*

XIII

*Nem teszek föl kérdéseket
tudom a tények éppoly bonyolultak
mint egy rózsa*

*a fehér vitorlákba
temetett halálról beszélek
a havazásra várva
nem sok csöndet fogyaszt az ember*

*a halászok az asztal körül
tépett hálót emlékekre cserélnék
és csak azért lengedez a szellő
hogy megvilágítsa veszteségüket*

*erdei székhelyén
a nádbozótok mögött
kicsit messzebb az elhagyott sziget felé
a hegy lábánál
az idegen a vadfügék közt
horkoló éjszakát hallja*

XIV

*A sirályok
nem okvetlenül
jó kalauzok a tengernek
minden pillanatban
lesben áll a tél
a tamariszkuszok mögött*

*a hét hasonlóképpen
nehezen indul el*

*odalentről
néz rám a nappal
vízbefúlt szemekkel*

XV

*Egy hajó átkel egy szoroson
a fenyőig emelkedik a kékség
aztán egy sirály jön
a búcsúzásokat összeszedni a levegőből
és visszaadni a kezeknek*

*ez a sziget
ahol elrothadnak a napok
mint padláson felejtett visszajövelelem*

*nincs menedék
mely befogadhatná pillantásomat
amikor nem vagy*

XVI

*Január
a platánok kedve nem tetszik nekem
az ég sem
nem viselkedik velem barátként
a levegő is keserű
egy hajó halad távol
nem jön közelebb*

*idébb
a bezárt kávézónál
a kikötő fölött
csupán a sirályok
jönnek-mennek
csak pillantásom hiányzik ahhoz
hogy fehérek legyenek*

XVII

*Az utcák
sokáig követtek
a kirakatok tekintetükkel ostoroztak
most tudom hogy semmit nem tudok
és kétes alakoknak
fecsérlem magam továbbra is
talán figyelnem kellett volna
a gazemberekre akik Jézusról
mint egyszerű költőről beszélnek
nem kellett volna magam után vonszolnom
a napokat az egész városon át*

*ó az idő
mikor lábam a patakba merítettem
és kikönyököltem a dél délkörére!*

CSORDÁS GÁBOR fordításai

Az amerikai nő

– neandervölgyiek –

Az amerikai nő nevelőapját Jonathan Bellnek hívták, és ha a *lehetségesnél* valamivel több whiskyt ivott, ami inkább ritkán fordult elő, de azért volt rá precedens, a karácsonykor mindig működésbe helyezett téglaberakásos vintage kandallónak támaszkodva két kortyintás között azzal kérkedett egyre lassulóbb tempóban, hogy az egyik távoli rokona fedezte föl a telefont. A nagyságos Bell papa. Kocog a jégkocka, egy kézbe illő kagylóval mutatják be a modern metafizika vívmányát. Nem emberrel beszélsz, hanem az illúziójával. Az a helyzet, hogy a valóságot sokan szólítják, de a valóság keveseknek ad választ. A kommunikáció történetéhez tartozik az is, hogy az ember, aki folyton és kényszeresen be akar számolni élete jelentékeny és annál is jelentéktelenebb eseményeiről, csaknem mindenről voltaképpen, olyan dolgokról számol be, amelyek senkit sem érdekelnek, még őt magát sem, és a közlés érdekében redukálja az identitását, más lesz, ha beszélsz, nem olyan vagy, amikor megszólalsz. A kiejtett szó megváltoztat.

A kommunikáció története a személyiség folyamatos átalakulása is. Lecsorog a napra tett süteménymáz. A kommunikáció nyílt árulás, az alkalmazkodás üdve. Az emberi arc repedt szakadékból az elme üzeneteket küld: füstjelet, síp sikítését, dudaszót. A harsonát használó szájból előbb boríték lesz, aztán csak szimpla hang, zümmögés, képernyő villódzása, de azt már később, csak a *kilencvenes* években gondolta az amerikai nő,

pittyenés.

Message.

Pittyenés,

message.

Message.

Aztán beköszönt a lájk is. Lájk. Message. Lájk.

Volt egy tag, riasztót szerelt a postaládájára még a hatvanas években, Jerry, aki előbb jól beszart minden egyes levélbedobás után, később megszokta. A postás hamar megszokja a továbbítás érzését, ő nincs is. Aztán néha, kibaszásból, a postaláda mellé tette a levelet. Pedig esett.

Ja, vezeték. Haladok az Óceán mélyén, küldök ezt-azt, mindent.

Az amerikai nő anyja, Mary-Lee volt a legelbűvölőbb nőszemély, akit valaha látott, később is megtartotta ezt a véleményét, az emberi esztétikum rendkívül vonzó, leginkább igéző változatát képviselte. Legalább egy óráig tudott szopogatni egy cukorkát, ami Kisernának soha nem sikerült. Még egy uszkár bőrpóráza is illett volna hozzá. Nem Suzy Parker vagy Marilyn Monroe, inkább Vermeer fülbevalós lánya. Vagy a szép Cecilia Gallerani, a hermelines szerető. Ha már ha-

sonlíthatja Mary-Lee-t az amerikai nő valakihez. Ilyen vonzó arcot ő addig nem látott, pedig Kiserna nyolcéves koráig színésznők, kifejezetten és nyilvánvalóan tetszetős, magukra adó emberek között élt a budapesti Visegrádi utcában, ahol az édesanyja táncot tanított.

Édesanyám tánctanár volt.

Édesanyám tánclépéseket mutatott be.

Mary-Lee, hogy neked milyen gyönyörű szád van.

Ezekből az ajkából valószerűtlenül mély hangok érkeztek, valamint hozzájuk semmiképpen sem illő cigarettafüst, tört fogfény, mentaillat. Az amerikai nőnek nem volt igazi testvére. Legalábbis az Egyesült Államokban nem tudott ilyen vérségi kapcsolatról. Őt 1957-ben hivatalosan örökbe fogadták Ausztriában, ahol húsz évvel korábban üdvözült extázisban ölelte keblére a Führert az osztrák nép, minden ablakba és kopottzöld zsalugáter oldalára föltűzték a frissiben szőtt, horgolt, festett, varrt horogkeresztes zászlót, és levitték rázogatni az utcákra,

heil Hitler,

heil Hitler,

heil.

Ha lett volna testvére az amerikai nőnek, semmiképpen sem fogadják örökbe. Akkor ez nem olyan dilemma lenne, ami föloldható, úgynevezett diszjunkció lett volna. Persze, ha az ő örökbefogadása után esik teherbe a mostohaanyja, Mary-Lee, más a helyzet. Még az örökbefogadás előtt átköltöztek Európából, konkrétan Ausztriából az Újvilágba. Mr. Bell teljesen természetesen úgy mondta, *haza*. Hazamegyünk, kislányom. Az Amerikai Egyesült Államok, a csodás keleti part, Bostontól Jacksonville-ig kanyarog a homokkal szórt, sziklavárosokkal tarkított parti fövenyszőnyeg. Az ember szabad, tettere kész országa, birodalma, az új Néróland. Megnyertük a világháborút is, nem? Kiserna még úgy tanulta, hogy azt a szovjetek nyerték meg. Nem messze tüskézi az eget New York, majd Washington játssza az eszét, kicsivel magasabban Boston, egy monumentális teabár, majd megérted, ott pompázik a Harvard különben. Amerikában minden minta, amit meg tudtak haladni. Nagy erény, hogy az is lehet, amit nem képzelsz el. És pontosan az lesz. Kelet? Az is lesz, ami nem elképzelhető, csak ennyi a distancia, de ha belegondol az ember, ez elég jelentékeny különbség. Ellopod a homokozó formát, és fölhasználod.

Az orange-i kertjükben állt egy igazán jelentéktelen juharfa, egyébként nincs jelentéktelen fácská, egy szóra sem érdemes emberi lény vagy fűszál. Vagyis ennek a fának sem volt valamirevaló sorsa, úgy tűnt legalábbis, de jobb, ha azt mondja ő, az amerikai nő, hogy *küldetése* lehetett mégis. Volt. Mire lennél te ok a teremtésben, fontoljuk meg, bébi.

Annak a kicsiny fának az ágaira még apró lányként szalagokat és birkaszem nagyságú selyemcsomókat kötött, mindenféle színben lógtak és lengedeztek, csillogtak és villogtak. Az előre kikészített kerti székekbe beleültette az anyját meg az apját, Mr. Bellt és Mary-Lee-t, éppen a juharfa elé helyezte őket. Az eseményt érdeklődve figyelte a kerti rigó. A kislány tízéves se volt, tökéletes álmai és tökéletes vágyai voltak. Majd elnyújtott hangon, ahogy a templomban beszélnek a felnőttek, kijelentette, most olvas nekik,

Mom,
Daddy,
olvasok nektek.

Nehéz volt a könyv, lapozott.

Remegett a gyöngé kis keze, ahogy tartotta.

Nyilván el akarta őket kápráztatni, angolul, vagyis egy folyó nyelven beszéltek, a csilkotin indiánok földjén vágtat a víz. A patak tele van kanadai pisztránggal, sügérral, csukával, de már angolul is csobog. Angol örvény, hullám, angol hab. Egy ideig folyamatosan és megszállottan akarta meggyőzni Mr. Bellt és Mary-Lee-t, hogy helyesen döntöttek, amikor magukhoz vették a bécsi pokolban. A tiétek vagyok. Nem mintha azoknak kétségük lett volna efelől. Nem volt, de azért mégis. Csak annyi történt, hogy a bécsi menekülttáborban fölfigyeltek a sírására, illetve nem is, hogy fölfigyeltek, de lényegesen többet tettek, mert a számukra is eléggé fölfoghatatlan vonzalmukról biztosították. A gyors, végig sem gondolt vallomás mégis őszintének tűnt, majd a továbbiakban akkurátusan és különösebb kétségek nélkül elvégezték a szükséges adminisztrációt, melyek eseményein ő is mint árvaságra ítéltetett, de csoda folytán éppen megmenekülő kicsi lány, mindig jelen volt.

Még mindig térdzokniban.

Te most, Kiserna, *valóság leszel.*

Milyen érzés valóságosnak lenni.

Ősz, tél és 1957, különben furcsa. Mert amikor valamihez érek, érintem a dolgokat, azok is valóságosak lesznek.

Eddig nem voltak azok?

Nem, nem voltak azok.

– *Ne legyél előttük, a hivatali tagok előtt vidám.* Ok?

– Ok. No happy.

– Itt, meg itt is gyúrd meg a blúzod. Szoknyádat ferdebben, please, darling, csinálj úgy, mint egy kislány, aki máris verseket ír.

– De hát már írtam!

– Az most mindegy. Csinálj is úgy!

Áj get it, mom.

Szemlesütve állt egy iratkötegekkel megemelt furnérpult előtt, mögé sem látott, tárgyszerű és hivatali hangokat hallott, Remington írógépek hada kopogta vadul a tényállást, majd az aktuális verdiktet. Az írógéphant egyáltalán nem volt ismeretlen hangja effektus, azt Erna mama is használta. Erna mama úgy tudott gépelni, mint egy profi.

Itt cigarettával telefüstölt bevándorlási hivatalok várták, örökbefogadási hivatalok fogadták, újabb állampolgárságot fölkínáló offciák kisablakai hunyorgtak rá olykor harapós kedvvel, máskor kifejezetten biztatólag, ám az adminisztrációs stációk végül megadták magukat Mary-Lee kivételes rámenősségének és a szépségét tisztító feygyverként használó rafináltságának.

Egyébként valóban szívhez szóló sikolyok voltak azok ott, a hazájukból pánikszerűen menekülő magyarok számára hirtelen fölállított menekülttábor réműlettől kikövezett folyosóján. Kisernát, akiből amerikai nő lesz, éppen át akarták irányítani egy félelmetes hírvű gyerekotthonba, amit ő apró lányként jogosan

és kétségbeesetten nehezményezett, mert addigi gyámolítói, a józsefvárosi Polgárek, ha idáig szorították is, azokban a napokban, abban az órában, azokban a pillanatokban mégis elengedték az izzadós, kicsi kezét, dehogyis vitték magukkal, az ő nagy kalandjukba neki már nem jutott hely, lepasszolták, mint egy elnyútt ruhadarabot, és a négy, matricákkal teli vulkánfíber bőröndjükkel meg a hülyegyerek fiukkal sietősen távoztak a kéklő messzeségbe. A kislány soha nem tudta meg, hová. Talán Angliába, a hősipkás Svájcba vagy Skandináviába vezetett az útjuk. Elmentek svédnek, vagy dánokká lettek.

Sziasztok, Polgárek.

Az utolsó, amit Polgárekéből látott, az a Miki csúfondáros vigyora volt. Talán még nyelvet is öltött rá, kis geci Mikike. Elmentek. Az ebédlőben hagyták, a huzat emelgetett egy szalvétát, mert itt az is volt, fehér szalvéta.

Meg kell enni.

Majd jönnek érted.

Te csak várj.

Jönnek érted, megígérem.

Edd meg. Mindet.

Addig föl ne állj, míg nem lesz üres a tányér.

Kióvakodott utánuk, csaknem üres volt a folyosó. Egy férfi cigarettázott a falba szerelt, tábori telefontól. Nagyon lazán, nemtörődöm tartással dőlt a falnak.

– Elmegyek Stockholmba, kislány – beszélt a telefonba.

– Persze, megvárlak. Meg én – és ahogy ezt mondta, Kisernára kacsintott, aki meg üvöltöni kezdett.

– Ó hogy az a...

A cipője orrával megrúgott egy gyufásdobozt, ne üvöls már, nem látod, hogy beszélek, sziszegett az amerikai nőre, aki dehogyis volt még amerikai nő, egy elhagyott gyereklány volt, rohamot kapott, és teljes joggal, nem kárhoztathatta őt senki, hogy kiborult a lélektani bili. Nahát, a férfiak is tudnak sziszegni. Meg is ismétlik. *Ne üvöls már, te kis dög!* Soha nem nevezték *kis dögnek*. A kislány hajlott a kövön koppanó gyufásdobozhoz, minden elégett szálát visszadugott. Az addigra kiürített szobába ment, ahol Polgárekkel lakott. Öt hónap. Mindjárt tavasz lesz, már az is van, a deszkafal túloldalán aranyeső sárgállik. A megmentői, azok a Polgárek elmentek, mint a huzat. Még a szobában terjengett a szaguk. Polgárek szaga. Egy jóra való magyar család sűrű, bonyolult, mindentudó szaga. Egy emigráns család szaga. Egy emberé is sok, hát nem?! Kiborította a gyufadoboz tartalmát a neki is térdig érő dohányzóasztalra, és igaza lett, mert egy sértetlen szálát talált. Azt ő gyújtotta meg. Az égett fa szaga. A füst. Az összes gyufát visszarakta a dobozba, és visszavitte oda, ahol találta, a folyosótelefon alá.

Aztán újra sikoltozni kezdett.

Hónapok óta nem csináltam.

Fél éve nem sikoltottam így!

Az árvaság mellett döntöttem, amikor a téren, a lövöldözés közepette elengedtem Sanyi bácsi kezét, és aztán újra árva lettem. Árvaság árvaságot szül. Maybe. Aztán pedig Mary-Lee megérkezett a mesevilágból, előbukkant a valóság-szerűtlenségből, mert a sors ritkán tréfál, de azért kedvére van a nevetetés is. Mary-Lee megérkezett Tündérországból, szép is volt, egy tündér. Ekkorra már

azt is értheti az ember, hogy mi az a hecc. Lehet köszönteni az élet dramaturgiáját, figyelmét, a végzet hatalmát, blabla. Van jóindulat a sors működésében. De tényleg. Lehet azt mondani, thanks, bébi. A sors az, amire azért nem szabad gondolni, mert úgylis bekövetkezik valamelyik variációja, és ha bekövetkezett, akkor meg már azért nem érdemes számba venni, mert nem a sorssal törődsz, hanem az aktuális bevásárlással, tej, tejföl, sonka, vaj, kenyér, maradt-e ki valami. A sors elég nagy ostobasága egy isteni részműveletnek. Aminek nincs logikai magyarázata, arra azt mondják, Isten dolga. Bullshit. Rátenni istenre a véletlent vagy az ép ésszel föl nem mérhető. Isten logikus, nem? Variál, szórakozik, de logikus, nem? Hát nem. De miért nem?

No pasarán.

Az amerikai nő akkor, az 1957-es esztendő kora nyarán, a bécsi menekülttábor központi épületének folyosóján a föltétlen óvatosságra szakosodott, félnék tudásával rádöbrent, most aztán már igazán magára számíthat, egyedül maradt, mint az ujsa. Lábujsa, fülcimpája, nyelve, copfja. De mert nyughatatlan, visszaóvakodik a főzelékszagú ebédlőbe. Hátha csak játék az egész, *tréfa*, az osztrák is *viccet* mond különben, valami elkerülte a figyelmét. Nézi az asztalon hagyott ételt, az is valami főzelék, lencse, bab, benne húsdarabkák. Kihűlt, megdermedt állagok. Előkeveredik egy terebélyes konyhás asszony, mutogat, de tessék már enni.

Essen! Bitte schön.

De hát én egy kislány vagyok!

Visszaviszi szépen a fémtálcát, a pult mögött álló nagydarab nő arca rásüt, mint a hold, talán megveti, a szája megfeszül, mindez együtt azt fejezi ki, hogy nemcsak kicsi ez az emberlány itt előtte, de menekült is.

Máskülönben három nappal ezelőtt zajlott le a lincselés, aztán iparkodtak el – menekülés volt az – négy vagy mennyi teli bőrrönddel az ő drága megmentői, akik cirka fél éve voltak oly kedvesek és segítőkészek, hogy kivezették a Kossuth téren támadt pokolból, a géppuskasorozatok, kerepelések és a jajgató vagy néma csodálattal meghaló emberek közül, amiért nem lehet eléggé hálás nekik, a Polgáréknak. 1956. október 25-e. A parlament és a környéke vérben ázott, járda, beton, fal, fatörzs. Voltak ott fák? A meglőtt emberekről többnyire leesik a cipő. Anyának is van ilyen cipője, nem? Őszi darab. Azok az emberek, Polgárék mentették ki a pokolból. A parlament tere kopog a célba nem talált lövedéktől, ami azért, ha pattan, mégis megtalálhatja az emberi szívet. Kiserna elég hosszú rohanás után jutott el a Visegrádi utcából, az otthonukból, csak mert a családi ebédhez készülődő lakásukba betörték a forradalmárok, a Karcsi meg az Imi. Volt ott minden, mint a színházban. Keller bácsiék, akik már ott tartózkodtak náluk, természetesen belekeveredtek az eseményekbe. Hanna néni a maga százvalamennyi kilójával nagyon meg tudott vadulni. Yes. Hanna néni rá is esett az egyik forradalmárra, és amire ez a drága néni, aki néha ölben vitte a kicsike férjét, a rendkívüli testi képződményével rázuhan, az minimum megroppan, de inkább eltörik.

Polgárék a lövöldözés legnagyobb tébolyában a vérben fetregő, megsebesült vagy már halott emberek közül, akiknek a teste beterítette a teret, míg pattogtak a lövedékek a kövezeten, kiemelték őt az emberhalomból. Az amerikai nő nem győzi hangsúlyozni, és ez akkor is így van, ha később hűtlennek bizonyultak, hogy akkor és ott megmentették.

– Kislány!

– Mit csinálsz te itt?

Polgár bácsi elképedt, szederjes arca izgalomba jött, ezt kérdezte, mit csinálsz te itt, tényleg, mit csinál ő itt, miközben lőnek, miközben meghalnak.

– Nem tudom.

Mit mondhatott volna.

– Nem tudom.

Idáig szaladt, mint a bolond. Idáig futott a villamossínek mentén, a törmelékkel teleszórt járdákon.

Azt hiszem, egyszerre akar az eszembe jutni minden.

*

A farsang napján, 1957-ben fölkoncoltak a menekültszálláson egy illetőt. Igazi, békebeli lincselés történt. Az amerikai nő ilyen, efféle kollektív gyilkosságot még nem látott testközelből, lelövést, elvérzést és halálos sebesülést már sajnálatosan igen, ráadásul alig néhány hónapja, és azok a kétségtelenül rettenetes és fölfoghatatlan események a rémálmaiban is rendre visszatértek, csak mert a tanúja volt annak, amikor egy illetőt, nénit, idősebb bácsit eltalál egy lövedék, ami valahonnan fönről érkezik, a múzeum tetejéről, egy borzasztó vasgolyó, ami láthatatlan, és a semmiből elindulva végül puffan az emberi testre öltött ballonon, posztókabátton, kis zakón, mintha behajtott mutatóujjal koppintották volna meg az eltalált ember vállát vagy a mellkasát. Az amerikai nő a halál efféle körülményeit már tapasztalta, amikor lélekszakadva elfutott otthonról, a Visegrádi utcából 1956. október 25-én, amikor a család ünnepi összejövételre készült, de rájuk törtek a forradalmárok, két pattanásos nagykamasz képében, és ő kiszaladt, le az utcára, egész a körútig, a Marx térig futott, majd tovább a Duna felé, és csakhamar a nyüzsgő, emberekkel teli Kossuth térre ért. Piff és Puff. Lőttek. Gyilkoltak. Közvetlenül mellette történt a vérontás, karnyújtásnyira volt megmeneküléstől és haláltól, ő meg csak futott. Vértócsákba lépett.

Sándor bácsi, a nagybátyja már elérte, már megfogta. Beszélt hozzá akadozva.

– Csöpike! Csöpike!

A régi nevét ismételte, az elhalványult kis nevét, amit ő már nem használt, mert a Kiserna név járt neki a drága nagyanyja után. Arról, hogy az *erőszakos halál* már korábban megmutatta magát neki, a Visegrádi utcában, ugye, később sem számolt be az őt megmentő Polgáréknak, nem is kellett, mindahányan tudták, amit tudtak, senkinek nem volt kétsége afelől, hogy miféle eseménynek volt a szemtanúja, tömeggyilkosság, mondhatnánk rezignáltan, és hát egy tömeggyilkosságot hogyan kell, hogyan lehet értékelni. Ha túléli az ember, értékelhet, nem? Számvetés. Na, de ez az esemény, az a lincselés itt, a menekültek körében, a bécsi táborban, mégis más volt.

Három napja konkrétan agyonverték egy embert. Az amerikai nő évekkal később helyezkedik arra az álláspontra, hogy a forradalom nem föltétlenül a forradalmárok felelőssége. A marxisták gyakran hablatyolnak a forradalmi helyzetről. Ezt egy restriktív trendben is szokás állítani. Egy visszarendeződésben a szomorú, megtört gyilkosnak a nyakába varrni minden vandalizmust és élet-

ellenes mozdulatot, hát nem igazán fair. Az amerikai nő fölnőve, tudatos aszszonnyá válva óvatosan kerülgette ezt a kislánykori élményét, de már akkor is a kicsi száját szorította, a fejét rázta, hessegette a tegnapi, még szinte testmeleg élményt, hogy nem, nem, de a folyvást visszatérő, magukat makacsul az éjszakába fészkelő rémálmok, a vérfoltos ruhadarabok és mésszel leöntött egyenruhák látványaiban újra és újra megmutatták magukat. Babázott a bécsi menekülttáborban, mint a visszamaradott gyereklányok, matracos ágyában a térdét a melléig húzta, hogy nyomja, és nem akart, de álmodott. Senkinek sem beszélt arról, amit a téren látott. Polgáréknak se. Igaz, azok nem is érdeklődtek, volt annyi eszük, hogy ne kézzel nyúljanak a forró sütőbe. Aztán elérkezett a tábori farsang napja, és agyonverték egy embert, akit ő ismert, legalábbis beszédbe elegyedtek, szót váltottak a falra szerelt telefonkészüléknél, amit ő alig ért el, és ami néha magától berregni, csörögni kezdett, vagy talán a salakkal borított udvaron beszéltek. Igen, inkább ott. Lökdősdött a szél, megrángatta a kihajtott spalettákat, elgurított egy üres üveget. Nem volt egy kellemes diskurzus egyáltalán. Benne volt különben, ahogy utólag megítélte, a lehetőség a társasági levegővételben, hogy ilyen eszelős mértéktelenség megeshet a menekültek zavaros társaságában. Parázslott minden érzés, és sokszor igazán föltűnően figyelték egymást az emberek, *ki vagy te, honnan jöttél, küldtek-e*. Amikor a nagyokos, mindent tudó, mégis nagyon hülye felnőttek ittak, és leginkább vodkát vagy osztrák búzapálinkát szereztek be a környékbeli kocsmákból, amit különben Stubénak hívtak, bármi atrocitás előfordulhatott. Magukkal hoztak ezek a szerencsétlenek minden selejtet és lelki romot a kommunista Magyarországról, tessék. Cipelték a roncsokat, az életük hasznavehetetlen alkatrészeit, és még őrizgették, dugdosták is, rögeszmésen birtokolták a Horthy-korszak és a magyarságuk roncsolt eszméit, az otthont, az almárium képét, az üveges szekrényt, a ládafia kincseit, a gyerekkort, ami elveszett. Az ifjúságot, ami megröghadt.

Heute regnet es, oder?

Még velük volt az összes rossz, úgymint árulás, úgymint hűtlenség, úgymint tehetetlenség, úgymint a szocializáció aligha belátható bonyolultsága egy új, máshogyan működő világban. Mit hozunk ide. Mi van mivelünk. Elég sok minden. Nehéz, húz, gyötör. Ami veled van, igenis akar valamit, egyébként miért fészkelne el a szíved mellett. Valójában *csak az akar valamit*, amit a legkésőbb tudsz letenni, elengedni, elveszíteni akár. Ami veled van, akar. Ami nincsen veled, leszar, nem akar tőled semmit igazán. Vagyis joggal lehetett valami atrocitást várni, hogy addig szisszen a szó, mígnem egy ököl fölemelkedik és lesújt, beszakad az arc, mint a könnyű jég a fejszefej alatt. De előkerül vasrúd is. A nők már nem csak sziszegnek, de körmükkel fenyegetőznek, akár az óriási, dühös macskák, egymást is szapulják, a férfiak üvöltöznek, kést kap elő valamelyik. Kész.

Aztán találnak egy olyat, aki egyedül van, talán a rendből kivált tényező, az meg mindig gyanúsabb, tehát védtelenebb is, amelyik kivonja magát. Hát lássa akkor a következményt. Igen. A kezdeti hangzavar, a felesleges ellenségeskedés után máris rátaláltak egy csöndes, öltönyös, sokat cigarettázó emberre, aki szökött volna abból a világból, amit különben nem föltétlenül ő teremtett, de talán ő igazgatott, része volt a rendszernek, hogy így fejezze ki magát az amerikai nő, ő vigyázott, és mindenképpen a tevékeny részese volt a működésének.

Az apám is lehetett volna. Vagy a Sanyi bácsi. Polgárék is beszéltek ilyenekről. Az amerikai nő a szót elég jól ismerte, elhangzott otthon, és nem is az, hogy valóban elhangzott, hanem hogy akármikor, bármikor elhangozhatott. Ez az akármikor volt a legrosszabb, és Csőpike, aki Kiserna lett, ezért is jegyezte meg.

Államvédelmis.

Ávéhás.

A táborban fölismerték az illetőt, és néhány kiáltás, sikoly kíséretében rövid és szenvedélyes úton kivégezték. Megölték, na. A női cipősarok ahogy belefúrja magát az arcba. *Miért köpködnek?* Ilyenkor köpködnek. Az valami pótcselekvés, nem, hogy még le is kópi a haldoklót vagy a hullát? A kifejezhetetlen kifejezése. Polgárék nem voltak tanúi az esetnek, egyik Polgár sem tartózkodott a lincselés közelében, szerencsére vagy nem szerencsére, a kis hülye Miki sem, ő, az amerikai nő is csak éppen, véletlenül, de ahogy kezdődött, megmerevedett, és bámulta, valaki elrángatta, a kisaszomat, seperjél már innen, te.

Szétverik a fejét, sikolt, öklendezik, küzd, ne, ne, ne.

Vérzik, mint a dísznő.

Összeesik, mint a rongy.

A földön is ütik, köpik, rúgják, magzatpóz.

Még látta, hogy taposták az arcát, pedig már nem is védte magát.

Az amerikai nő kapott egy taslit, tényleg elég legyen, tűnés.

Polgárék eltűnése után néhány perccel, hogy otthagya a hidegre hártásodó ebédet, kiválogatta a gyufaszálakat, fölállt, az ebédlő székét maga mögé lökve visszament a falı telefonhoz, árván lógott a készülék. Mint egy félbevágott, fekete kéz. Ott már nem állt senki, és akkor ő eléggé eltökélten *folytatta* a sikoltást, míg nem a félhomályos korridoron megállt előtte egy elképesztően szép, ragyogó fogsort villogtató, dauerolt hajú fiatal asszony, és a kék erezzel összefestett kézfejét, a vörös körmű ujjait nyújtotta, filmjelenet. *Látomásban van részem.* Amerikai! Álljon meg a szentmenet. A kislány abba is hagyta a sírást, megmerevedett, reszketett, kicsit bepisilt. Kilencéves volt, őszintén elkeseredett és kétségbeesett, de a nő olyan ragyogó volt, hogy szinte eltörölte a kislányra ránehézkedő bajt, megszólította. Nem ordított már, meleg csorgott a lábszáran, a földöntúli képződmény pedig szólt hozzá.

Please, little girl.

Kiserna abbahagyta a sírást, nyújtotta a saját ragacsos kezét, ujjával tapintotta a másik ember bőrét, ruhaszövetét, majd gyorsan, maga számára is váratlanul a mozduló, mintegy rányíló női test mélyébe bújt, amely kifejezett rózsaillesletet eregetett, valami finom szappan szaga is érződött nyilvánvalóan, majd a nyakát egy pillanatra hátrafeszítve a vörösre festett száját nézte, melyben ide-oda emelkedett a cigaretta.

– Te ki vagy? – kérdezte tőle a látomás.

– Nem tudom. Én... nem tudom, ki vagyok. I don't no.

– Ah!

Ezt a látomás mondta. Megismételte.

– Oh, my God. Ah.

Aztán kérdezett.

– Eljössz velem? – érdeklődött a látomás a legnagyobb természetességgel, egy filmből esett ide nyilván, egy mozivászonról, egy színpadról lépett le ide, valamiféle varázslatból.

– Hová?

– Messzire.

– Milyen messzire?

– A tenger érdekel? Nagy házak? Rágógumi? A nevem Mary-Lee – nevetett, két dudor, a száj csücsörít. A nevetése is szép, a grimasza, mindene.

– Yes, I do.

– Great!

Mondott még valamit, egyáltalán nem biztos, hogy az állítás korrekt volt, viszont így kezdődött el ez a másik, egészen valóságos élet. Egy ilyen el nem hihető jelenettel kezdődött. Hajaj. Hiszi a piszi ezt a másik életet, Mary-Lee-vel, vagy Bell apukával, vagy a Jerry nevű postással. Pedig így lett vége az éppen csak elkezdődő, és máris halványuló, a legkisebb elemeit is fölszámoló életének, annak a néhány évnek, amely a Visegrádi utcában telt. Apu börtönben volt, apu néha otthon is volt, anya sokat ül egyedül a konyhában, nem is kapcsolta föl a villanyt, csak ült, cigarettázott, néha üveg is fehérlett előtte az asztalon, amibe Kiserna beleszagolt, és rémületesnek találta azt az illatot, mart, köhögtetett, és hát persze Erna nagymama, aki, ha följött hozzájuk vidékről, mindig rajzolt, vagy mesét *írtak* együtt.

Vége. Ennek vége.

Így vett új irányt a bécsi táborban valami új, amire szavakat vagy fogalmi kapaszkodókat nem talált. Kóla. Rágógumi. Hajas babák. Ha belegondol, a beleegyezésnek ebben az igazán véletlenszerű, mégis sorsszerű pillanatában lett *amerikai nő*, és ehhez a vállaláshoz az ő élete, egzisztenciális helyzete, nevezheti bárhogyan, fölbecsülhetetlen mértékű áldozatot hozott. Mindenét átadta az idegen erőknek, melyekről eddig csakis rosszat hallott. Szörnyűségeket. Mary-Lee igazán tüneményes teremtmény volt. Egy beszélő festmény. Eleven lény, félelem nélküli, rámenős és némiképpen korlátolt nő, mint egy műalkotás. Azon majd később vitatkoznak az amerikai nő évfolyamtársai a Harvard valamelyik szemináriumán, *ki az okosabb, a festő vagy a festmény*. Meg azon is vitatkoztak, jó, de akkor már spiccesen, hogy Mona Lisa buta volt-e. Hogy ki tud többet alkotó és alkotás relációjában, egyértelmű. A festmény magához veszi a nézője tudását és ismereteit is. Minden szírszart. Jó, tehát a festmény okosabb, zárójel, a vers, a novella, a regény, de akkor is, a művész többet tud. Ez az amerikai nő álláspontja volt. Nem éppen divatos fölfogás, amikor a művészi személyiséget fölزابálja a minimál vagy a pop art és az egyre divatosabbá váló kolostor-pszichológiai kultúra, ami a lelki manufaktúra újraalkalmazására hajaz. De ne vitassuk el ennek az adománynak a jelentőségét. Milyen jó, hogy Mona Lisa nem szólalhat meg, mit mondana, kérne egy rágógumit? Coca vagy Pepsi? Hála a Jóistennek, nem értek mindent, kedvesem.

Mary-Lee így beszélt.

Képzeld csak el, hogy ha bölcs is lennék egy ilyen pazar kivitelezésű testtel. Elég nekem, hogy megvan a magamhoz való eszem, well.

Mr. Bell, aki rendes, jóra való apjává vált, miután megérkeztek az Újvilágba, szeretett letelepedni egy közeli park padján, posztáltak, nádirigók a platánok ágain, ott üldögélt, szótlanul beszédes volt, minden kavicsreccsenésre bólintással válaszolt. De ez már Amerikában történt.

– *A fák, gyermekeim. Minden fűszál Istenig ér. Viszont a fa csak kísérlet.*

– A fa nem ér Istenig, papa – mondta az amerikai nő, akkor már angolul beszélgettek.

– Nem, sajnos, de az ember le tudott jönni róla, és vissza is tud mászni rá.

– Az baj?

– De még mekkora!

Nevettek.

Keress bűnöst! Keress szentet!

Mr. Bell elszántan bámulta a tótükör undok fodrozását, a víz sötétkék vizéből lilomok tárták szárnyukat, kacsák közlekedtek a lassúdad el- és visszafolyások tétova áramlásában, illetve egy papírsárkány rázta magát rezignáltan a tavacska fölé emelt fahíd fölött. Napsütés. Az amerikai nő nem véletlenül tanult a Polgár Mikivel angolul abban a néhány hónapban, amit a bécsi menekülttáborban együtt eltöltöttek. Polgár Miki, a kis hülye, megmutatta a kukiját.

Jé.

– Megfogod?

Kiserna megfogta, azért ez elég undorító, Miki. Hogy tudod te ezt elviselni? Miért nem vágod le?

Te hülye, te!

Hát igen, ez a helyzet a fiúkkal.

– Come with me – szólt akkor a tábori folyosón a lélegzetelállítóan gyönyörű Mary-Lee, akinek a nevét hogyan is tudta volna akkor.

– Jó, de hová? – szólt ő, mert egyedül maradt, nem is nagyon mondhatott volna mást. Néhány napja vagy talán egy-két órája Polgárék leléptek, és az is kiderült csakhamar, hogy az ő jelenléte, tartózkodása valójában nem lett hitelesítve, Polgárék talán tudatosan nem regisztrálták, Kiserna valójában nem is tartózkodott itt, nem lett bejelentve, és nem lett iktatva, mindegy.

– No, no, no – nevetett, mint egy angyal Caravaggiónál. – Bébi, fogalmad sincsen, hová hívlak!

– De tudom, Miss. Maga amerikai.

Amerikai! A gyönyörű nő komoly képet vágott, hát persze, of course, amerikai.

– Gyere!

Only Shallow, My Bloody Valentine.

Akkor elkezdődött egy rendkívül összetett álmodási folyamat, ami sehogyan sem akart véget érni, és aminek most sincsen vége. Éppen hatvanhat év múlva, 2023-ban, amikor Magyarországra érkezik, nem akar erről a hosszú-hosszú álmorról, annak fősodrőről és mellékágairól lemondani. Övé az összes tévedés. Nem akarja megtagadni, ragaszkodik hozzá, hogy az életét, ha nem is tökéletesen, de helyes módon töltötte el, úgy élt, ahogyan a körülmények lehetővé tették, de azért végig vele volt valami nagyszabású.

Jó, foglalja össze.

Egy mondat csupán.

Az Amerikai Egyesült Államokban a realitás kapaszkodóját veszítette el, azt az érzését, hogy ami történik velem, amire gondol, amit kikövetkeztet, az nem valami képtelenség megnyilvánulása. Minden, ami ott történt velem, sajnálatosan nem tudott gyökeret eresztetni. Ez különben igazi, törő metszett tragédia. Szörnyűség. Nem tud gyökeret eresztetni. Minden, ami ott, az USA-ban történt velem, nem tudott rendes, normális emlékké válni. Kelet-Európa inkább realitás. Lehet erről vitatkozni a marihuánaszagú tanszékeken. De azért. Mondjon egy szót erről a *hatvanhat évről*, amit az USA polgárként töltött el az életéből, víz, tűz, savó. Nem olyan sok hamburger, de Vietnám, Woodstock, Nixon az igen. Trump.

Mr. Bell századjára nézi televízió-készülékén a hidrogénbomba robbanását. Nem volt egyszerű, de magától értetődően fogyott el ez a sok idő, rengeteg idő. Az emlékek folyton föltörték volna a lélek zártfalát, drótkerítését, ha pincéből jöttek, az elme bazaltos, kövekkel kirakott, aszfaltozott padlózatát. Jöhettek. Ő volt az erősebb. Erősebb volt, akit legyőztek, le vadászták és csontig gyötörték a rémálmok, hallott az anyanyelvén szavakat és mondatokat, káromkodásokat, imát is, és az álom az maradt, ami volt, a kimondhatatlan.

Csöpike vagyok.

Kiserna vagyok.

Csöpike vagyok.

Kiserna vagyok.

Ebből elég!

Te vagy az amerikai nő.

Pontosan nyolcéves volt, amikor kiesett az első élete feltehetően szép, szigorú, megbízható rendjéből. Első élet. Ez az. Ilyen. Ennyi. Kiszaladt az ajtón, míg odabent, a Visegrádi utcai lakásban verekedtek a férfiak, nők. Hanna néni úgy esett rá a Kareszra, hogy az recscent, meg is halt szerinte. Vagy az Imire esett az óriás néni? Ordítottak.

Sikoltottam. Ő kifutott. Én elfutottam. Kifutott, mint a nyúl, uzsgyi, el innen, ebből a bolondériából.

Soha nem felejtette el az apja, az anyja, a saját nevét.

Apám Zsolt. Anyám Anna, én Csöpike is voltam, aztán pedig Kiserna, nagyanyám után, aki Erna volt, Lackó Józsefné, született Sós Erna. Természetesen mindent elfelejtett volna egy koradélután, amikor a forradalom napjaiban rájuk törtek a fegyveres fiúk, a Csala Imi és az a másik, a Karesz, abban a régi otthonban, Budapesten, ahol akkor laktak, nem messze a bódésoros piactól, az volt a csodálatos Lehel piac óriási krumpli-, hagyma- és almahalmokkal, de még sokan Ferdinánd térnek nevezték. Az ő utcájuk volt a Visegrádi utca, itt, és aztán a Duna felé is furcsa bérházak hosszú sorából szólt az ének, foghíjas, fakalyibák őrizte telkek akasztották meg az úgynevezett polgári lét terjeszkedését, elnémult, aligha működő gyáregületek adtak otthont a környékbeli gyerekek kalandos vágyainak. A poros grundok fakerítése mögé csókolózni jártak a fiatal párok. Alapvetően vadregényes környék volt. Akasztott ember lógott egy póznán, 1956-ban, erre emlékszem. Talán zsidó is vagyok, mint Judit, Sára, Mária. Annyira azért nem, hogy kitegyem a lelkem az ablakba Izrael állam létezéséért. Egy zömök, súlyos katolikus templom állt a közelben, a piac naponta élénkülő bódésora, az utcájuk pedig beljebb húzta magát.

Azon a napon, '56. október 25-én a Visegrádi utcában az otthonukba törtek be a forradalmárok, két fölhevült fiú, két szerencsétlen szarházi, mindenki mondta a magáét, mintha önkívületbe kerültek volna, egy részeg ország kereste volna magát, a zsebébe turkál, hová tettem, hová tettem. Részeg volt mindenki, mint a napfényre esett tört üveg. Aki lőtt, aki nem, az oroszok lőtték a legtöbbet. Betörték hozzájuk a gyerekek, Sándor bácsi hozta be őket a lakásba, hátrált fölemelt kézzel, őt követte a két fiatal hülye, Imi és Karesz. Az amerikai nő meglapult az ajtó mögött, váratlanul ott találta magát. Amikor nemsokára szaladni kezdett le a lépcsőn, és ki a házból, az utcára, a Körútra talán, aztán elég gyorsan a nagy térre keveredett.

Én csak egy kislány vagyok.

Berendezett magának egy titkos területet.

Egy ideig csak magában építkezett, szavak, emlékek, érzések, minden, rakta a téglákat ide és oda. Rendkívül megterhelő és kétségbeejtő munka, semmi eredménnyel nem kecsegtet. Senkire nem számíthat, cinkosa, játszótársa nincs. Meg kellett tanulnia újra magyarul. Visszatanulnia. Voltak emlékei, melyeket újra és újra földidézett. Káromkodások, kiáltások, veszekedések, nagymama duruzsolása. Tizenöt évesen aztán úgy beszélt, mint egy kocsis. Titokban. Így mondták Magyarországon, mint egy kocsis, ő is emlékezett még a Lehel tér felől poroszkáló jégkocsi, annak nem *a bazmeg a kurva anyád, te geci* volt a legenyhébb invokációja. Húszévesen, amikor fölvetették a Harvardra, kezdett Magyarországgal szisztematikusan foglalkozni, *a bostoni papírboltban*, Miss Perklynél vett egy képménytáblás füzetet, még *a jeruzsálemi út* előtt, abba kezdett jegyzetelni, élet-halál kérdései, művészet. Szó, beszéd, elmondás, jelentéktelenség. Mindent fölírta, ami az eszébe jutott. Nézte a betűit. Szépek? *Még magyarul is tud írni.* Tudatosság, nosztalgia, félelem, ezeket a szavakat sorolta föl, egymás alá. Mit fedez föl, mit talál ki, miféle emlék fakad vissza hozzá. Az emlék vadállat is, máskor félúton domesztikált ragadozó, leginkább macska. Hazajön, mert éhes, általában a kedve vezérli. Mit lát meg, mondjuk olyasmit, amit nem látott az eddigi életében, amin átfújt a fánk illata, Magyarországon nem fánk, hanem zsömle volt. Ah, yes, a lángos. *Anyával papírrepülőt dobáltunk a Váci útra.* Ez igaz? Vagy csak képzelem? Elég sok mindent elolvasott az érintett budapesti környékről, ahol fölött. Újlipót. Nemigen beszélt ő erről senkinek, mert akkor magának is szembe kellett volna néznie annyi mindennel, mit akar ő a mások bajával, a magáétól is elmenekült, hagyott mindenkit, apát, anyát, nénit, mamát, így viszont jegyzetelni, az emlékeit karcolgatni felszínes hobbinak tűnt legfeljebb, szórakozásnak vagy időöltésnek, nem pedig annak, hogy ebből a sok fecniből, odavetett megjegyzésből, zavaros képből egyszer elkerülhetetlenül valami nagyszabású esemény lesz, összeáll, mint a dagasztott kenyér, és kisül, a múltja. Ahogy teltek az évei, a szüleivel, aztán a férjével, Stuarttal ez a valami mindegyre kétségesebben ígérte magát. Nem fog bekövetkezni, dehogyan is.

Már az is ennek az elszánásnak volt hozadéka, hogy gyerekként kiültette a szüleit a sövényel kerített ház elé.

El tudok valamit mondani.

Mit.

Nem tudom, mit, de elmondom.

Jó, a kert, a kert. A színes szalagokkal díszített juharfa. Egy rigó éneke, kaparászása, fekete suhanása. A kerti széken üldögélő szülei, a kubai válság, Martin Luther King, a Beatles és ő.

Ne kérdezzék meg, közölte határozottan velük az amerikai nő, miféle könyvből fog nekik fölolvadni, mert ő ezt éppenséggel nem tudja megmondani, és anynyira nem is áll szándékában. Titok, te gyermek? Igen, titok! Ez a könyv nem úgy létezik, mint a többi, a Moby Dick, az Óz, a Huckleberry Finn vagy a Biblia. Ez a könyv máshol van, nem lehet a polcról leemelni vagy az Elm utcai könyvesboltban öt dollár harminc centért megvásárolni, vagy a városi Public Libraryből kikölcsönözni, ő sem tudja, pontosan hol található éppen, és hogy mindig ugyanott van-e, ahol van, nem változtatja-e a helyét önkényesen és szabadon, nem kerül-e egyik házból a másikba, nem viszik-e egyik kert zöldövezetéből a másikba, nem lopják-e el, nem ajándékozzák, nem írják újra, nem vetik tűzbe éppen, de akár-hogy is van, ezzel a könyvvel az a helyzet, hogy ő, az amerikai nő gyakran betűket lát belőle, ezek a föl villanó betűk értelmes szavakká állnak össze, a szavakból máris mondatok lesznek, a mondatokból pedig valóságos fejezetek, tessék.

És mondta a mesét, amit a kerti juharfa ágáról föl-föllebbenő szalagok táncoltak el neki.

Mr. Bell leesett állal hallgatta, kifejezetten rémült volt.

De talán mindkettejüket eltöltötte a reménykedés, hogy a kislány végre enged az emlékezés erejének, fölnyílik tudatának féltve őrzött szelencéje, és a titok, amely a találkozásuk óta makacsul tartotta magát, föltárul, és akkor a gyermeklány beszámolhat arról, *kicsoda valójában ő*, ami sajnálatos módon soha nem vált egészen világossá. Sőt, a helyzet voltaképpen tragikusabb volt, ha lehet ezt így mondani, mert hiszen rejtély maradt, egyfajta titok, mert a gyerek sehogyan sem akart beszélni róla, *nem számolt be arról*, milyen úton-módon került kapcsolatba azzal a bizonyos Polgár családdal, akikkel előbb a traiskircheni táborba, majd a valamivel jobb körülményeket biztosító Rothschild kórház falai közé, végül egy másik, kisebb bécsi szálláshelyre, egy, mondhatni exkluzív, menekültgondozóba került, és ahol aztán Mary-Lee mindkettőjük, ezt bizvást lehet állítani, szerencséjére szembe sétált vele a folyosón, és ahol különösebb bonyodalom nélkül egymásra találtak, és ahonnan elvihette magával,

come with me.

Darling.

Mr. Bell egyetértett, mint mindig, ha a felesége különös elszántságot tanúsított bizonyos irracionális esetekben, és ez azért az volt, valószínűleg nem érte meg neki a vita, a személyes nyugalomát legalább olyan fontosnak tartotta, mint egy bécsi órásmeister, *ha remeg a kezem, hiábavaló vagyok*. Ezen a bécsi menekültszállón, mely épület előtt egyébként gesztenyefasor húzódott, történt a lincselés. Az amerikai nő kislánykorában is tanúja volt vitáknak, civódásoknak, itt még össze is verekedtek a menekültek, mindennapos volt a szóváltás. Elcsattant néhány pofon, repült a saller, hölgyek rugdosódtak a körömcipővel. A meglett urak vagy a fiúk beittak. Hangoskodtak, előbb ócsárolták egymást, aztán villant a kés. De a lincselés minden képzeletet felülmúlt, ha mondhatja így. Egy addig szótlán, visszahúzódó, már-már jelentéktelen ember üti a legnagyobbakat. Már nem is él az illető, de még mindig ütik.

– Honnan jöttél?

– Budapestről.

– Great. And why?

A kislány elgondolkodott, mit is mondhatna.

– Féltém – jobban megnézte az illetőt, aki az ebédlő melletti bejáratnál cigarettázott, és többnyire árnyékban maradt. Egy rejtélyes ember. Sietősen haladt a folyosón, surrant a falak mellett, koppantak a léptei a kövön, mint a puskalövések. Minden mozdulata gyors volt, ahogy evett, ahogy hátrafelé fésülte a fényes, fekete haját, ahogy an dohányzott.

– A bácsi?

– Mi van velem?

– Maga nem fél?

Kifújta a füstöt, fölnevetett.

– Nem, én nem félek – mondta, és elpöckölte a csikket. Még furcsa arccal viszanézett. – Én soha nem félek, te lány.

– Nem hiszem.

A férfi megállt.

– Tudom, ki vagy.

A kislány megijedt.

– Én a Polgár bácsi...

– Ugyan. A gyerek nem mondja az apjáról, hogy bácsi. Ki az apád?

– Polgár úr.

A férfi nevetett.

– A te apád sánta.

Az apu tényleg sánta volt. Sokat olvasott. Jókat lehetett nevetni vele. Anya komolyabb volt. Anyát Annának hívták, Apát Zsoltnak. Zsoltikám, mondta anya. Ritkán látta. Nagyon-nagyon sokáig börtönben is volt a Sanyi bácsival, aki ikertestvére volt neki, és egyáltalán nem hasonlítottak. Apa egyszer, amikor kijött a börtönből, arra kérte, hadd fésülje meg ő Kisernát. Az ő sárga haját. Apa haja fekete volt. Ő meg nem engedte. Apa sóhaja, ahogy leteszi a fésűt.

Honnan tud ez az ember Apáról.

– Tévedni tetszik. Az én apám nem volt sánta – mondta az embernek, akit később meglincseltek.

Nem is kérdés, miért lesz olyan fontos jelensége a huszadik századnak az emlékléltározása és az emlékezés folyamata, az egyszer volt, hol nem volt események iktatása, regisztrálása és kartotékra való rögzítése. Soha ennyi minden a világon nem történt. Soha ilyen gyorsan, már-már eszelős sebességgel megvalósuló tettel, cselekedettel, melyekért felelt az ember, nem kellett szembenézni. Soha ilyen mértékű változások az emberi életet próbára nem tették, és soha ilyen apparátus nem állt az ember rendelkezésére, hogy az étellel kapcsolatos eseményeket rögzítse. Nem az, nem olyan, nem annyi lett az emberélet, mint akár száz évvel ezelőtt, és micsoda száz év, de tényleg. Valószínűleg nem az a vágy táplálta a változásokat, hogy az emlékezés kecsagetett volna valami hasznosabb egzisztálással vagy jobb étellel, ha erre és arra emlékszel, ha megőrzöd azt az elvesztett másikat, annak az igazságát vagy a hamisságát, majd jobban teljesítesz a jelenben, megéri, megéri. Nem. Eléggé kétségesen csillogott, ha ugyan volt annak fénye, az

ügynevezett haszon. A jelen, az aktuális jelen, a holnap vagy holnapután bekövetkező jelen soha nem teljesített igazán jelesre, mindig maradt varangyos béka a kútban, amelybe az ivóödröt engedték. Mindig maradt folt a kimosott ruhán. Mindig maradt régi családi fotográfia, melyről maga a gonosz mosolygott hibátlan fogsorral a gyanútlan vérségi gyülekezetből, rá lehetett döbbsenni, itt élt közöttünk, és milyen kedves, figyelmes és gondos apa, fivér, anya, nagynéni, bácsi volt, ki gondolta volna. Mindig maradt egy valamilyen számla, csekk, egy betétkönyv. Inkább a veszendőséggel való elszánt szembenállás lett a fontos. A dac például. Dafke. Dafke. A csakazértis ethosza. A veszteségek mindenféle formái és alkalmi, az egyszerű, mondhatni hétköznapi természetes veszteségek, és a történelem, a politika okozta sebek, fájdalmak, traumák soha nem látott mértékben halmozódtak föl, soha nem nézett szembe az ember ennyi hiánnyal és a lelki és anyagi fosztogatásnak ennyiféle módozatával, kifinomult rablásokkal és nyílt fosztogatásokkal, és ezzel kezdeni kellett valamit. Az ember makacskodott, dacos lett, és nem föltétlenül kiáltott bosszúért, bár néha azért is, kétségtelenül, hanem inkább a megőrzés, az emlékezés rögeszméjére kezdte bízni magát.

Nem akarom elfelejteni. Nincsen jogom ahhoz, hogy egy kút mélyébe dobjam a vaníliás süteményt, amitől egy francia úrnak mondatról mondatra föltárult a világ. Miközben az éppen múltó és a múlt törekenységéhez képest még kiszolgáltatott aktuális életet kellett fenntartani.

A lincselés azért volt különösen megrázó élmény, mert azt a férfit, akit a táborban megismerni véltek a magyar menekültek, megszólították, illetve felelőségre vonták előbb halk, de mind erőteljesebbé váló szavakkal, majd kifejezetten heves kérdések formájában, a kislány *ismerte*. Ezt nem tudja másképpen mondani. Megismerkedtek. A férfi elég sokat tudott róla, és ez a tudás veszélyesnek minősült ebben az egyébként is törekeny és bármikor összeomolható rendben, ami őt tartotta, körülvette. Egy lincselés kérdései költői kérdések. Az alanyt nem azért kérdezik, hogy válaszoljon. Már nincsen válasz. Ő volt, ez a kérdezett ember, aki mindig árnyékba húzódott, kitartóan ügyködött azon, hogy minél kevesebb látsszon belőle. A hallgató, a fejét ingató, egy-két nemmel tagadó férfit megtaszították, meg is ütötték, kiverték a kezéből a cigarettát, az nem ütött vissza, bizonytalanul igyekezett óvni magát, az arca elé hajló alkarjával, a meggömbülő testével mutatott némi szakszerűséget is a védekezésben, mint aki csinált már ilyet, mint aki látott már ilyet, *tudja, hogyan kell úgy helyezkedni, hogyan kell olyan tartást fölvenni, hogy a legkevesebb ütés okozzon fájdalmat vagy igazi károsodást*, csak hogy hiábavaló volt a védekezés bármilyen formája, a feléje csapkodó, majd záporozó emberi kezek nem lankadtak, sőt, rúgások is kísérték a lecsapó öklöket, míg végül botok kerültek elő, egy kalapács, csavarhúzó, cipésztű. A kislány most már hallotta többször a bűvös szót, amit egyébként ő maga eresztett útjára. Szellem a palackól, ha lehet mondani. És lehet.

Ávéhás.

Mint aki mellett közvetlenül csapnak le a bombák.

A férfivel, akit meglinceltek, találkozott korábban a táborban. És igen, beszéltek addigra egymással, nem is keveset. Lényeges dolgokról esett szó egy felnőtt és egy gyereklány között, mindkettőjük sorsát meghatározta a legutolsó szóváltás. Igen, az amerikai nő is ennek a beszélgetésnek köszönhette, hogy Csöpikeből vagy

Kisernából amerikai nővé válhatott. A férfi már elég régóta és elég nyíltan méregette őt. Jól megnézte magának, még azt is tudtára adta, hogy ismeri őt.

– Nem a Visegrádi utcában laktok?

– Nem – mondta az amerikai nő, aki még nem volt amerikai nő. De már Kiserna sem volt. Éppen egy identitásválság kellős közepén, annak hordalékai között hánykódott. Nyilvánvaló volt, hogy nem mond igazat, akkor sem, amikor azt állította, hogy tudja, ki ő.

– Pedig én láttalak ott téged.

– Biztosan nem – bólogatott a kislány. – Vagy véletlenül lehetett. A Visegrádi utca nem Visegrádon van?

– Hadoválsz. Akkor hol laksz?

Az amerikai nő gondolkodott, kelepcebe került nyilvánvalóan.

– Nem mondhatom meg.

Az amerikai nő hallgatott, mert még mielőtt ez történt volna vele, az apja rendszeresen leült vele a nagyszobában, a virágok takarásában, és kiokosította. Ha megszólítják idegenek, mit kell mondani. Úgy kell beszélni, hogy abban ne legyen logika. Kislányom, te már tudod, mi a logika. Az, hogy nem függ össze. Ha össze-függ valami valamivel, baj lehet. Ne függjön össze. Mondd úgy, hogy az egyik állítás a másikkal ne kapcsolódjon. Az a legjobb, ha sírva fakadsz, amikor az egyik dolog mégis össze akar kapcsolódni a másikkal. Tudsz sírni, kislányom? Erzsí is sokat tanította, nemcsak hagymával, de így, mint a színészek, belülről is. Erzsí, aki Sándor bácsi felesége volt, és gyönyörű volt, igaz, nem úgy, mint Mary-Lee, akkor sír, amikor akar.

– Erzsí akkor is sír, amikor nem akar – mondta Kiserna, mert látta Erzsit küszködni a könnyeivel, amikor a színésznő fölugrott hozzájuk, nem akart sírni, mégis sírt, eltakarta az arcát.

Az apja elgondolkodott.

– Ez tényleg így van. Sokat sírnak az emberek. Okkal, ok nélkül.

A kislány hunyorgott fölfelé, itt magasodott előtte ez az ember, hát most akkor sírjon-e. Ismeri a bácsit? Nem, egyáltalán nem ismerős neki. Anya, apa, Sándor bácsi munkatársa? Egy olyan ember, mint apa. Vagy olyan, mint Sándor bácsi, fekete kocsikkal járnak, van pisztolyuk és a lépcsőházban mindig oldalra állnak nekik az emberek, a falhoz húzódnak és lesütik a szemüket. Az én apámtól féltek. Sándor bácsitól is féltek. Én nagyon nem szeretném, ha félnének tőlem, de azt vettem észre, hogy a házban a gyerekek tőlem is félnek. Én ezt apának köszönhettem. Anyától is féltek, különben.

– Nem bántalak. Semmi közöm hozzá, tényleg – mondta a férfi az udvaron, ahol álltak.

– Akkor meg miért kérdezi? – a kislány hirtelen dacos lett.

A férfi elmosolyodott.

– Talán megszokásból. Azt tudod, hogy az apád és a testvére árulók lettek? Nem védték meg a... bajtársaikat. Amikor azok bajban voltak. Slamasztikában.

– Kik voltak sla...?

– Mi voltunk slamasztikában, amikor... kitört ez... a. Amikor elkezdtek a hülyeséget – a férfi lehalkította a hangját. – Az ellenforradalom.

– A bácsi most is abban van?

A férfi elnézett fölötte. Beszélni kezdett hosszan, magányosan. Nem is neki, Kisernának mondta, csak úgy magának. Mint akiből kiesnek a mondatok.

– Akármikor beüthet a krach. Nézd, én megértem a gyávaságot, tudom, hogyan működik és miért. Az apád és a nagybátyád lapultak, amikor szükség volt rájuk. Ott hagytak bennünket a szarban. Én ezt is megértettem. De a Párt. Ő megérti-e. A Párt nem arról híres, hogy belátó legyen. Neki inkább elvárásai vannak, és ezeket nemigen szokás felülbírálni. Még ha most ez is a divat.

A kislány nézte a gyűrt arcot. Talán jöképű volt ez a férfi.

– Honnan tudja, ki volt az apukám?

Hogy nevet. Most őszintén, felszabadultan nevet, a fejét hátradönti, a kislány belelát a torkába. Rossz fogak. Van-e mandulája. Az ott egy mandula, nem? Ha kiveszik valakinek a manduláját, ehét fagyit. Sok fagyit kap. Annyit, amennyit akar, vanília, csoki, málna, eper. Egyszer csak odaadott neki egy pénzt. Papírpénzt. Nem magyar.

Tud olvasni, tíz schilling.

– Vegyél fagyit.

Ezt a férfit lincselték meg.

Amikor Polgárék eltűnése után a folyosón sikoltani kezdett, csakhogy valaki találja meg, bitte schön, figyeljenek föl rá, valaki ragadja meg a kezét, tulajdonképpen ezt a szót is ki akarta sikoltani magából, illetve a szó nyomában fölfeslő emlékeket,

a meghalást,

a gyilkolást,

egy férfi arcát, egy nő véres arcát, egy másik arcot, ez pedig itt egy tágas és világos nagyszoba, fiatal fegyveres férfiak menekülése, a tér szúrós lőporszaga, az ágyúk és a tankok bömbölése, egy haldokló, ahogy az arcába zihál. A vérrel öntözött Kossuth téren, nem messze Erzsébet néniék lakásától ezek a Polgárék találta rá. Kivétel nélkül menekült mindenki, sikoltoztak, és kiabáltak, és lőttek, robbanások dörögtek a jajgató emberi hangokba, géppuskák kelepeltek, az emberek taposták egymást, a füstszag fojtogatott, a lőporszag kaparta a torkot, Polgár mellett ketten haltak meg egyszerre, ahogy telibe kapta őket a sorozat, egy kendős nő szorította a férjét, és ő, az amerikai női is vértől ragadt, egy gyerek-lány, valaki kiabált.

Csöpike!

Nem fordult meg, olyan nincs, hogy ő erre a névre még egyszer, bármikor hátrapillantana. És különben is. Jól tudta, ki kiabál.

Csöpike!

Nem. Nem akarom ezt.

Sikerült bejutniuk egy kapualjba, megragadták és nagyot rántottak az ő súlytalan testén, máris meleget érzett az arcával, mély és fullasztó posztószagot, október vége volt, az emberek már elővették a molyirtós kabátokat is, de leginkább a ballont.

– A szüleid? Mi van a szüleiddel?

– Meghaltak.

Hogyhogy. Nem. Dehogyan. Ezt nem akarták elhinni. Pedig a körülményeket tekintve nem volt olyan nagy hihetlenség. Mindenfelé heverték a halottak. Bol-

dog és boldogtalan, kifutófiú, boltos, könyvtáros, háztartásbeli asszony, utcagyerek, meglőtték őket, eltaposták őket, ez elvázott, az megfulladt. Egy szülő miért is ne halhatna meg. Amikor forradalom van. Egy forradalomban a szülő hal meg először, meghal kedves édesapád, jöhet a forradalom. Már mondják is, kimondják, forradalom, fölkelés, háború, harc.

– Lelőtték őket.

– Apádat, anyádat?

– Igen.

– Kik?

– Az ávósok – igyekezett érthető lenni. Az ávósok mindenkit pusztítottak! – a kislány sírni kezdett, mint aki mindjárt meghal. Hát mi az én apukám?! Hát mi az én anyukám? Hát mi az én sánta bátyusom, a Zsolti bácsi?

– Hol laktok?

– Nem tudom.

– Irén, hagyd már, sokkot kapott – nagydarab, jó szándékú úr szólt közbe, ő lett a Polgár bácsi.

– Jó, látom, de mi legyen.

– Vigyük magunkkal a kis hülyét – mondta egy gyerek, ő volt a Miki, a Polgár gyerek.

Például az az ember, aki 1956. október 25-én ráesett és magával rántotta le, a tér vértől ragacsos köveire, mielőtt továbbszaladt volna, amikor fejvesztve, a réműlettől megbolondítva elhagyta az otthonát, illetve elhagyta a hozzátartozóit, elhagyott mindent és mindenkit, akkor még nem tudta, miért, de nyilván azért, mert nem akart az lenni, amivé ott vált volna... Elég volt. Halálra rémült attól, ami ott már elkészült és ami készült. Csupa vér volt. Ráesett a férfi, aki Sándor bácsi, a nagybátyja volt, talán meghalt, nagyon nehéz volt, mintha zsákot dobtak volna rá. Nagyon sokáig nem mert előjönni. Halottak között feküdt, a tér tele volt jajgató emberekkel, hullákkal. Ő eléggé jól hallott mindent, és tudta, valami... történik vele. Nem lehetett erre nem gondolni. Aztán bejutott egy kapualjba.

Kiserna!

Ez visszhangzott benne.

Gyere ide! Mi van veled? Mi van a szüleiddel?

Nem is gondolkodott, amikor kimondta.

– Meghaltak.

– Vigyük magunkkal – mondta Miki flegmán.

Amikor visszagondolt az amerikai nő ezekre a hetekre, hónapokra, így hullámzottak emlékeiben az események, föltorlódtak, fosztogatták és kiegészítették egymást, olyanok voltak, akár a piac emberei. Kinek jut, kinek nem. Ki sorra kerül, ki nem.

Egyetlen esemény maradt biztos.

Hogy amikor azt a férfit, aki néhány napja beszélt vele, megmutatta egy asszonynak. Testes, kedves nőszemély volt. A kislánynak az volt az érzése, hogy csak a vékony emberek szaladnak el az országból. Hát ez az asszony nem volt vékony. Kifejezetten gömbölyű volt, és rekedt hangon beszélt. Lelőtték a testvérét, a fia intézte el, hogy itt legyen. Kiserna úgy lépett oda hozzá, mintha száz éve ismernék egymást. A farsang napja volt. Még a kezét is megfogta. Iz-

zad. Takaró néni. Így hívták ezt a gömbölyű asszonyt, hogy Takaró néni. A kislány kimondta a szót.

– Micsoda?!

– Ávéhás – ismételte.

– Honnan tudod?! – a testes nő közelebb hajolt. Szúrt a tekintete, hirtelen megbolondult.

– Ő mondta.

– Mit mondott?

– Hogy az.

– Ez nem játék, gyermekem.

A kislány elővette a tíz schillinget. Ezt kapta attól az embertől, és visszamutatót. Hogy hallgasson. Az asszony főlegyenesedett, odament egy férfihez, súgott a fülébe valamit, mutatott is a férfi felé. Az meg hirtelen Kisernára nézett, elmosolyodott. Mint aki már várta. Néhány perc alatt lezajlott az egész. Mire a felügyelők odaértek, vége volt. A kislány a falnak dőlt, hunyva volt a szeme. Megfogták a karját. Az ágyához vezették.

Aztán jött a csoda, Mary-Lee.

[18.48: telefon]

(El nem hangzott beszélgetések anyámmal)

Egyszer arról beszélgettünk,

hogya mi is lenne a jómód, és én azt állítottam, hogy a jómódú ember *magasabbról* kezdi el a pénzek számolását (a szegénynek minden fillér számít, a gazdagabb már kidobja az ötforintosokat, tízestől fölfelé kerekít, a húszast meg se nézi, az ötvenesből mindig borralaló lesz, kisgyerekekkel százasan fogad, és a nyomorultaknak – már ha egyáltalán – marokkal adja a *kavicsot*, avagy az aprópénzt, mert számára minden aprópénz, ami az ötszázas vagy az ezres alatt van), és te ezen nagyon fel voltál háborodva, azt mondtad, hogy ezen a területen elbíztram magam, pedig hát a nevelésed (egyik) célja éppen az volt, hogy egyszer majd elbízthassam magam ezen a téren, és tudtad azt is, hogy az én gazdaságomban mekkora összegnél kezdődnek a *beruházások*, százezer forintot már biztosan nagyon meggondolok, csak nehogy hirtelen indulatból, a dopamin érdekében vegyek meg valamit, ezért aztán nyilván nem lepne meg, ha megtudnád, mennyire bonyolult dolog volt megvenni az evezőpadomat, *Zippo*, az a márkája, ez már csak azért is tetszik, mert hasonlít a *Zippo* öngyújtó nevére, emlékszel, bár lehet, hogy letagadtam, de volt egy *The Gold Rush* feliratú, aranylázás darabom, nagyon szerettem, csak aztán leszoktam a dohányzásról, szóval meghozta a postásnő a dobozt, vagy hatvan kiló, egyedül kellett felhoznom a második emeletre, a vékony kötőőszalagok majdnem levágták az ujjamat, ráadásul rá volt ragasztva a nyilvánvalóan felnyithatatlan csomagra, hogy *Do Not Use Blades to Open*, oké, de akkor mit, szerencsére a barátnőm magára vállalta az összeszerelést, értek hozzá, majd én megcsinálom, és igaza is volt, mert én ilyenkor mindig ordítani szoktam, nem bírom elviselni az elemek egymáshoz illesztésének kockázatát, kiabálok, fölöslegesen, aztán meg győzhetek bocsánatot kérni, magára csukta az ajtót, és én, ostoba végfelhasználó, így már csak a késztermékkal találkoztam, nagyon szép darab, felülök a végére, és hátulról nyomok és húzok egy csinos, csigaszerű gépecskét, össze is lehet hajtani, váltott evezős nyolcasok a Temze folyón, Putney-től Mortlake-ig, bő négy mérföld, csak hát a hajók, azok nincsenek már sehhol: virtuálisak a *The Boat Race*-en, Oxford és Cambridge között.

*

A naplóregény korábbi részlete a *Jelenkor* 2024. decemberi számában olvasható.

A bortársaságban

(már kiléptem) bevett volt az a gyakorlat, hogy a tagok kijavították a magyar nyelv általuk elrontottnak vélt szavait, nyilvánvaló volt például, hogy a *halászlé* hibás elnevezés, ugyanis a levet nem a halászból főzik, ugye és bruhaha, hanem a halakból, a helyes elnevezés tehát *hallé* kellene, hogy legyen, és pontum, és hiba, sőt: bűn a *Vajdaság* elnevezés is, hiszen hát az nem is magyar szó, használjuk inkább a *Délvidék* kifejezést, az a biztos, és én (*költő úrnak* szólítottak) eredménytelenül jeleztem, hogy a nyelv túl van a logikán, kár erősködni, de ők azt mondták, hogy menjek én a picsába, és amikor mostanában járjuk a barátnőmmel a (csakazértis:) Vajdaságot, a Vajdasági Autonóm Tartományt (részei: Bácska, Bánság, Szerémség és – bruhaha és javítsd ki: – *Macsó* [ti.: Macsoi Bánság, de akkor is]), szépen lassan nem vissza-, de legalább meghódítjuk ezt a később megunt területet, először a bácskai Magyarokiszta, aztán a határhelyzetű Zenta, majd a bánsági Nagyikinda, ahogy én látom, egyre csúnyábbak a városok, Kanizsa nagyon szép, Zentába sok helyen beleharapott az ipari jellegű modernitás, Kikindát pedig egész egyszerűen felfalta, recseg és ropog az egész, az épített múltja teljes egészében megszűnt, vagy csak rosszul néztük, és aztán az is kérdés lesz, hogy egy rút városban érvényesülni tud-e a kiválasztott épület gyönyörűsége, vagy elrontja azt is a kontextus, bezabálja a téglás szövetek ocsmány környezetete, vagy ki lehet onnan emelni egy másik, művészi valóságba, a fene tudja, talán nem is lehet tudni, keressük tovább, majd ha meglesz, akkor kiderül, vagy akkor se, és a rendező hirtelen azt mondja, hogy látott valahol egy öregasszonyt, aki motoros kerekesszékekben róttá az utcákat, erős, kemény nő volt, csak viccelt a székével, olyan okosnak tűnt, mint a Stephen Hawking, ő biztosan el tudná játszani a szerepet, nem kell a színész, minek, a színészek Magyarországon mindig a színpadra játszanak, az pedig helytelen, és akkor már csak az a kérdés, annak kellene utánanézni, hogy voltaképpen ki is az az öreg bácsi a szomszédban, a táskarádiójával meg a disznóival, és arra jutok, hogy csak az Isten és helytartói adhatnak felmentést a Tízparancsolat alól, az öregember tehát maga az Isten, remélem, tetszik neked ez a megközelítés, édesanyám.

*

Egyébként

háború van most, bennünket is érintő, legalább kettő, az egyik itt a szomszédban, a határ túloldalán, az orosz csapatok inváziója Ukrajna ellen 2022. február 24-én reggel kezdődött el, amikor Putyin „különleges katonai műveletet” jelentett be Ukrajna „demilitarizálására és denacifikálására”, lefegyverezésére és nácitlanítására, a másik pedig Izrael állam és a Hamász nevű terrorszervezet között, amely 2023. október 7-én, a Tóra örömnepének reggelén kezdődött, amikor a palesztin Hamász vezetésével a Gázai övezetben működő fegyveres szervezetek nagyszabású támadást indítottak Izrael ellen, mind a két háború nagyon mocskos ügy, szerintem az elsőben Ukrajnának, a másodikban Izraelnek *van igaza*, de lehet, hogy csak felülök a honvédő háború ideológiájának (bár azt nem tudom, hogy a breszti erőd védelme, a sztálingrádi blokád, az óriási emberáldozattal járó moszkvai csata, a majd huszonzét millió halott, a több száz elpusztított település, az

elevenen elégetett emberek, a tervbe vett és végrehajtott népiirtás, százmilliók emléke és immáron majd három generáció emlékezete voltaképpen miért is lenne *ideológia*), és az is igaz, hogy az ukránok talán valóban megfosztották a szerzett jogaiktól a majd kétszázézer fős magyar kisebbséget, az izraeliek pedig alighanem tényleg ki akarják irtani a gázai palesztinokat, akiktől azt a hont kapták, vették el, amit most olyan nagyon védenek, rettenetes ez az egész, nehezen átlátható dolgok, ha Ukrajna belépne a NATO-ba, minden tagországnak hadba kellene lépnie, Izrael pedig talán tényleg irtja a gázai palesztinokat, és ez talán tényleg genocídium, de hát én magam sem tudnám nagyon könnyen megkülönböztetni a terroristát a civiltől, beleönteném én is a tengervizet a kórházak alatt lévő alagútjaikba, hadd pusztuljanak, és a háború visszautasítása, a híres-nevezetes *békepártiság* is csak maszlag, a saját állampolgárok védelmének elsődlegessége a mi országunkban csak a gyávaságunk elfedését szolgálja, semmit, de tényleg semmit nem tanultunk a történelmünkéből, anyámasszony buta katonácskái vagyunk, undorító az egész, ebben az etika nélküli világban, és talán te is csak azt mondanád, hogy Isten az, aki *dönt királyokat és állít királyokat*, de ez most kevés lenne, anyám.

*

Te is tudtad, hogy évtizedeken át hazudtam nektek,

nem azért, mert ennyire rossz vagyok, hanem azért, mert nem akartam, hogy azt gondoljátok: elárultam az adventista hitet, amely szerint sem cigarettázni, sem alkoholt inni, sem disznóhúst enni nem szabad, és szeretkezni is csak a házasságkötés után, én azonban cigarettáztam, ittam, disznóhúst is ettem, és mindenkivel, akihez csak hozzáfértem, lefeküdtem, erősen nyomtak engem a kortárs csoportok, sokkal erősebben, mint a neofita szüleim, talán ezért is nem akartátok észrevenni az erős dohányszagot, az acetonos leheletet, a felhalmozott sonkataszlatokat meg a fiatalkori szexmániámat, és apám hiába mondta, hogy *akinek megpusztilta a fenekét, azt el is kell vened feleségül*, te pedig hiába hazudtad azt, hogy apám vette el a szüzességedet, nem hittem el, jóllehet akár igaz is lehetett az állítás, és titokban diszkóba is jártunk, azt se volt szabad, de én jó előre kinéztem a *Békés Megyei Népujság*ból az aznap esti moziműsort (Terv, Szabadság, Brigád), és aztán a szpoilereket visszabüfögtem nektek másnap délelőtt, bevettétek őket, vagy legalábbis úgy tettetek, mintha bevettétek volna, és aztán egyszer, amikor már autóval, egy használt Dáciával jártam haza Szegedről, az egyik kanyarban annyira elkapott a pánikroham, hogy azonnal rá kellett gyújtanom, ott-hon el is mondtam apámnak, aki nem tudta, hogy most mit is kellene tennie, ezért aztán túllépett rajta, megvárt téged, de te se tudtad, és attól kezdve mindenki tudta, hogy mit *cselekszem*, ez volt a szó a *bűnre*, de igazából senkit sem érdekelt, és hirtelen világos lett számomra, hogy mennyire *naiv* voltam eddig, és váratlanul megértettem, hogy szó sincs arról, hogy az adventista hit felfalta volna a szülői szeretetet, és nem baj a cigaretta, a szesz, a sertéshús se baj, meg a korai szeretkezés sem, csak szeresselek benneteket, de az se baj, ha nem, mert ti mindenféleképpen szerettek engem, és mivel Isten maga a szeretet, ti máris, már ezen a földön azonossá váltatok vele, de a *'hirtelen'* meg a *'váratlanul'* itt azt jelen-

ti csak, hogy nem akkor értettem meg, hanem most, nemrégiben, amikor Szenteste kijárunk Törökszentmiklóson a vártemplomhoz, és nézzük, ahogy az angyalok repülve hordják szét az ajándékokat, és már a kisebbik lányom se volt gyerek, gyanakodott, és mégis próbált hitelt adni ennek az egésznek – egymásért hittünk.

*

Egyébként pedig az a helyzet, anyám,

hogy az idősebbik lányom Athénban él, párkapcsolata nagyon tartósnak ígérkezik, egy internetes keresőcégnak dolgozik (*outsourcingolták* a magyar hívásokat Görögországba, még a Franklin utca végéről is kapott egy hívást), pontosabban dolgozott, mert kilépett a jelenlegi, három hónapos túrájuk miatt (Laosz, Vietnam, Kambodzs), a fiú az AEK Athén drukkere, a szurkolói és baráti kör mindenhová a focicsapattal utazik, amúgy Szifnosz szigetén vezet egy ifjúsági szállást, fél év távkapcsolat, talán ez a tartósság titka, meg az, hogy nagyon szeretik egymást, járják az országokat, *Land und Leute kennenlernen*, ahogy a német mondaná, hogy legyen majd mit mesélni az unokáknak, noha lehet, hogy nem is lesznek, képeket készítenek, keresik az élet értelmét (a lányom szerint természetesen nincsen neki, de azért elég jól érezheted magad), és olyan olvasmányaik vannak, hogy aszongya: *Michel Foucault szajhája voltam* (Salon, 1997. február), a lányom megter az elmélet birodalmából, ahol – tudtommal – sohasem tartózkodott, a kisebbik lányom pedig hamar felhagyott a filmművészet tanulásával (a tanárai nagyon hittek benne, de ő nem szerette, hogy az órák újra és újra elmaradnak, nem pótol senki, a tandíj pedig a nagyszülői ház ránk eső eladási árából állt elő), szó nélkül kilépett, és összerakott magának egy saját, átmenetileg egyetlen nélküli életet: megfeszített erővel tanulja az angolt, a MOME-ra készül, textilesnek vagy tárgykészítőnek, mindkét szaknak saját előkészítő tanfolyama van, és ezenfelül még dolgozik is, egy 3D-s múzeumban, nem tudom, mit kell csinálnia, de nagyon igénylik és üdvözlük waldorfos kreativitását, ezen felül pedig van egy olyan sapkája, amin van egy ház, ő kötötte és horgolta az egészet, eszelős viselet, igaz, a múltkor egy kéregető leköpte a kislányomat (*ne adj mindenkinek*, de eddig az volt, hogy adjak, *igen, de ne mindenkinek* – undorító, ahogy az áldozatot hibáztatom én is), és az is eszembe jut, hogy a nagyobbik lányomat azzal biztattam, fölöslegesen, hogy igen, Európa bukásra áll, menjen közelebb Rómához, hiszen a barbárok is közelebb mentek, legyen személyesen ott, amikor összeomlik ez a kibaszott Birodalom: 476, Odoaker germán hadvezér megfosztja hatalmától a kiskorú Augustulus császárt – és csak aztán a reneszánsz.

*

De most influenzajárvány van,

a kisebbik lányom nem is ment vissza Pestre, itthon maradt, mert nagyon beteg, az anyja visszament, de ott ő is megbetegedett, nem jár be dolgozni, a Vas utcai albérletben tölti az idejét, én pedig nagyon lelkesen ápolom a lányomat, távkapcsolat ugyan, nem akarom elkapni tőle a bajt, mégis nagyon örülök, hogy most

aztán végre minden kedvességemet és pénzemet (ez utóbbiból most aztán tényleg nincsen sok, mert a bankom, lopási próbálkozások miatt, letiltotta a kártyámat, két hét múlva jön a kártya, három hét múlva a PIN-kód, áruk: 1.950 Ft, beépül a számlába) rá fordíthatom, járt orvosnál, megkapta az antibiotikumot, az egyik napon elvittem neki gyógyító koktéljának alapelemeit (gyömbér, hagyma, méz, citrom, kurkuma + 1 dl házipálinka = még abból is kigyógyít, amilyen betegséged sohase volt), a másikon sárgarépát vittem hozzá, hadd főzhessen magának egy gyógyító levest, aztán pedig földiepret kért, állítólag azzal álmodott, de annak most nincsen szezonja, a boltokban még GMO-eprek sincsenek, és aztán az is eszembe jut, amikor elvittük a gyermekorvos otthoni rendelésére, és annyira félt az oltásoktól, hogy az üvöltése miatt haza kellett vinnünk, *megijeszti még a többit is, menjetek el*, és akkor is nagyon haragudott, amikor a fogorvos mégiscsak kihúzta a beteg fogát, pedig én megígértem neki, *semmiképpen nem fog olyat csinálni, ami fájna neked*, de hazudtam, vagy a fogorvos ragaszkodott túlságosan a hippokratészi eskühöz, neki segítenie kell, hiszen ígéretet tett rá, és az is az eszemben járt, amikor a nővérének megígértem egy új mobiltelefont, *nincs olyan ár, amit ki ne fizetnék érte*, de aztán keletkezett egy olyan ár, szaros hetvenezer forintot sem akartam kifizetni érte, és úgy gondoltam, hogy ezekkel a *cselekedeteimmel* olyan dolgokat követtem el, amik nem megbocsáthatók, a lányaim által biztosan nem, bár hamar kiderült, hogy egyikőjük sem emlékezik az adott esetre, de én azért tudom, hogy a traumák mégiscsak beépülnek valahová a lélekbe, a regényekre általában nem emlékszem, de megmarad a hangulatuk, és a jó filmes adaptációk mindig ezt a *moodot* viszik rá a gyöngyvászónra, neked pedig három fiad volt, van, drága édesanyám, iszonyatosan nehéz lehetett neked az a figyelmes és nagyon szegény életed.

Olvasás

regényrészlet

IX.

Cumulusok, stratusok, báránfelhő, gomolyfelhő, fehér foltok a kék égbolton, milyen szépek, ez egy festmény, egy tájkép, a hátamat nyomja a kőtalapzat, ropognak a csigolyáim, tűz a nap, ömlik rólam a víz, könnyezem, nyeldeklem, mindenem sós, idegen, a tájat nézem, az erdősáv párában úszó esőerdő, a szántóföld homoksivatag, az úttest gőzölgő katlan, por gomolyog, a csíkokat számolom az úttesten, a felhőket számolom, számolom a felhőket az égbolton, nem gondolok a lihegésre, inkább befognám a fülem, hogy ne halljam a lihegést, de azt nem lehet, azt nem engedné, tíz csíkot számolok össze az úttesten, a kocsi az út szélén parkol, az ajtók nyitva, a hangfalakból szól a kívánságműsor, zörög, recseg, szeretnék én is kívánni valamit, szeretnék eltűnni, felvenni valami más halmazállapotot, átváltozni, lennék aszfalt, por, felhő, elképzelem, hogy az útmenti kavicságyon megáll egy őz, szimatol, figyel, elképzelem, hogy én vagyok az őz, hogy besétálok az erdőbe, hogy eltűnök a fák között, de a hátamat minden mozdulatnál nyomja a kőtalapzat, és én is lihegek, és hallom a saját lihegésemet, és megpróbálom felemelni a kezemet, megpróbálom befogni vele a saját számat, úgy, hogy ne vegye észre, megpróbálom visszatartani a lélegzetemet, kapkodom a levegőt, megpróbálok nem úgy lihegni, ahogy ő liheg, vagy legalább nem ugyanabban az ütemben. Anyám a mosdó kövén fekszik. Begyűrök egy pokrócot a dereka alá, nem akarom, hogy megfázzon. Magzatpózban didereg, az ajka kiszáradt, csukott szemmel motyog. Eleinte nehezen értettem a szavait, zúgott a fejem, kábultan néztem, ahogy kihányja a vodkát és a sósogyorót. Feltöröltem a mosdótál körül, aztán csak ültem mellette. Sistergett, mint egy régi, rossz rádió, kihullottak belőle a mondatok. Anyám zsolozsmája altatódal. Elernyedek, a szívverésem lelassul, ülök mellette a kövön, simogatom a haját, a szavai lüktetnek, duruzsolnak bennem, mintha valaki egy üvegfal mögül szavalna. Nem tudom, hol érnek véget az ő szavai, és hol kezdődnek az enyémekek. Ropognak a csigolyáim a kőtalapzaton, a combom fehéren világít, alulról nézem a sárga fogait, az izzadságcseppeket a homlokán, az izzadságcseppek a mellemre csöpögnek, markolássza és gyűrögeti a mellemet, tésztát akar gyúrni a mellemből, menekülnék, sikoltanék, de félek, hogy akkor felpofozna, a kocsiban is felpofozott, felpofozott és kirángatott a kocsiból, megtelek, fulladozom, mindjárt vége, megpróbálom kitámasztani magam, a betonoszlopba kapaszkodom, hullik róla a kőpor, kitapogatom rajta az apró kavicszemcséket, a tetejét nem látom, a napfény elvakít, kiéget, sárga karikák ugrálnak előttem, lángol a sötétség, mindjárt vége,

báránnyfelhők, gomolyfelhők, világító napkorong, a csigolyáim ropognak, hallom a lihegést, az egyre gyorsuló lihegést, felismerem ezt a ritmust, másként feszül bennem, az alhasamban, mindjárt vége, ha nyöszörögni kezdek, még hamarabb vége lesz, felhorkan, aztán csak tátog, mint egy hal, nem látom az arcát, csak a napfényglóriát a feje körül, belenézek a fénybe, belenézek a fénybe, és csak a napfényglóriát látom.

Anyám nem ébred fel az ébresztő dallamára. Álmában megvakarja az orrát, Vanília a combjához simul, együtt horkolnak tovább. Hajnalban felborította a tonettfogast, aztán visszabotorkált a kanapéra, közben dülöngélt, szabadkozott. Betakartam a derekát, figyeltem, ahogy lélegzik. Évekig laktunk egy szobában. Anyám és én, harminckilenc négyzetméter, penészfoltok a szekrények mögött, rácsok az ablakokon, konvektorkattogás, vasárnapi ételszag. Az ő szaga és az én szagom. Nézttem az elsuhanó alakokat a gangon, a madarak árnyékát a tűzfalon. Ha a liftajtó becsapódott, összerezsentünk. Anyám és én, két riadt egér.

Gyűlöllek. Gyűlöllek, gyűlöllek, gyűlöllek. Ezt fogom mondani apámnak. A kunyhó falai visszaverik a szavakat, a hangom megremeg. Hidegen szeretném mondani, higgadtan, tiszta fejjel, ahogyan ő is beszélt hozzánk, érzelmek nélkül. A kissámlin ülök, az ablakon át beáramlik a fény, fürdetem benne az arcomat. Az ablakon hajszálrepedések, karcolások, vízcseppek. Letörölhetetlen párafoltok. Mintha a nap beleégette volna az üvegbe a könnyeket. Higgadt leszek, kimért, kegyetlen, apám nem érdemel mást, csak kegyetlenséget.

Anyám elvesztegetett éveire gondolok. Az egyforma napokra a gyárban, a tanyán, apám mellett, apámhoz láncolva. Csendben szuszog, az orrcimpája finoman rezeg, néha felhorkan. Hajszálerek az arcán, vékony, vörös vonalak hálózata. Még fel sem nőttem, de már úgy éreztem magam, mintha a testvére lennék. Kislány voltam, amikor megszöktünk apámtól, néhány év múlva pedig már együtt ebédeltünk az egyetemi menzán. Néha úgy éreztem, csak ketten vagyunk a világban, anyám és én. Mindig mosolyog, de ez a mosoly fájdalomtól született. Anyámban ott a sötét, amiről alig tudok valamit. Bármikor belezuhanhatunk egy szakadékba, ahol ott lapul a múlt, ott lapul apám, a szörnyeteg.

Az anya szürke pálcikaember, pontosan úgy, ahogy a rajzon. Az asztalnál ült, körülötte négy gyerek, az összes megvan. Színes rongyszőnyegek a földön, a falakon foszladozó tapéta, két macska az ablakkeretben. A kutyát meg kellett kötni odakint, eszelősen ugatott, érezte a veszélyt. A mostohaapa most sincs otthon. Szentképek a falon, az Irgalmas Jézus és a Fájdalmas Szűzanya.

Anyám mozdulatlan, pedig ma délelőtt jógázni akart. Visszamegyek a hálószobába a laptopomhoz. Amióta ráültem, ferdén áll rajtam az olvasószemüveg. A lencséje állandóan zsíros, letörölöm, megnyitom a kéziratot. Ő személy szerint mindenkinek a hamvasztást javasolja. Egy sallangmentes elégetés gyors, precíz,

tiszta munka. Aztán vehetne egy marokkal mindenki, akinek ez vér szerint jár, és elhítené valahol a hamvakat. Hát van ennél szebb? El sem tudok képzelni ennél szebbet. Nincs olyan.

Az ügyintéző műszálas kosztűmöt visel, a lábán kitaposott magassarkú. Felolvassa a végzést. A szöveget senki sem érti, az anya mintha nem lenne magánál, a gyerekek ijedten bámulnak. Sejtik, hogy valami rossz dolog következik. Norbi mindent tud. Ideiglenes hatályú elhelyezés, védelembé vétel, szürke felhőkből alázóduló szavak, éles fények, szőnyegbombázás. Állunk a füstben, körülöttünk minden összeomlik. A vaskályhában lobog a tűz, Norbi a fejére húzza a kapucnit, de a szemét nem tudja eltakarni. Megszédülök. A konyhaszekrény tart meg, remélem, senki sem vette észre. A rendőrök a bejárati ajtóban állnak.

Álltam a parkolóban, a szél a szemembe fújta a hajamat. A kertes házak mögött a kórház épülete, hosszúkás, szürke betontömb. Az egyik ablak mögött a nagyanyám haldokolt. Izzadtam a hideg szélben, a kezemben két doboz joghurt. Összeszeeszt emberi test, nagyanyám jéghideg tenyere, a halál érintése. Becsukom a hűtőajtót. A hűtőmágneseken alpesi hegycsúcsok, mediterrán loggiák, harangtornyok. A kijelzőn világít a középső ledsor, öt fok. A nagyanyámat egy alagsori hűtőrekeszben tárolják. A ravatalnál találkozunk.

Mintha nyár lenne. A fatörzsek között átsüt a nap, az árnyékok hosszúra nyúlnak, az ágakon sokasodnak a halványzöld levelek. Szürkemarhák napfürdőznek a szemközti dombtetőn, a báránnyfelhők alatt. A vágóhid ventilátorai vérszagot fújnak a fák közé. Anyám befogja az orrát, menetelünk, mint két katona. Én megyek elöl, félrehúszom a tüskés ágakat, kikerülök a földből kiálló köveket. Harkály kopácsol körülöttünk, madarak fütyögnek, zajong az erdő. Anyám szemében melegség csillog. Kérdés nélkül is tudom, hogy nem emlékszik semmire. A hajnalra, a lázálmokra, a reszketésre. Egymást melegítettük a hideg csempén, az ő szemével láttam apámat, éreztem, ahogy magához szorítja, lüktet benne, betölti körülötte a teret, kiszorítja anyámból a levegőt.

Csípős szag terjeng a levegőben, valahol megint műanyagot égetnek. Elkanyarodunk az erdei tornapálya felé. A gumiburkolaton nyálkás falevélszőnyeg, a rozsdás láncok mintha izzadnának. A lombok nem eresztik át a napsugarakat. A felszereléseket senki sem használja, amióta a községháza egyik szobájában kialakítottak egy konditermet. Néhány öreg fát díszláncsal kerítették körbe. Anyám minden információs táblát végigolvas, lassan haladunk. A kavicsos lejtő a temp-lomkertbe vezet. Fejfák és buxusok, madárdal.

A kőkeresztől vissza kellett fordulnunk, csak addig mehettünk ki a kismotorral. Porzott mögöttünk a földút, belekapaszkodtunk a fiúkba, szorosan tartottuk magunkat, bizsergettünk. Aztán kitámasztottuk a motort, néztük a naplementét, és csókolóztunk. Most anyám megy előttem, kripták és rózsabokrok között. Elképzelem magam a kőkereszt talapzatához préselve. Látom magam előtt apá-

mat, arctalan, fényesség veszi körül. Hallom, ahogy liheg, képtelen vagyok lecsendesíteni, végighullámszik a testemen, és az én lihegésemben ér véget.

2019. április 3., Vaszkínó

Rosszul aludtam. Hajnalban többször felébredtem, egyszer még a bódéba is ki kellett mennem. Közben eszembe jutott a medve, és ettől rögtön felfrissültem. Forraltam vizet, ettem pár kekszet, bekapcsoltam a gépet. Kaptam néhány levelet Tomszkból a konferenciával kapcsolatban. Június végén lesz, remélem, addig fel tudok készülni rá. Jól jön most a tavasz, hogy nem lehet annyit mászkálni. Megülök itt a faluban, és interjúzok.

Szép volt a napfelkelte! Végre valami sárgás szín keveredett a sok szürke és barna közé. Élveztem, hogy csend van, és arra gondoltam, milyen csend lesz majd Ljugankában. Kolja a szkamejkán ülve cigarettázott, közben megrakta a kályhát. A lányok aludtak.

Az idillikus hangulatnak az vetett véget, amikor hirtelen rám szakadt egy rettenetes gondolat. Ha Natalija Tyihonova ostobaságai eljutnak az olajbányászok fülébe, a terepmunkának annyi. Ki fog szóba állni velem, ha azt hiszik, hogy bezáratnám a munkahelyüket? Azonnal rákérdeztem a dologra Koljánál. Semmit sem hallott erről, ami egy kicsit megnyugtató. De hogy én mennyire hülye vagyok! Tegnap este ott volt Guszev, jártam Szonyánál is, de egyiküket sem kérdeztem ki, csak sodródtam az eseményekkel. Bennem valahogy lassan ülepszene le a dolgok, ezt te tudod a legjobban. Van, amikor ez nagyon bosszantó.

Annnyira ideges lettem, hogy nekimentem az erdőnek. Nem érdekelt semmi, sem a hideg, sem a medve. Nagyon dühös voltam magamra. A csövezetek mellett indultam el, a csövekben zúgott a nafta. Ennyit a csendről. Elhagyott roncsok mindenütt, mint otthon a régi orosz laktanyákban. Küldtem pár képet, tudom, hogy szereted ezeket a hangulatfotókat. A távfűtő központnál megálltam kicsit pihenni. Találtam egy cigarettát a kabátzsebemben, leültem egy betonlapra, és elszótam. Fantasztikus volt, bevallom. Otthon eszembe sem jutna rágyújtani, de itt jólesett. A tájról nehéz bármi szépet mondani. Mintha itt forgatták volna a Sztalkert. Mégsem volt haszontalan a séta, megmozgattam magamat, és sikerült kicsit lenyugodnom. Visszafelé menet lovakat láttam. Egyre több a varjú is, lassan megérkeznek a költöző madarak. Rettenetesen tudnak károgni. Később Kolja nagyon megszárdott, mert a medvék is sokat járnak arrafelé, talán a szeméttelep közelsége miatt.

Napközben sok elintéznivalóm volt. Holnapután indulunk a tajgába, és emiatt felgyorsultak az események. Benéztem Guszevhez, kértem tőle valami jó kis olvasnivalót, Ritheetől a Szon v nacsale tumanát. Magyarul már olvastam, a címe szörnyű (Mert ez a föld nem kell senki másnak). A lányoknak küldött két cigirágót. Ebédre halmáj. Az orosz halmáj a legjobb, amit valaha ettem! Aztán körülnéztem a könyvtárban, hogy mit lesz érdemes befotóznom, ha visszajöttem, ezzel sok idő elment.

Délután Fegya hívott, már megint kezdi ugyanazt, össze akar hozni az unokahúgával. Az a fixa ideája, hogy egy férfi soha ne legyen egyedül. Összevissza beszélt, úgyhogy inkább letettem.

Fegya önmagában megérne egy teljes könyvet. Őt is az első terepmunkámon ismertem meg, nagyjából velem egyidős. Akkoriban még könyveket hozatott velem Tomszkból, fejből idézett az Ilf–Petrov-regényekből, és nagyon szerette a krimiket, főleg a Fandorintörténeteket. Oroszokat vitt vadászni, jávorszarvasra, medvére. Viszont az italt ő sem bírta. Megjárta a börtönt, bár az a történet elég zavaros nekem. Az anyja még folyéko-

nyan beszélte a hantit. Kezdetben nagyon jó anyagokat vettem fel vele, közmondásokat, néhány mesét. Sokat tudott a környéken lévő szent helyekről. Fegyva már csak alapszínt ismeri a nyelvet, nem mintha olyan sokan megértenék itt a faluban. Egy értelmes ember, aki nálunk vitte volna valamire, itt pedig szép lassan egy roncs lett belőle. A természete sem segített rajta, kötekedő, összeférhetetlen alak. De ilyeneket ismerünk otthon is.

Lehet, hogy igazad van, egyszer Fegyáról és a többiekéről kellene könyvet írnom. Talán szépirodalmat, ki tudja. De egyelőre a terepmunka izgat, a kutatásom. Jó lesz az a tomszki konferencia, már várom, legalább kicsit kiszakadok innen.

Remélem, odahaza minden rendben. Milyen hülye egy mondat ez, semmit sem jelent. Rettenetesen hiányzol. Jól emlékszem, hogy anyád holnap utazik el? Ne haragudj, hogy ritkábban írogattam, de nem akartalak zavarni. Remélem, jókat beszélgettetek! Délelőtt hívlak, remélem, a net nem fog szakadozni. Aludj jól, kedvesem, és te is, naplóm!

Gázt maximumra vettem. Hentes, hosszabbító, sebészeti ügyeletre visszamenni. Csontröntgen. Lacival anyagiak lezárva. Aldi csirkemáj. Bor. Dohány. Csemperagasztó 1 zsák. Pista becsapott a konténerrel, telefont nem veszi fel. Bor. Hó esés, hol a hólapát? Ezek apám betűi, felismerem az írását, mindig ő írta alá az ellenőrzőmet. Elsárgult asztali naptár. Régi bejegyzések, áthúzott, aláhúzott, kitesírozott, bekeretezett szavak. Anyám szerint tele van a ház ezekkel a jegyzetekkel. Egyet elhozott, de nem volt ereje belenézni. Lapozgatom a naptárt, cigarettaszag árad belőle.

Norbit elhelyezték a gyermekotthonban, én pedig egy héttel később felmondtam. A holmijaim befértek egy papírdobozba, a bögrét és a kaktuszt az asztalon hagytam. Nem tudtam, mi lesz a folytatás, de nem is érdekelt. Aznap én mentem el utoljára az irodából. Beütöttem a kódot, aktiváltam a riasztót, húsz másodperc maradt elhagyni az épületet. A megállóban a derekamra kötöttem a kardiogramomat. Zúgott alattam a villamos, elmosódott, szürke házfalak, szikrázó napfény a piszkos, karcos ablaküvegen. A napszemüveg eltakarta a szememet.

Anyám rátérdel a bőröndre, próbálja behúzni a cipzárt, közben liheg, sóhajtozik. A karján háromszöget rajzolnak ki az anyagjegyek. Három sötétbarna folt, egyenlő távolságra egymástól, az alakzat anyám könyökére mutat. A fürdőkád mellett ültünk, az ölembe vettem a fejét, simogattam, próbáltam összeilleszteni a mozaikkockákat. Mi történhetett a kőkeresztnél. Hiába kérdezném, úgysem válaszolna. A völgyben vonyítanak a kutyák.

Soha nem láttam még ennyi roncsot, magára hagyott traktort, teherautót, munkagépet. Vegyszerfoltok a hóban, jégbe fagyott villanyoszlopok. Attila szerint veszélybe sodródott a kutatása. Ezek szerint korábban hazajössz, írtam vissza neki, de nem volt kedve tréfálkozni. Kimegyek a teraszra. Legalább tizenöt fok van, hónapok óta ez az első este, amikor nem füstölnek a kémények. Csend, sötét, a fenyőfák illata. Az erdőben egyre több madár hangját hallani. Még mindig nem tudom, mit keresek itt. Sokszor úgy érzem magam, mint aki hazatalált, aztán arra gondolok, hogy ez egy önkéntes száműzetés.

Csak felhorkan. Egy utolsó nagy horkanás, a szemei kigúvadnak, aztán vége. Hetedikbe jártam, amikor anyámmal arról fantáziáltunk, hogy megöljük apámat. Tizenhárom éves voltam, színes gumikarkötőket kellett volna gyűjtenem, álmodozni egy kiskutyáról. De a gyerekkor elmaradt. Anyám azt olvasta, hogy elég lenne egy jól időzített jégkockát használni orgazmus közben. Nyom nélkül végeznénk vele, a gyilkos fegyver felszáradna, elpárologna. Aztán csak széttárnánk a kezünket, megállt a szíve, pedig nem is volt neki.

Hóesés. Kocsonya. Leves sótlan. Szörpöt elfelejtettem! Kórház, kontroll. Szükségem van szobakerékpárra. Lottó nulla. Pista mindent tagad. Feljelenteni? Sasné telefon. Cigaretta papír. Irénke bőg, mint a fürdős kurva. Zsírfojtos, szakadozott lapok, eldeformálódott műanyag spirál. Elfog az undor, legszívesebben széttépném a naptárat, a papírcafatókat bedobnám a kályhába. Nézném, ahogy fellobbannak a lángok, és a papírlapok lassan elégnék. Hangosan dörömböl bennem valami, mintha ki akarna szakadni belőlem, a szívem. Remegek. Nem mi vagyunk a gyilkosok.

Örök élet meg egy nap

naplórészlet

2024. május 14. – 103,5 kg

Tegnap cseresznyét szedtem a szomszéd kertjében. Van hozzá kulcsom. Nyaraló, nem itt laknak. Vagyis már csak M. lakik, a férje egy éve meghalt. Ő volt az, aki vakon permetezett nálunk, ha épp olyan szert kevert be, amiből maradt és nálunk is kellett. A feleségem vezette a fák körül. A végén öntött neki egy kupica pálinkát és hazakísérte. Ma már nincs permetezve a cseresznyefájuk. Feketére érik. Amikor teleszedtem a kis tálat, a kerítéshez ballagtam, és föltettem a villanyóránk tetejére, hogy ne kelljen kerülgetni vele a házat. Ahogy jöttem visszafelé a villanyórától a kerten keresztül, furcsa neszt hallottam a sövény mögül, az utcáról. Megálltam és figyeltem. Nem ismétlődött. Ma, ahogy indultam a piacra zöldhagymáért, pont azon a helyen, ahonnan a neszt hallottam, megpillantottam egy pénztárcát. Leszálltam a bicikliről és néztem. Emlékszem, gyerekkoromban azzal szórakoztak a nagyok, hogy amikor a kisgyerek lehajol érte, arébb rántják láthatatlan damillal. Nem hajoltam le érte, csak arébb löttem a cipóm orrával. Szétnéztem, senki nem volt a közelben. Megint arébb löttem. Aztán fölvettem. Női pénztárca volt. Vagyis férfi ilyet nem hord. Be volt kapcsolva a patentja. Kinyitottam, átnéztem. Teljesen üres volt. Ha ellopják, a személyit benne szokták hagyni. Érdekes, hogy amikor megláttam a fűben, nem fogott el izgalom. Inkább arra gondoltam, nem akarok belekeveredni. Mégis fölvettem. Jó vastag volt, az elején kördíszítés, apró barna mintákkal, távolabbról föl sem tűnik, mint egy fadarab. Amikor üres kézzel visszajöttem a piacról, mert senki nem árult zöldhagymát, se tojást, ugyanott hevert, ahová dobtam. Mindenki autóval közlekedik. Én értem hozzá utoljára. Majd kijön a rendőrség, ujjlenyomatot vesznek, és bevisznek az őrsre. Amúgy is elégük van belőlem. Többszöri felszólítás ellenére a főútvonalon biciklizek. Leküldenek a bicikliútra. Csakhogy ők nem tudják, hogy az már rég nem bicikliút. A fák föltúrták a betont a gyökereikkel. Mióta hazajöttem a piacról, senki nem jár az utcán.

2024. május 15. – 102,9 kg

Két hónap múlva lejár a kocsni kölcsönének részlete. Kikértük a szalon véleményét, hogy megvegyük vagy cseréljük újra. Pár nap alatt megjött az ajánlat. Nem veszünk új autót. Ez lesz az utolsó kocsink.

2024. május 16. – 103,1 kg

Ma reggel újra elindultam a piacra. Ahogy kitoltam a biciklit a kapun, elhúzott előttem egy Magasépítés feliratú furgon, majd pár méterrel arrébb megállt a fűben. A sofőr izgatottan kiugrott, és a másik szomszéd kertjéből kilógó másik cseresznyefáról tépkedte a cseresznyét. Hirtelen sarkon fordult, és a furgonja másik oldalán kinyitotta az ajtót. Akkor láttam, hogy igazából a pénztárca miatt állt meg, csak zavarában csinált ilyen testcseleket. Szakszerűen ő is megpöccintette a cipője orrával, fölvette és bedobta a furgon ajtaján. És elvitte. Két nap után valaki. A piacon epret vettem. Barcsról hozta egy fiatal férfi. Azt mondta, Ázsia a fajtaneve. Fáradt volt a tekintete, kicsit mégis csibészes, az arca szinte fekete a sok kinti munkától. Nem akart beszélgetni, de amikor azt mondtam, hogy a feleségem is imádja ezt az epret, leheletnyi mosoly ült az arcára. Ez volt a bizalmi fordulóponthoz. Aztán Horvátországról beszélgettünk, hogy ő is mennyire szeret átmenni, nagy krémesekeket enni, és hozni az anyukájának, aki itthon mindenütt csak kicsi krémest kap. Igen, más világ, mondta végül, és ezzel utamra indított. Itthon ebéd után szundítottam egy órát, majd ismét útnak indultam a biciklimmel, ezúttal kertimunkás-kesztyűért, amelynek olyan érzékeny az ujjfelülete, hogy a kisebb palántaszárak is roppanásmentesen érzékelhetőek vele. Ahogy kinyitottam a kaput, nem akartam hinni a szememnek. Ez már tényleg túlzás. Ott hevert az út szélén egy pénztárca. Csak álltam egy darabig és gondolkodtam. Mit jelent ez? Megbolondultam? A pénzről való gondolkodás tárgyiasulva üldöz? Valaki dobálja elém a pénztárcákat? A Jóisten? Az ördög? A világegyetemben rend van. Ennek a rendnek bizonyos nem ismert tényezői és összefüggései számunkra titokzatos, földöntúli tartalomként jelennek meg. Ezekből a nem ismert összefüggésekből jön létre bennünk a művészet élménye is, a vallás erre épít, és segít eltüntetni tudásunk hiányát, ez hajtja a tudóst, aki olykor képes tudományos modelljében összeomlani és megadni magát az univerzumot létrehozó személyben végződő gondolatnak, hisz mi hozhat létre egymásra hajazó mikro- és makroszerkezeteket, mint a gondolat, amely nem más, mint az energia (kisugárzás) fajspecifikus illúziója. Tuti be vagyok löve! Kiáltottam kettőt a szembeszomszédnak, aki kisvártatva elő is jött. Mutattam a világegyetem földön heverő összefüggésére, mire ő fölémelte, belenézett, és azt mondta: Ja, a szuzukis haveromé, mindjárt hívom – és azzal elment telefonálni. Visszamentem a kertünkbe, mondom a feleségemnek, nem fogod elhinni, megint találtam egy pénztárcát, de ebben pénz is volt. És hol van, kérdezte. Hát, mondtam, odaadtam a szomszédnak.

2024. május 24. – 102,6 kg, a napelemmel megtermelt áram: 6.015 kWh

Az autó lefékezett, és megállt előttem. A férfi kiugrott, előkapta a telefonját, és filmezni kezdte a hátam mögött az eget. Lefékeztem a biciklit, és visszanéztem. Amit ott láttam, az maga a pokol volt. Sötétben dühöngő felhők között tölcser alakú gyűrű pörgött. Először mozdulni sem tudtam. Hová menjek? Mit csináljak? A cél, hogy elhozzak a boltból fél liter írórt a kenyérsütéshez, képtelenségnek tűnt, pedig alig volt hátra pár száz méter. Föl lehet adni, de nem most. Bementem a boltba és fölkaptam az írórt. Rá volt írva, de izgatottságomban a betűk alapján képtelen voltam eldönteni, melyik a nem laktózmentes. Valahogy döntöttem. Odakint az ég, ha lehet, még mélyebb árnyalatban gomolygott. Egy villám ketté-

hasította a szürkéséget. Két másodperc múlva feldübörgött. Ez pontosan 680 métert jelent. Túl közel van. Maradnom kell. Akkor mégis nyeregbe ugrottam, és beletapostam. Pörgettem fölfelé a sebességváltót. Éreztem, haza már nem érek. A sötétség a fejem fölött tombolt, a szél föltámadt. Tépte, szaggatta a fák lombját. Akkor beleálltam a fékbe. Vissza kell fordulni, nincs mese. Minden másodperc hezitálás veszteség. Újra beletapostam. De mintha végtelen erő szabadult volna ki a lábamból, nem éreztem a pedál ellenállását. Azonnal tudtam: a lánc. A lánc megadta magát. A káromkodás ilyenkor nem segít. Szerencsére cipőben voltam és nem papucsban. Ezt hívják trappolásnak. Az eső szemerkélni kezdett. A villámok egyre szaporábban hasítottak a földbe. A természet kiszámíthatatlan. Új tervre volt szükség. A vízre víz a válasz. Megálltam egy autósosónál. Leláncoltam a biciklit, fölkaptam a matróztáskát, és a leszakadó víz elől az épületbe menekültem. A száraz tengerész. Odabent pont a vihar ellenkezője fogadott. Kellemes zene szólt, a sarokban fiatal pár suttogott szerelmes szavakat, *monami*, a polcokon minőségi rumok. Még jól látszott rajtam a rettegés, a pénztáros hosszan méregetett. Egy nemzeti dohányboltban találtam magam. Több ezer doboz cigaretta, változatos halálnemeket felsoroló felirattal. Kint az üvegfal mögött fájrontos villanszerelők söröztek, az ereszből függönyként ömlött elébük a víz. Zorán a fehér sziklákról énekelt, és ettől még elképzelhetetlenebbnek tűnt, hogy én itt vagyok, és ez az életem.

2024. május 31. – 102,5 kg

Ezt még tegnap este jegyeztem föl vacsora előtt: „Olyan szélcsend van, hogy a pollenek kihegyezett cicivel, tátott szájjal merednek az ég felé”. Csak álltam a konyhai sarokablaknál a moccsatlan tájba bámulva, és arra gondoltam, mekkora ötlet volt a ház három sarkába sarokablakokat tervezni. Így három dimenzióban látom a tájat, ami nekem talán azért fontos, mert nincs térlátásom, nem látom például a hologramokat sem. Még mindig a tegnap esti csönd uralkodik, áztató eső szemerkél, a pollenek elúsztak. Reggel még kiszaladtam a piacra tojást venni, házi epret és házi fokhagymát. Igaz, tegnap pizzazsömlét sütöttem, de ez a fokhagyma egyszerűen kívánja, hogy chilis-fokhagymás spagettit főzzek vacsorára. A petrezselyem is szép zöld a kertben. Az éjjel már megint úszómedencével álmodtam. Egy szegedi kertés családi ház tetején volt. Én meztelenül álltam az érdes téglából készült mellvéd felé fordulva, mert fönt ült a házigazda is, és nyilván szégyellős voltam. Ahhoz, hogy ússzak egyet, meg kellett volna fordulnom, de nem fordultam meg, hanem a szép nagy pázsitos kertet néztem fönről, volt rajta egy teniszpálya is. Életemben egyszer teniszeztam. Elég jól ment, de meglepődve tapasztaltam, mennyire más ütőfogást igényel, mint a tollaslabda. Tizenévesen tollasoztam a falusi szakosztályban, amit a fogorvos vezetett. Rendes, kidolgozott edzéseket tartott. Főleg lábra ment, mert a tollasban is a lábmunka a döntő. Talán pár hónap telt el, olyan békaügetésben jártam körbe a kultúrház dísztermét, mint a kisangyal. Ütő a lapockához, és puff, lecsaptam a magaslabdát. Akkorát durrant, mint valami petárda. A durranás magyarázata nagyon tetszett. Pontosán azért durrant, amiért a repülőlk az égen. Mert a labdám átlépte a hangsebesség határát. Amikor a nyári foci pályán egyedül vártam az árnyékban a többieket, ezen jól el lehetett gondolkodni. Hogy ha átlépném a

hangsebességet, akkor én is ekkorát durranék. Próbáltam focival is, de az más tészta. Lerepülne a lábam, ha a labda átlépné a hangsebességet. Remélem, ez a medencés álom megint azt jelenti, hogy hamarosan úszni fogok. Napi egy óra úszás elsimítja az ember hasát. Állítólag 21 fokos a Balaton, az még nekem kicsit hideg. Még begörcsölök. Fél órája tornáztam, ilyen frontos időben ez mindig kétélű. Egyrészt jólesik a nyújtás, másfelől mozgásra cikázó fájdalmakat gerjeszt ez az idő. Két napja megint vihar elől kellett hazamenekülnöm, de ezúttal sikerült. A nagy sebesség tartásához külön légzéstechnika kell. És koncentrált figyelem. Annyi időm azért éppen volt, hogy odapillantsak egy beszélgetésre. A magas nő az utcán állt és a ház felé nézett, a nap szemből sütött, csak a sziluettjét láttam. A ház teraszán egy férfi ült. Hogy van, kérdezte a nő. Most már sokkal jobban, válaszolt a férfi. Az ő arcát tisztán láttam. Négynapos borosta, mosdatlan arc, a zsíros, csíkokban hiányos haj hátrafésülve. Válasz közben sem az arca, sem a szeme nem mozdult. A köpenyéből kifogyott. Az egész ember látványa, ápolatlansága és ridegsége azt sugallta, arra törekszik, hogy a lehető legkevesebb energiát használja mindenhez. Na, ezt, ezt az állapotot nem elérni. Ezért kell tornázni, úszni, bringázni. Tartani kell az erőt a testben, hogy a test megtartsa azt a luxusállapotot, hogy minderről gondolkodni lehessen. Mondjuk a pollenek cicijéről. Az égben turbékolás, a földön térburkolás.

2024. június 1. – 101,4 kg

Kiültem a napra olvasni, hogy napoztassam a vakítóan fehér virgácsaimat. Egy idő után elveszítettem a fonalat, és fogalmam sem volt, mit olvastam oldalakkal ezelőtt. Ellenben a madárhangok ismétlődése mindennél jobban megmaradt a memóriámban. Volt egy aggodalmas madár, ő folyton ezt ismételte: ajaj, ajaj. Aztán volt egy érdeklődő, aki ezt kérdezte: hovamégy, hovamégy? És jött is rá a válasz: anyagé, anyagé. Utána jött egy, amelyik sörben utazott, és ezt kiabálta: ginisz, ginisz. Majd egy egészen elkülönült, amelyiket a számítástechnika érdekelte: bilgészs, bilgészs. Végül becsuktam a könyvet, és a hetek óta két sziklevellel álldogáló paprikapalántáimat bámultam. A piacos mérnök barátom jutott eszembe, aki azt javasolta növekedésserkentésnek, hogy talán beszélgetnem kellene velük, mert nem mindegy, milyen társaságban töltik ezt a pár évszaknyi életüket.

2024. június 2. – 102,6 kg

Reggel, mikor ébredés után megnéztem a tükörben az éjszaka spontán kialakult frizurámat, azt gondoltam, ezek a céltalanul önkifejező formák vélhetően lázba hoznának egy témakeresésben elmélyült acélszobrászt.

*

Vasárnapi ebéd utáni párbeszéd két helyiségen keresztül:

Alszol már?

Még nem.

Beverhetek három szöveget?

Igen.

2024. június 3. – 101,9 kg

Láttam az utcán egy férfit. Négy elmúlt, munkából bandukolt hazafelé a dodzsempálya melletti járdán. Hatalmas tömött nejlonszatyor volt a kezében, a csuklóján átvetve egy motorgumi. Nem a földet nézte, hanem valami láthatatlan távolba figyeltek ködpárában úszó szemei. Elégedett volt. Ma végre minden úgy történt, ahogyan eltervezte. Megvan a motorgumi és a szatyor is tömve. Piknikus alkata, amely főként a nőekkel való kapcsolatban zavarta, most eszébe sem jutott. Máskor mindig alaposan átvizsgálta a dodzsempálya terepét, van-e már valami árulkodó jel, hogy készülnek a szezonra, de ezúttal egyetlen pillantást sem vetett rá. Negyven elmúlt. Arra gondolt, épp ideje lenne, hogy minden így maradjon. Hogy sikerülnek a dolgok. Hogy nem gördülnek akadályok elébe. Hogy felnéznek rá, mindenki szerencsésnek tartja, talán még irigyei is lesznek, de se baj, akinek jól megy, az így szokott járni. Korábban mindig megrendültem az ilyen embertől, a szívembe markolt az esendősége, és azonnal átéreztem a sorsát, eggyé váltam vele, és képes voltam hosszú oldalakat írni az életéről úgy, hogy akár csak egyetlen mondatot váltottam volna vele. Látom, most is megrendültem, de már nem írok tele hosszú oldalakat. Egy amerikai írótól egyszer azt olvastam, úgy kell fejezetekre bontani egy regényt, hogy mindig akkor hagyj abba, amikor a legjobban megy. Soha nem fogom kipróbálni, mert nem értem azt, hogy legjobban megy. Mindig egyformán jól kell mennie. Régen büszke voltam arra, hogy író vagyok. Ez egy vállalható szerep volt. Mert egyet jelentett a szabadsággal, a határtalanul kreatív szellemmel, az lehettem, aki akartam, mindig más, és ettől voltam én. Ma ez a szerep másról szól. A sikerről. A dizájnról és a jelenlétről. Nem különlegesen átértzett mondatokról, hanem ismerős, mások által is ezerszer leírt mondatokról. És ez a szerep nem én vagyok. Ezt már nem játszom el. Nem az a színész vagyok, aki bármire kapható. Nem én változtam meg, hanem a világ. Hiába érzem már az emberem esendőségét, a róla való írói gondolkodás célja nem lehet a siker, mert akkor csak kihasználom, és nem magamhoz ölelem.

2024. június 7. – 102,4 kg

Reggel kinyitottam a levelezésem, és láttam, hogy hosszú hónapok óta először írt N. Soha nem találkoztunk, csak levelekből ismerjük egymást, mégis olyan, mint egy régi barát, őszinte és szellemes. A szabadon futó gondolkodása olyan, mintha az enyém lenne, csak női rendszerben. Fordítóként dolgozott velünk. Fizetést nem fogadott el, hasznos dologgal akarta magát elfoglalni. Elmesélte a betegségét is, amiben a testvére fiatalon meghalt. Itthon az orvosok nem vállalkoztak rá, hogy megoperálják a szívét. Aztán jó pár hónappal ezelőtt Berlinben keresett megoldást a férjével és a gyermekével együtt. Azt írta a levele első mondatában, ami olyannyira jellemző rá: „Németországban sincs szívbillenttyűből a kerítés”. Hét és fél hónapja várja, hogy sorra kerüljön. A szívelégtelenség olyan stádiumban van, hogy már a szokásos életiróniája sem konzerválja. 15 percre lakik attól a kórháztól, ahol 10 nap múlva esélyt kaphat a továbbélésre. „Szétszednek és összeraknak.” “Nem adtam fel.” És elköszönt. Beírtam a naptárba ezt a 10. napot. Laura napja. Mire ezt bárki olvashatja, már régen túl leszünk rajta.

2024. június 8. – 102,1 kg

Idén először úsztam a Balatonban. Meglepően langyos volt. Rosszabbra számítottam. A gyorsúszás kartempói, amelyektől álmomban már majd' megőrültem, most vizet értek és hasítottak. A lábtempók úgy toltak előre, mint egy motorcsónak. Arra gondoltam, ahogy biciklizni, úgy úszni sem lehet elfelejteni. Ami nem igaz. Eszembe jutott, ahogy 2005 tavaszán biciklire szálltam Svájcban. Ügyetlenkedve, ide-oda kormányoztam. Attól félttem, elesek. Nem találtam az egyensúlyom. Talán húsz éve ültem utoljára biciklin. Ez akkor nagy idő volt. Majdnem az életem fele. És ez már magyarázat a felejtésre. Azt mondtam a feleségemnek, én többet nem ülök biciklire. A város központjában lehetett útlevel ellenében ingyen bérelni. Eltelt pár nap, és újra nyeregben találtam magam. Időt kell hagyni az emlékezetnek, hogy befoltozza a fehér foltjait. Már kifelé jöttünk a vízből, mikor a partról még visszaúsztam. Ma olvastam, hogy az úszás frissíti a lelket és a testet is. Volt még mit frissíteni.

2024. június 10. – 102,6 kg

Zöldmetszést végeztem a kertben. Levágtam a beteg ágakat, lecsíptem a tafrinás, tetűszívta leveleket. Az ég sötéten gomolygott fölöttem, a távolban dörgött, a Balaton felől vihar közeledett. Szerszámmal a kézben be kell tartanom a magam állította szabályokat. Ha vágok, mindig lássam a kezemet, a szerszámmal nem hadonászunk. Igaz ez a főzésre is. Ezt mindig elmondom magamnak, mert egyébként, ha belefeledkezik az ember, nem tartja a szabályt. Ahogy a lombok között dolgoztam, egyre több szúnyog, aztán egyre több méhecske döngött körül. Csak egy rossz mozdulatom volt, de azzal majdnem a homlokomba döftem a metszőollót. A méhek meg csak jöttek. Kiálltam a fák alól, jöttek utánam. Ennek a fele sem tréfa. De mi lehet az oka? A reggeli tusfürdőnek már nyoma sincs. És akkor néztem magamra. A fekete pólómon hatalmas színes rózsafejek díszeltek. Virágnak öltöztem. Ezzel a kertészkedési kézikönyvemben újabb szabály született. (Ha lónak öltözöl, ne csodálkozz, hogy kocsi elé fognak.)

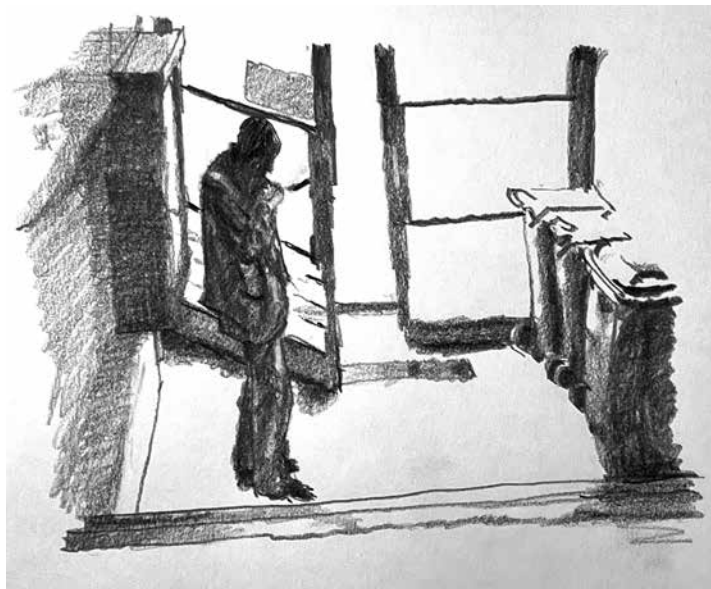
Az arc mint természeti képződmény

A rajzok éveken át maguktól születtek. Ha találkoztunk, vagy elutaztunk együtt valahová, ha hetekig együtt laktunk, valahogy mindig előkerült egy üres papírlap és valamilyen rajzolószerszám: golyóstoll, Hardtmuth, Rotring, Faber-Castell, csőtoll – radír csak nagyon ritkán, mert elvem volt, hogy nem radírozunk (ez már elmúlt, ma már szeretek radírozni, és szeretek trükközni, előre megkarcolom a papírt, láthatóan beleradírozok, sőt, odakészítem a színes ceruzákat is, de hasznos volt az az időszak, amikor a rajznak magától kellett jónak lennie).

Aztán jött egy pillanat, amikor ambicionálni kezdtem, hogy minél több legyen, és minél jobbak legyenek. Gyurinak nem kellett pózolnia, mindig önmaga volt, tudott mozdulatlanul maradni, nem véletlenül változtatta a nevét Gyöngyről (Perl) Kőre (Petri) – Gyöngy György, az se lett volna rossz. Faragott, kőbe vésett, monumentális arca volt, természeti képződmény, húsos orr, hatalmas áll, ragyák, himlőhegek, tájkép csata után. A rajznak nem kellett hízelegnie ahhoz, hogy tetsszen neki, sőt. Az egészből, ahogy az idő (a szekér) haladt, lett a barátságunknak egy párhuzamos története rajzokban, az idők Tiszaugon, Nyugat-Berlinben, Dömsödön, Almádiban, a Vízivárosban, kocsmákban, presszóknak, úri helyeken és proli helyeken. És hát lett egy-két tényleg mesteri rajz is – nem tőlem, csak úgy lett, magától. Én csodálkoztam rajta a legjobban.

Hogy huszonöt év után megint született néhány rajz, amelyben meg tudtam fogalmazni a viszonyomat hozzá, meg tudtam közelíteni azt, amilyennek láttam – az számomra tiszta, felhőtlen öröm. Mert Gyuri visszanéz ezekről a rajzokról. Ehhez viszont kellett egy film, a bátyám werkfilmje az *Arizónapló*hoz: mert szerencsére nem láttam 1992-ben, és így mintha a mélységekből merült volna fel Gyuri arca és lénye, csöndjei, tekintete, és a város, amelyben élt, amelyben én is éltem.

Nem tavasz, csak enyhülés

*Erdő mellett nem jó lakni,
mert sok fát kell hasogatni.
Nem értem, hogy mért hagytál itt minket.*

*A trambulínban ugrál, én a lépcső alján
vágom a fát, a tuskóra teszem, lesújtok, csattan,
messze zeng a hang, kemény,
ha jól ütök rá, nyomban kettérobban,
még ketté, még ketté, már csak pendül,
a trambulínban ugrál, próbál
ütemre, eltalálva azt, ahogy ütök.*

*Az üveges verandán eszünk, a kisasztalnál,
ez nem tavasz, csak enyhülés, mondom neki,
mikor újságolja, hogy a kertben nő a hóvirág,
nem hóvirág, csak tózik, nem nő, hanem nyílik,
ez nem tavasz, csak enyhülés, szagolj a levegőbe,
üres szagú, tavasszal zamata lesz a szélnek,
eredj dolgodra, mondom, mosogatok.
Látom a konyhaablakból, hogy fára mászik,
a fáról átmászik a fészertetejére,
onnan a kisházra, vigyáz, a cserepet le ne verje,
végig a nagyházon, a kiskert ereszéig, vissza,
lemászik a fészertetejére, kukorékol,
átkapaszkodik a fára, nyávoog egyet,
leugrik a földre, átszalad a kerten.
A trambulínban ugrál, én a lépcső alján
cigaretázom, nézem, harangoznak.*

*Fát vág, mutatom, hogyan üsse,
reccsen a gyújtós, végighasad,
a következő ütésre pendül és pörög,
nevet egyet, röviden, ahogy szokott,
még egyet, még egyet! elég volt,
belevágom a tuskóba a baltát,
hiába rángatja, meg se mozdul,
érezze csak, milyen erős az apja,
hasba vághatlak? kérdezi, persze, befeszítem,*

*belebokszol, belebokszol, belebokszol,
érezted? éreztem, persze, de fáj?
dehogy fáj, szedd fel a fát és mars be,
hatalmas halmot egyensúlyoz a karján, bemegy,
hallom, dübörögve lezuhan az összes,
állok és nézem, ahogy felszededegeti,
beviszi, a kályha mellé rakja nagyság szerint.*

*Begyújthatok? begyújthatsz, de ne füstöljön,
ügyes gyerek, a száraz fa pattogni kezd,
nézi a fellobogó tüzet, na csukd be már,
kakiltál? nem kellett, nem kellett? nem, miért nem?
hallgat, kimehetek? nem, ülj csak rá szépen,
belebokszolhatok előtte? majd csak utána,
és ül a vécén negyedóráig, kakiltál? nem, miért nem?
belebokszolhatok? majd ha kakiltál,
kimehetek? kimehetsz.
Látom a konyhaablakból, hogy fára mászik,
a fáról átmászik a fészertetejére.*

*Magunkra hagytál minket, nem kellett volna,
ennyit rólad, mentél, te tudod, hová,
miért, előlem? mind hazugság,
hazugság volt az is, hogy visszajössz érte,
a fiad várt egy ideig, de megértette,
ketten maradtunk, itt hagytál magunkra.*

*A verandán esziünk, a kisasztalnál,
ez nem tavasz, csak enyhülés, mondom neki,
amikor újságolja, szóltak a rigók,
ez nem tavasz, csak enyhülés, és nem rigó,
a cinke énekelt, és fagyini fog,
torkán akad az ének az éneklő cinegének,
eredj dolgodra, mondom, mosogatok.
A cserépkályha padkáján ül, kártyát számol,
büdös van, közlöm, nem én voltam, mondja,
tudom, hogy ő volt, felhúzzom ültéből,
karja elernyed, a teste megfeszül,
a földre csúszik, áthúzzom a nappalin,
az előszobán, be a fürdőbe, vetkőzz,
leveszi lassan a ruháit, barna a gatyája,
apró száraz szardarabok potyognak a kőre,
és ez mi? kérdezem, és mióta?
nem felel, nem szokott, beáll a zuhanyzóba,
alaposan lemosom, és nem figyelek rá,
hogy először jéghideg a víz, aztán meg forró.*

Mesélek neki, úgy alszik el,
hogy fogja a kezemet közben.
Nem értem, hogy mért hagyta itt minket.

Éjszakánként gyakran bepisil,
a kádba rakom az egészet, öblítsd ki alaposan,
áll fölötte, nem mozdul, meztelenül a hidegben,
negyedórán keresztül csak áll, hiába mondom,
hogy jól van, menj be, nem mozdul, csak áll,
én viszem be aztán, merev a teste, mint egy farönk,
a kályhához rakom, a kályha langyos,
megdörögölöm egy frottírtörölközővel,
alig tudom rárángatni a ruhát.

Indulni kell, az ágyban fekszik,
magára halmozott egy csomó plédet,
iskola, mondom, iskola, hiába,
kihúrom az ágyból,
karja elernyed, teste megfeszül,
a földre csúszik, áthúrom a nappalin,
az előszobán át az üveges verandára,
cipő nélkül mész? felveszi,
kimegyünk a kiskapun az útra,
az út száz méteren keresztül földes, sáros,
onnan beton, a dűlő mentén lejt a falu felé,
elkísérem egy darabon, megállok,
lenn a kanyarból visszanéz és integet,
a karom fennakadt a levegőben.

Amikor hazajön, nézem a gatyáját,
észrevették? nem felel, csak áll, mint egy farönk,
na gyere, pisihuszár, betuszkolom, lehúrom róla a ruhát,
észrevették? nem felel, nem szokott, beáll a zuhanyzóba,
alaposan lemosom, nem érdekel,
hogy jéghideg a víz, aztán meg forró,
nevet egyet, röviden, ahogy szokott,
nem értem, hogy mért hagyta itt minket.

Megbízható gyerek, a szerszámokhoz ért,
bár néha beleáll egy kés vagy metszőolló,
de erdő mellett előfordul az ilyen,
néha kirajzolódik a bőrén egy-egy folt,
mint nemrég, amikor az enyhülő időben
megmetszette a kertben cseresznyefákat,
vastag termőágakat vágott le tőből,
heverték a földön, nézett rám büszkén,

*egy vastag cseresznyeág piroslott a bőrén,
ez nem tavasz, csak enyhülés,
lesznek még fagyok, csak fagyok után metszünk,
ez nem metszés, hanem favágás, tarolás,
az oroszok ették így a cseresznyét negyvenötben,
meséltem neki aztán, úgy aludt el,
hogy fogta a kezemet közben.
Nem értem, hogy mért hagytaál itt minket.*

*Kakiltál? kérdezem, miután reggelizett,
nem kellett, nem kellett? nem, miért nem?
hallgat, kimehetek? nem, csak ülj rá szépen,
belebokszolhatok előtte? majd csak utána,
és ül a vécén negyedóráig, kakiltál? nem, miért nem?
kimehetek? kimehetsz, szombat van, látom
a konyhaablakból, hogy fára mászik,
a fáról átmászik a fészertetejére.*

*Mielőtt elmentél, azt mondtad, lehetetlen
velem élni ezen a kietlen erdőszélen
ebben a ridegségben, nem erre számítottál,
tél volt akkor is, emlékszem, elindultál,
egy szál ruhában mentél le a lejtőn,
ez nem tavasz, csak enyhülés, szóltam utánad,
felöltözhetszél rendesen, vidd a francba a holmid!
fog még fagyni, meglásd, a gyerekek marad!*

*Ülök a lépcső alján, cigarettázom,
a trambuliban ugrál, nemsokára
fát kell hasogatnom, elfogyott benn,
kezemben lesz a balta, a tuskón a fa,
odasettenkedik, ő is vág és aprít,
hatalmas halmot egyensúlyoz, beviszi majd,
a kályha mellé rakja nagyság szerint,
megkérdezi, begyűjthet-e, és röviden nevet,
érezni fogom, hogy megint bekakilt.*

Semmi

A pszichoterapeutám
a testi tüneteim nem jegyzi.
Önismeret, áll a honlapon.
Arra kér, időre érkezzek,
időben távozzak, pontosan
utaljak. Úgy hivatkozik rám:
„maga fiatal hölgy” – amit én úgy
fordítok: „te éretlen lány”.
Sok hasonlatom lenne még
magamra. Azzal telne el
egy egész óra, hogy képekkel
írom körbe koordinátáim,
és kipirulok izgalomban.
De ~~sajnos~~ minden szubjektív.
A pszichoterapeutám becsülettel
fizetem: az összeg önmérsékletre int.
Ennyi pénzt ne adjak csak azért, hogy
vásároljak magamnak egy udvarias valakit.
Egy délután – megannyi hasonló
délután után – megfogalmazom,
hogy ugyanaz ismétlődik bennem,
és ráadásként ismétlődik a felismerés
fájó ténye. Rossz gramofon – mondom
sután, tapogatózom, mint akit még nem
értek szavak, és belezuhanok pszicho-
terapeutám szakképzett tekintetébe.
Ő golyóstollal
írja egy fénymásolólapra.
„Célja égig ér.
Alkata depresszív.
Önképében minden érték
és kitűzött cél = semmi.”
Mondja, milyen érzés
az elérhetőt elérni?

A szemében őszi gyümölcs vagyok,
nem hölgy, sem lány. Látni ritka
érésem: szép. Hullásom: fáj.

Végül aztán

*csend akárhogy is de csend
nem öregemberi szótlanóság
nem a kövek némasága
de a fény az idő az áhítat csendje*

*végül aztán a tenger türelmesen
és mindhalálíg ismétlődő
parancsával a hullámverésben
akard megérteni az életet*

Várnak-e

*idő- és térközök mint afféle labirintusok
s amihez lehet még közünk
a féltett álmaink ha ugyan a múlt időnk
meg minden az is ami lesz
mindaz ami kockázatos akár de történhet még
végül is az igazinak gondolt életünk
mintha csak tudnánk
mi az ami hiábavaló és mi nem*

*ezt akartuk úton az öszvérek taposta ösvényen
de miféle ígéreték rabjaiként
s közben másra sem gondolni
mint amit kínálni képes az évszak
értjük-e igazán vagy sem*

*március vége zöldülnek a hegyoldalak végig
s bár nem látszik a sziklaköves partoidék
sem a víz alatti csillogás
hallhatni az alant morajló tengert
a nyugtalan sirályokat
ahogy ez nekünk most elég*

*megyünk hétköznapi kis halálaink
és eltévedt szavak emlékével
hátizsákunkban üres csokipapír tartalék pulóver*

egyáltalán várnak-e ránk s ha igen meddig

G E L L É N - M I K L Ó S G Á B O R

Könnyű volt és nehéz

*(És új nap jött, de a régi sem ment el,
hiába próbáltuk elkergetni: megmakacsolta magát.
Egymásra csúsztak a rétegek.
És mondtuk: tájseb.
És mondtuk: műszaki probléma.)*

*Sikoltás volt-e, egy szinte semmiből
jövő artikulátlan emberi hang,
vagy forgó gépelemek értek egymáshoz,
felszikkasztva? Rossz időben és rossz helyen
találkoztak? Az érintés hiánya
tán kisebb gond? Az ember ilyenkor
ösztönösen hátrébb lép, úgy néz rá a kérdésre,
amely egy bizonyos távolságból gödörnek látszik,
mély, ásókkal, csákányokkal, lapátokkal
vájít ároknak. A kétségbeesés serényen dolgozik,
serényebben, mint én, ha ezt az ént
nem helytelen itt és most szóvá tenni.*

*Hogy magamat idézzem: „Apu halott.”
Ezt egy régebbi versemben írtam,
és most folytatom a sort: anyu is
halott...
Aput nem láttam meghalva.
Anyu, mint egy viaszbáb,
sárgán feküdt a kórház valamelyik osztályán,*

*könnyű volt és nehéz, az ágy megtartotta,
a szemét is lehunyta, ne lássa, hogy így látom.
A hátrahagyott dolgairól készült leltárt
a lap legalján kellett aláírni.*

*Törékeny a test, egy rozoga ház.
Mégis élek benne. Túlélek.
Velem együtt öregszik, romlik
a forgalmi értéke.
Ablakain börtönrács a sűrű szúnyogháló.
Ha leeresztem a redőnyt, akkor is tudom:
az árnyékot fény váltja, a fényt árnyék.
Belakom a szorongás szobáit.*

*Helyzetekbe bonyolódok, bukdácsolok,
elbotlok bármiben: szavak göröngyében,
útközben elhagyott munkadarabban,
a hét napjaiban, napszakokban.
Kávét is csak azért iszom, hogy legyen
valami konkrét keserűség is ebben a szövegben.
A csészében kihűlt folyadék, azt kavargatom
a szédülésig. Forog, forog a világ,
csikorgó gépalkatrész. Hangja felzúg az égig,
erkélyek, antennák, műholdak magasába.
A csésze apró foltot hagy az íróasztalon.
Hiába próbálom eltiüntetni nedves ronggyal,
mindig marad egy kis maszat, elkent jel,
értelmezhetetlen.*

*(És új nap jött, de a régi sem ment el,
hiába próbáltuk elkergetni: megmakacsolta magát.
Egymásra csúsztak a rétegek.
És mondtuk: tájseb.
És mondtuk: műszaki probléma.)*

Kupola

*Esténként imára kulcsolom a kezem,
szorongat a konfirmáció, tudok
Szodomáról és Gomorráról,
visszafordíthatatlan folyamatok
indulnak el bennem.*

*Egy férfikéz pontosan körülír.
Az ujj érintése végig az arcon, álltól
felfelé a koponya homlok fölötti részéig,
onnan a tarkóig, végig a puha tincseken,
vagy a selymes tapintású bőrön. Ez már
kiút a félelemből. A hit törvényeivel
való megmérettetést el merem engedni.*

*A kirekesztettség eshetőségével alapozom meg
istenkapcsolatomat. Később a szobámban
mondom az imákat, mondom, miután
sorra veszem az összes fantáziát,
míg bőrömön a nedv ráncosra szárad.*

*Tulajdonképpen ennyi: lassan érő tények
térhódítása a beszélgetésekben. Hogy nem
tehetek mást, mint ami rendelkezésemre áll,
és e bizonyosság eltölthet örömmel.*

*Istennek más a szaga, mint a férfiaknak,
akik feltérképezték testem útvonalát,
majd elhagyták kupolámat.
Ők legalább jelen voltak.*

„KÖLDÖKÖDBEN APRÓSZEMŰ KAVICSISTEN”

Kántor Péter pályakezdése

Nem éppen könnyű költészettörténeti pillanatban lépett színre Kántor Péter a hetvenes évek első felében. Először heti- és havilapokban, majd azután az 1976-os *Add tovább!* antológiában a *Hasszán király és az emberi vágyak* című versével, valamint az ugyanekkor megjelent *Kavics* című kötettel (mindkettő a Móra Ferenc Könyvkiadó Kozmosz Könyvek sorozatában jelent meg, Kormos István szerkesztésében). Mindeközben vers- és prózaműfordításokat is közölt a budapesti bölcsészkaron először angol–oroszl, majd magyar szakon végzett költő, például az amerikai kortárs Lawrence Ferlinghetti költeményeit a *Nagyvilág* 1974-es évfolyamában, vagy a sztálini diktatúra első szakaszában kivégzett Borisz Pilnyak *Meztelen év* című regényét 1979-ben az Európa Könyvkiadónál.

De miért gondolhatjuk nehéz költészettörténeti pillanatnak az elsőkötetes Kántor számára nyilvánosságot hozó 1976-os évet?

A fél évtizeddel fiatalabb pályatárs, Zalán Tibor nevezi ironikusan – egy tekintélyes főszerkesztő sommás fordulatát átértelmezve – „arctalannak” a hetvenes évek közepén induló költőket a hivatalosan „fiatal íróknak” címkézett alkotókat intézményesítő József Attila Kör füzetsorozatának 1982-es nyitókötetében (amelynek címe játékosan egymás mellé állítja az ekkor már nem élő Hajnóczy Péter egyik komor szóképét – „Sötét volt, mint egy fasírtban.” – és az államszocialista kulturzsargon ürességét: *Fasírt. Avagy viták a „fiatal magyar irodalomról”*). Hiszen olyan nemzedéknek látja önmagukat, amely a „nagyok”, a „követhetetlenek” (Weöres Sándor, Pilinszky János, Nagy László, Tandori Dezső...) után jelentkezett, és amelynek négy jellegzetességét véli megragadhatónak: a „közös jegyek hiányát”; a „műveltség-műveltségeszmény” szerepét; a „bizonytalanságot mint morális értéket”; valamint a „groteszk és ellen-groteszk” formakultúráját. Nem mintha e tulajdonságok némelyike ne lett volna jelen a „nagyok”, a „követhetetlenek” egyikénél-másikánál. Például azoknál a költőknél, elsősorban a *Töredék Hamletnek* (1968) és az *Egy talált tárgy megtisztítása* (1973) Tandorijánál, valamint a *Magyarázatok M. számára* (1971) című kötetet jegyző Petri Györgynél, akik valamikor a hatvanas évek végén kezdték egészen másként, zavarba (és egyúttal gyönyörbe) ejtően másként használni a nyelvet. Amennyiben valamilyen nyelvkritikai nézőpont- és hangnemváltással igyekeztek eltávolodni a poétikai sajátosságok mellett ideológiai súlyokkal is terhelt, utólag képviselőinek elkeresztelt lírai közbeszédétől. Attól a líratörténeti folyamatokat és poétikai szempontokat magabiztosan átszelő „gyémántengelytől” (József Attila), amely a hivatalosított *Petőfi-Ady-József Attila* sor folytatásának is tűnhetett a hatvanas-hetvenes években – lett légyen szó akár Illyés Gyula, akár Nagy László, akár Juhász Ferenc ajánlatairól.

A több évtizedes múlttal rendelkező esztétikai-ideológiai főirány folytathatóságának, illetve folytathatatlanságának tekintetében most csak két gondolatot idézek – a fokozatos eltávolodás jegyében. Az elsőt a *Nyugat* lírai modernségének örökébe lépő

Újhold külső körébe tartozó Pilinszkytól: „A koncentrációs táborok világa, az egyetlen kis didergő molekulára redukált ember után mit kezdünk Ady királyi pózaival? József Attila mérésadatai az emberről és a mindenségről kétségtelenül sokkalta pontosabbak, használhatóbbak számunkra.” A másodikat a hatvanas-hetvenes évek fordulóján jelentkező Petri Györgytől: „a József Attila-i hagyomány közvetlenül nem folytatható: ő volt az utolsó, akinek még sikerülhetett a lírai alapok egyszerűségének megőrzésével, a személyesség maximális intenzitásával nagy költészetet teremteni”. A Kosmosz Könyvek sorozatában megjelent *Első éneket* (1968) követő újabb antológia, a *Költők egymás közt* (1969) emlékezetes önmeghatározásában Petri kijelöli azt a helyet, ahonnan érvényesen szólhatnak a lírai modernség klasszikus képletének „közvetlen” folytatásáról lemondó utániségérzet *nyelvi-szemléleti közvetettségének* különböző változatai, például a kiüresedett fennkölt helyett a tárgyyszerű köznapit előnyben részesítő hangfekvések. Ezekben az években jelentkezők azok a költők, akiknek talán éppen ez a látás- és beszédmódbeli közvetettség volna a legfőbb közös tulajdonságuk: az 1968-as kötetből például Dobai Péter, Takács Zsuzsa, Tandori Dezső és Várady Szabolcs; az 1969-es antológiából pedig a képviselői főcsoporton elhelyezhetetlen Weöres Sándor által bemutatott Beney Zsuzsa és Oravecz Imre, vagy éppen a *Petri György és a pesszimizmus* című Vas István-szöveggel elhelyezett Petri.

A következő évtized közepén fellépő „arctalanok” – közöttük Kántor – az előttük járó „nagyok” nyomasztó terhével együtt ráadásul megörökölték a „nagyok” fogadtatásának ideológiai sémáit is: egyfelől a pesszimizmus vádját (az úgynevezett *tartalom* oldalán), másfelől a túlzó játékosságát (az úgynevezett *forma* oldalán). Az előbbi vád kényszer szempontja feltűnik még a pályakezdő Petri tehetségét maradéktalanul elismerő Vas rafináltan egyensúlyozó szövegében is: „csalódnék, ha Petri pesszimizmusa nem abból a teremtő fajtából való volna, amelynek már csak önnön komolyságánál, súlyánál és eredetiségénél fogva létre kell hoznia önmaga feloldását”. Az utóbbi vádfajtaához meg hadd idézzem az államszocialista irodalomfelfogást képviselő Király István egyik 1977-es naplóbejegyzését: „Közben beszéltem Angyalosi Gergellyel. Úgy gondolja, hogy Pilinszky, Weöres és Tandori a legfontosabb költők. Új helyzet van, új irodalmi tendenciák vannak, ez a hétköznapi költészet, a „lényegtelen dolgok» költészet. Meg kell ismerkednem ezzel az iránnyal.” A „megismerkedés” folyamatának későbbi fázisában, 1984-ben pedig így vélekedik a *Sár és vér és játék* című kötet (1983) Tandorijának játékosságáról: „Kísértő probléma benne (ez kitűnik a beszélgetésünkből): felügyelő-e ő, avagy csak játész esztéta, az etikum-e életében a meghatározó, vagy az esztéta könnyűség.” (Nem kevésbé értetlenkedik Király a Tandoriféle nyelvjátékon a nyolcvanas évek derekán, mint fél évszázaddal korábban a szintúgy „etikumnak” elkötelezett Babits az önmagát *homo aestheticus*nak valló Kosztolányi 1933-ban megjelent *Esti Kornéljának* „könnyűségén” – makacs alapsémája ez a sokszínű irodalmi modernség nemritkán normatív értelmezéskultúrájának.)

Nem tekinthetünk el tehát az első Kántor-kötet fogadtatásának korszakra jellemző furcsaságaitól, a költői pálya elindulásának ideológiai-politikai körülményeitől. Vegyük például a már említett *Add tovább!* (alcím: *55 mai költő és író*) hivatalos keretezését: „hiszszük, hogy teret kell adnunk a fiatalok kísérleteinek, ha ezek a kísérletek a szocialista alapállásból indulnak ki, s ezek a keretek szabják meg elképzeléseiket, hogy előbbre vigyék...” – satöbbi, satöbbi, satöbbi... Ám hiába igyekezett a hivatalos kultúrpolitika a „fiatalok” vagy a „nemzedék” kifejezésekkel egyneműsíteni az ekkoriban jelentkező pályakezdőket, nem lehet nem észrevenni azt, ami persze teljesen természetes, hogy mennyire különböző alkatú és hangú elsőkötetes vagy kötetvárományos költők szerepelnek a Kormos István által szerkesztett válogatásban: Baka István (1975: *Magdolna-zápor*); Nagy Gáspár (1975: *Koronatűz*); Kántor Péter (1976: *Kavics*); Szilágyi Ákos (1976: *Az iskolamester*

zavarban van); Pinczési Judit (1977: *Szelídített tenger*). Az *Add tovább!* tematikusan tagolt szerkezetére jellemző érdekesség, hogy az emelkedett költőiséget köznapi beszédmóddal lazító Kántor verse éppen abban a fejezetben kapott helyet, amely a címét történetesen a neoavantgárd Hajas Tibor szövegéből vette: *Rögeszme-alapítvány*.

A *Kavics* kritikai fogadtatását két egymást erősítő séma határozta meg: a *nemzedéki* jelleg mechanikus erőltetése és a *tartalom-forma* szerinti kettőskönyvelés. Más szóval Kántor kötete menthetetlenül közös értelmezői karámba került a többi pályakezdőével, ahol ráadásul előre adottak voltak az értelmezés – nemritkán normatív és méricskélésre sarkaló – szempontjai.

És bár a költő- és nemzedéktárs Aczél Géza csupán három elsőkötetes szerző (Kartal Zsuzsa, Kántor Péter és Papp Máriaó) költészetét veszi górcső alá az *Alföld 1977-es* évfolyamában, kritikája nem mentes a korszak általánosító szemléleti sémáitól: „keresnénk a költemények háttérében valami átfogóbb eszmei-politikai sugallatot, a szándékjelző kísérleteket. Helyettük azonban meglehetősen szimpla életérzésekre, könnyű kézzel odavetett modernkedő imitációkra, infantilis szemlélődésre bukkanunk.” Mint ahogyan Pomogáts Béla is felteszi az átfogó kérdést az *Igények és eredmények* című, *Hét költő bemutatkozik* alcímmel ellátott *Mozgó Világ*-cikkében, az Írószövetség Lírai Szakosztálya 1977-es tavaszi gyűlésén tartott előadásának írásos változatában (a hét pályakezdő: Kartal Zsuzsa, Kántor Péter, Nyilasy Balázs, Papp Máriaó, Szilágyi Ákos, valamint a náluk bő évtizeddel idősebb Papp Árpád és Tóth Éva): „Milyen esztétikai érték jött létre az iróniára hangolt korsztályi közérzet és a groteszkben kifejezést kapó költői mondandó nyomán?” A válasz Kántor esetében némileg összetetten hangzik: „a *Kavics* első olvasásra alig kíván kérdőjeleket. Könnyen folyik tolláról a szó, a játék, a vallomás. Hangja valóban a fiatalemberé, neki aztán igazán természetes kifejezése a groteszk. Megveti a nagyképűséget, inkább a bohóctréfát és a bohócszerepet kedveli [...]. Csakhogy: ez a minden nagyképűségtől idegenkedő viselkedés és póztalan köznapi modor már-már gondolati igénytelenséget és programszerű naivságot sugall.” Még szigorúbban fogalmaz Fülöp László a korszak hivatalos álláspontját képviselő *Kritika* 1977-es évfolyamában (a kritikai állásfoglalás kötet tárgyainak szerzői: Balázsovcics Mihály, Kántor Péter, Kartal Zsuzsa, Kerék Imre, Kiss Irén, Nyilasy Balázs, Papp Máriaó, Spiró György, Szilágyi Ákos és Tóth Éva) – Kántor esetében például így: „A versek tarkán kavarognak, s ebben a tarkabarkaságban egyaránt helyük van a kamaszos gesztusoknak, a szellemességre és poentírozásra törező játékoknak, a csapongó rögtönzéseknek, a konvenciók kifigurázásának, a groteszk hatásformáknak, az antipoétikus megoldásoknak. A végeredmény kétértelmű, hiszen a *Kavics* nem nélkülöz némi frissességet, de sajnálatosan sok benne a közhelyesség, a modorosság, a fegyelmetlenségből eredő szeszélyes értékingadozás, és jóval kevesebb a tartalmas, valóban magvas eredetiség.” A költők mindegyikét illető „versáradat” jelenségének általános(ított) jellemzőiről pedig az alábbi ítéletet hozza, hivatkozva az esszéíró Szilágyi Ákos „antilíra” elképzelésére: „úgy próbálják magukat kivágni a dilemmából, hogy programosan szembehelyezkednek a hagyományosnak mondható költőiséggel, annak avultságát hangoztatják, érvényességét tagadják, s úgy vélekednek, hogy a lejárt ideál helyébe új irányt kell kikísérletezni, mely sokkal jobban megfelel a korszerű követelményeknek, visszaszerezheti a líra iránti figyelmet, érdeklődést is. Ilyen megfontolások állhatnak az antipoétikus törekvések, a prózaisággal összeházasított líraiság, a konkrét költészet, az úgynevezett antilíra, e sajátos avantgarde kísérlet háttérében. [...] az antilírából könnyen csak az »anti« jelleg teremődik – illetve marad – meg; s előttünk áll a pszeudoköltemény, amelyben elszabadulhat az üres verbalizmus, igazolást kereshet a henyesség és a pongyolaság, fölmentést kérhet a laposság vagy a közhelyességet takargató álszellemesség, menlevelet kívánhat a fegyelmetlenség.” A megvalósítandó tartalom rovására elkövetett formabűnőkre kiszabott – kéretlenül atyáskodó hangfekvés-

sel enyhített – világnézeti ítélet pedig így szól: „Az eddig említett szemléleti és művészi anomáliák végső soron a világgépi rendellenességekben és hiányokban összegeződnek. Kezdő lírikusoktól nyilván teljességgel indokolatlan volna elvárni holmi világgépteljességet. Annál inkább nyugtalanító, hogy – ha túlzásnak hat is a tétel, s nem azonos mértékben érvényes mindenkire – lényegében világgéphiányról lehet beszélni.” A „világgépi rendellenességeket és hiányokat” rosszalló, normatív értelmezői keretben természetesen szitokszónak minősülnek a vegytisztán esztétikai-poétikai kifejezések is: játék, ironia, groteszk, prózaiság, antilíra... A fentebb idézett és hozzájuk hasonló kritikákban többé-kevésbé pontosnak tűnik a Kántor-líra leírása és értelmezése, csak éppen mindig társul hozzá a hivatalból elítélő értékelés. Üdítő jelenség, hogy éppen a hatályos korosztályideológiát intézményesen képviselő *Magyar Ifjúság* kritikusa, Miklósy Katalin beszél a *nemzedékiesség* és a *tartalom-forma* kényszerszemponjtaitól függetlenül a pályakezdő Kántorról: „költészetének fontos eleme a játékosság, a versformákkal, rímmel, ritmussal való játszadozás, de lírájában szerepet kapnak a hagyományos versszerkezetek, a népi formák, a magyaros sorfajok is. A költői játékosság másik formája a komolyt komolytalannal, a költőit köznapival párosító szerkesztési elv.”

De most már lépünk közelebb a „hagyományos versszerkezeteket” változatos „játékossággal” átmozgató, a „költőit köznapival párosító” kötethez, és immár ne külső-normatív, hanem belső-esztétikai nézőpontból vegyük szemügyre egyfelől a pályakezdés szükségszerű nyitottságait és tétovaságait, másfelől Kántor költői alkatának tematikus és stílári sajátosságait, amelyek azután tovább árnyalódnak és rétegződnek majd az életmű kibontakozása során.

Kántor bemutatkozó kötete tényleg olyannak tűnhet a majdnem fél évszázados pályán belül, mint egy *kavics*: a kezdet bizonytalanságait is magában hordozó részként – „köldökdben aprószemű kavicsisten” (*Kavics*) – tartalmazza a későbbiekben kiteljesedő egész lehetőségét, a szervesen építkező életmű legfontosabb motivikus tartóelemeit és legjellemzőbb poétikai mozgatórugóit.

Vegyük például a kötet három ciklusát megelőző, *Ének minden időben* című négysoros keretszerkezetét (a sorok vagy szócsoportok retorikus ismétlésén alapuló rímképlet: ABBA):

*De amikor madarak suhannak el a fejünk fölött
ne dugd takaró alá a fejed
ne dugd takaró alá a fejed
hátha madarak suhannak el a fejünk fölött.*

Míg a cím megidézni tűnik a *Himnusz minden időben* című Nagy László-verset, illetve annak értékszembeállító regölesretorikáját („Iszonyattól ha szédülök, / Ha a pimaszság rámdönög, / Önmagammal ha küzködök, / Gyönyörűm, te segíts engem!”), addig a szerkezet játékosan újrafogalmazza a Nagy Lászlóval is jelölhető hagyomány „gyémánttengelyének” emelkedett képletét – mégpedig három hangsúlyos viszonzyszó fokozatiságában: (1) a „de” felütéssel elindított értékállítási határozottsága, miután átfordul (2) a „ne” kezdetű intés ismétlésének retorikai zsanérján, (3) sejtelmessé szelődül a „hátha” szóval elbizonytalanított nyitó kijelentés immár feltételes hangfekvésében. A szemléleti pátoszt fel lazító nyelvi játék komolyságára, a nyelvhasználó én közegtudatosságára utal az első ciklus címe is: *Jelek őriznek*. Ezek a nyelvi „jelek”, illetve a velük folytatott játékok, azok öntörvényűségének ritmusa és dallama, a ritmusra és dallamra felfekvő költői képek: mind-mind a magányos voltában is mértékadó Weöres Sándor világához közelítik Kántor

látás- és beszédmódját. És persze bátran gondolhatunk a *Kavicsot* szerkesztő Kormos Istvánra is, aki ezt üzeni a második Kántor-kötet *Búcsú helyett* című versében: „bizonytalan időre távozem csupán / bizonytalan időre – játsszatok addig!” Márpedig az itt maradt játékosok közé tartozik – Weöres, Orbán Ottó és Tandori mellett – a pályakezdő Kántor is.

A „jelekkel” folytatott játék egyik jellemző módja, ahogyan a ciklus második versében, a *Válaszban* rendhagyóvá formálódik a költői kép szokásos logikája: *dolog* → *nyelvi jel* → *eszme*. Itt ugyanis a kifejezendő *eszmet* szolgáló *nyelvi jelet* életre hívó *dolog* először maga a nyelv lesz: „Bütykös ujjaimban szétáradnak szagos *szavaid*; / morzsolgatom őket. / Számbaveszem, ízlelgetem *pontosvesszőid, kérdőjeleid*; / vajon ruhámra illenének-e a molyhos *mondatok*, / csináltnak-e sálat sajjó sebedből szótt *szavakon* [...]” (kiemelések: BS). Ezt követően viszont hagyományos költői kapcsolat létesül a metafora dologi (*cipők*) és fogalmi (*bánat*) oldalai között: „[...] lábamra venném-e bánat-cipőid mókus-mosolyát, / s végigmennék-e holdas hidaidon, / karcsu barackfáid bűvöletében?” Mint ahogyan a műfajtudatos címet viselő *Kísérlet közös vallomásra* esetében – amely a „kísérlet” jegyében eleve visszavonja a „vallomás” lehetséges fennköltségét – már a második sorban átbillenünk a nyelvi tudatosság fogalmibb közegébe: „Úgy ülök itt, hogy minden könnyen megtaláljon, / hogy *jelenség s jelentés* bennem összeálljon” (kiemelés: BS). És ez a szakmainak nevezhető beállítódás még egyszer szerepet kap a második szakasz nyitó cselekedetében: „Hajamat *hasonlítom* a fakoronához [...]” (kiemelés: BS). Csak hogy ezután a képes versbeszéd visszazökkenjen a megszokott kerékvágásba, és ott is maradjon a háromszakaszos költemény befejezéséig: „[...] várom, hogy felcsirippol agyamban egy madár [...] nehéz kalapácsfej billeg a karcsu nyélen / valaki tartja – felsóhajt a szél / egész világra hull a falevél”. És ugyanezt a kettős kihegyezettséget, a poétikus nyelvhasználat tárgyára és módjára egyképpen irányuló figyelmet tapasztalhatjuk a *Vers* felépítettségében is – ahogyan eljutunk a megnevező nyelvtől az ábrázolt dolgokon át a kifejeződő eszméig: „Téged soká kerestelek; így lettek szép *szavaim*, / s belőlük tört-fülű *vázák*, karcos *csontok, cserepek*, / s egyéb *korleletek*. [...] *Gond kuporog* a bokrok alján, / lány szellőként *lebeg* fölöttük a *kétség*, / s magasból kandikál a *ravaszdí reménység*” (kiemelések: BS). Vagy ahogyan elindul a rövidke *Felhők mögött* önelemző trillája: „Számban / szétmállanak a szavak [...]”. Vagy ahogyan sorkihagyással hangsúlyozott, alakilag kifejtett hasonlattá kerekedik a *Walt Whitmannak* címzett darabot lezáró képsorozat poétikai íve: „Béna karod mozdulása; jaj, csak senki meg ne lássa, / szárnyas szavad bicsaklása; repedt váza koccanása, / jaj, az idő kondulása; hamvas villám lobbanása; // de szakállad mint a máglya: rátündököl a világra”.

Ahogyan játszik Kántor a metaforikus beszéd hagyományos szerkezetével, éppúgy állítja egymás mellé, ütközteti egymással vagy csúsztatja egymásra a nyelv nagyon különböző használati módjait és stílusrétegeit. Érdekesen működik például az *Álom* eklektikus mellérendelő logikája: „egy kisiklott vonaton tűzvész üt ki / az egérkirály megfullad a sajtban / a lóversenyen ugatnak a hajtók / a diliházban minden falban hal van” – és torkollik végül a Kántor-líra talán legfontosabb motívumába: „a szemüvegtok meg a cigaretta / valcerba kezd egy pakli romikártyán / az aktatáska szájharmónikázik / egy bohóctréfa száll a Szajna partján // a Duna partján”. Jóval később, a *Köd a Gohliser Straßén* című 2013-as versében Kántor a Drezdán áthaladó Elbát változtatja majd át a Budapestet kettészelő Dunává. Hiszen a Duna, Kántor Dunája nem csupán helyszín és motívum, hanem látásmód és szimbólum is. A *Szajna* vagy *Duna* (vagy éppen *Elba*) szavakban, a nyelvben, a nyelvi helyzetekben rejlő többértelműség szerint válik ketté az *Utazás* ismétlődő nyitómondata is – egyfelől olcsó viccnek hangzó tautológiává: „Fehér / mint a hó / csak a hó lehet [...]”; másfelől hagyományosan poétikus hasonlattá: „[...] döcög a vonat / mint a halottasmenet.” A prózai-hétköznapi és a költői-emelkedett olykor meghökentető, olykor felvillanyozó feszültsége, játékosan feszült együttműködése teszi igazán érdekessé

és ígéretessé Kántor bemutatkozó kötetének nyelvi-szemléleti világát (rokonítva ezáltal a már említett Orbán Ottó költészetének játékosságával).

A kötet egyik kimagasló verse, *A paradicsomkertecske* többszörösen is fontos helyi értéket tölt be a Kántor-életmű egészében. *Egyrészt* elindítja a későbbiekben egyre gyakoribbá váló képleirő versek (*ekphrasziszok*) sorát. *Másrészt* a tizenötödik századi felsőrajnai mester Szűz Máriát, Kiszéjuzst és szenteket (egyfelől Cecíliát, Mártát és Dorottyát, másfelől Györgyöt, Mihályt és Sebestyént) ábrázoló festménye – és ez a költemény nagy leleménye! – iskolai nagyszünet-jelenetként íródik újra, miáltal játékosan megelőlegezi a „megtanulni élni” átfogó nevelődési programját: „az ötödik és hatodik óra közti szünetben lehetünk, / a lányok még mind bájos, szende lányok, / a fiúk még nem határozták el magukat semmire végleg, / Mária közepén ül és vastag piros fedelű könyvet lapozgat // az ötödik és hatodik óra közti szünetben.” (A lezárhatatlan egzisztenciális tanulásfolyamat rossz alternatíváját kapjuk egyébként a *Most születik* kissé túlfeszített paródiájában: „Most születik! / figyelem, most születik! / Éljen az individualizált ember [...] És kihirdetendő léssen, / hogy mától fogva pediglen megteremtjük / a fejlett személyi tudattal rendelkező, / minden szempontból rokonszenves / közösségi embert – és aki / hazamegy, mert nem érdekli az üzlet, / azt másnap megpokrócozzák a munkahelyén!”) *Harmadrészt* mindezzel poétikai helyzetbe kerül a költő és a gyerek párhuzamának érzelmi toposza. A költő-gyerek megfeleltetésből fakadó szemléleti tágasság jellemzi az *Egy szép májusi napon* Micimackó-parafrazisát is:

*Egy szép májusi napon Micimackót is utoléri a felelősség.
Utoléri, és bekopogtat hozzá kockás felöltőben.
Micimackó, szól, mért etted ki a csuporból a mézet?
A mézet, amit Fülesnek vittél szülinapjára a csuporban?
És örökoidám Micimackó is megöregszik.
Vétkeztem, feleli, a test örömei vittek kárhozatba. [...]
Malacka, sajnáltad az elefántveremre a kukoricát?
És Malackából elfut a rózsaszín, és makogó kecske hangján válaszol:
Mi mindnyájan bűnözünk kicsit, mi halandók.*

Érthető tehát, hogy a felelősséget és büntudatot megszólaltató nevelődési mese egyik (csipetnyit allegorikus) alakja, Malacka később újra felbukkan, mégpedig a rendszerváltozás évében született 1989: *mint egy trükkfilmben* című vers ön- és korszakismeretre vonatkozó ébresztőszólamában (akár emlékezetünkbe idézve Szabó István 1965-ös nevelődési filmjének, az *Álmodozások korának* józanítóan harsány zárójelenetét): „Mindenki lázban, nehogy valahogy valamit lekéssen, / meglehet, én se vagyok színjőzan most egészen, / minden sarkon igazságot árulnak, ma olcsó. / Jóreggelt, Malacka. Ha lehet ilyesmiről szó.”

A késő középkori rajnai mester alkotása mellett szerepel a *Kavicsban* még egy festmény, ezúttal a huszadik századi modernizmus párizsi iskolájának (*École de Paris*) nemzetközi köréből, a litván–zsidó származású francia festőtől, Chaim Soutine-től (*Ki hitte volna? Egy Soutine képre*):

*Két villával kezdte a halál.
Halat evett és a halfejeket
csonkakúp alaku edénybe dobta.
Ki hitte volna?*

A halfejek mellett nyers húsokat is ábrázoló művész világát összefoglaló négy soros egyrészt eszünkbe juttathatja az emberi hússal, a testtel, a testi létezéssel foglalkozó Lucien Freud vizuális világának szentelt Kántor-verseket az életmű utolsó évtizedéből; másrészt a „Ki hitte volna?” felkiáltás egy kötetnyivel később visszhangot ver a Soutine alakját is felsorakoztató *Piktor-bál* ciklusba került Uccello-képleírás elragadtatott felkiáltásában (meg hát ez a lelkesült szólam egyébként is keresztül-kasul átjárja az életművet): „és ki maradhatna itt közömbös? / Ki maradhatna ki ennyi jóból?!” (*Vadászat*) Ugyanakkor a Kántor-életmű legelső képleírásában megjelenik a tizenötödik századi festményen ábrázolt kísértő is – persze a későbbi darabokra is jellemző elragadtatottság stilizált nyelvi övezetében, a címben játékba hozott kicsinyítőképző jegyében: „talán csak a *csöpp öreg ördögön* nem csillan meg a napfény, / és ez talán hiba, igen, ez hiba a Paradicsomkertecskében, / de a *majmocska-ördög* annál inkább figyel, annál inkább!” (kiemelések: BS)

A *paradicsomkertecske* mellett még két egymást követő versben találkozunk a premodern-vallásos művészettel – természetesen a Kántor-költészetre jellemző játékos körülmények között. Ráadásul *A pápa, az érsek és az ikonok* című költemény ismétléses elősorolás-alakzatának („Íme az érsek” – „S íme a pápa” – „S íme az ikonok” – ...) legvégén újra felbukkan a késő középkori rajnai mester képének három szereplője: Jézus, Mária és Szent György: „S íme az ikonok / Borisz örül és Gleb morog / a Megváltó belül mosolyog / Szent György a sárkányt veszi célba / messzire néz Mária arca”. A Moszkva közeli zarándokhelyet tárgyazó *Zagorszk* pedig mozgalmas és megengedő térszerkezetben állítja egymás mellé a hagyományos-szagrális lényeket és a modern-profán körülményeket – a kijelentő tómondattal hangsúlyozott „hétköznap” átfogó értelmében: „Krisztusra ráesik a beszürodő napfény. / Mintha melengtené a nap a meztelen testet. / *Lenn* a templomban gyertya világít.” – „*Kinn* pocsolyában mossák csizmájukat az asszonyok, / turisták fényképeznek, öregek rágcsálnak padokon, rendőr vigyáz. / *Kinn* pirogot, játék ikonokat árulnak. Hétköznap” (kiemelések: BS). A vers nyomatékos (mondatnyi) zárószava a Kántor-költészet kulcsszava. Hiszen itt még „Krisztus” misztériuma is csak a „hétköznap” vonatkozásában, a hétköznapi esetlegességek közepette – és nem ellenére – válhat megtapasztalhatóvá, illetve megfogalmazhatóvá.

Nem véletlenül érzékeli Vasy Géza a kötetzáró *Passió* ciklus címadó versében a groteszk és a tragikus termékeny együttállását, azt a nyugtalanító tapasztalatot tehát, hogy itt „a hétköznapiság közvetíti nekünk a tragédiát”, jelen esetben a téli közegbe ágyazott szenvedéstörténetet: „Így volt. S fönt Isten helyett csak a vad szél hegedült, / s a keresztet befűtta a hó; hiába kiáltoztam, hogy hahó, hahó, / hahó... hahó!” A „hétköznapiság” és a „tragédia” *Passió*-témájú egybefogalmazásának lesz jóval maradandóbb változata a 2012-es *Köztünk maradjon* kötet Bruegel-képleírása, a *Fölmenetel a Kálváriára*, amennyiben a tizenhatodik századi festmény sajátos láttatásmódjában Kántor megtalálja a számára fontos kettősséget, tudniillik a profán közeg és a szagrális esemény, a szenttelen tömeg és a szenvedő egyén közötti vizuális kapcsolódást (amely a mitikus-bibliai főtéma és a köznapi körülmények ábrázoláshierarchiájának északi reneszánszra jellemző megfordításán alapul): „valahol ott megy a tömegben, / s cipeli keresztjét az árva.” És akkor már azt is fontos észrevennünk a *Messze a japáni tengereken túl* zárófordulatában, hogy *Az albatrosz* című Baudelaire-vers tragikus pátoszáat átfogalmazó groteszk kép a szárnyalásvágyat ellehetetlenítő nehézkedésről – „Földig görnyeszt zsebembe gyömöszölt szárnyam.” – szintén egy Bruegel-képleírásban találja majd meg a végső formáját: a 2017-es *Valahol itt* kötetbe került *Ikarosz bukásában*. Mint ahogyan – a nehézkedés jegyében megmaradva a talajon – a *Négykézláb* című hatsoros szó szerint továbbíródik a 2021-es posztumusz kötet *Négykézláb őszintébben* című középhosszú versében, amely átváltoztatja a korábbi darab groteszk allegóriáját a testi szenvedés fizikai valóságává:

Négykézláb valahogy őszintébben
 bámul az ember.
 Mintha.
 Állva kicsit zavar a két kezünk.
 Meg az a tudat, hogy a Föld gömbölyű.
 Meg hasonlók. [eddig az eredeti vers – BS]
 A tenni vágyás kényszere.
 A dolgok, ahogy összeállnak.
 Vagy ahogyan nem akarnak összeállni. [...]
 A te prérifarkasod.
 Amikor először hallottad,
 átjárta a testedet a remegés,
 reszketett minden porcikád,
 azt hitted, apró cserepekre hullasz.
 Azt hitted, nem bírod ki.
 De kibírtad. Elmúlt a reszketés.
 Csináltál egy teát,
 és reggel lett. Jött egy új nap.

A groteszk látásmód megnyilvánulhat továbbá az egymás mellé rendelés nyelvi-szemléleti játékoságában is – ahogyan érzékelhetjük a Győzelem Napjának ünnepélyességét kifordító *Május kilencedikében*: „Ünnep. Évforduló. Ősz hajszálak a vállon. / Kitüntetés a mellen, csirkecombok a tálon.” Noha azért a könnyed hangzástérben nem maradhat említetlenül a téma súlyossága sem: „A győzelemre! Eszmélő fiatal fiúk szive dúlt. / Gigantikus a múlt, gigantikus a múlt. / A győzelemre! Kinek mekkora győzelem jutott? / Nyugtalan az élő, a halott nyugodt.” Mint ahogyan a *Szellemidéző* súlyos létkérdése is csak zakatolást mímelő ritmusjátékkal szólaltatható meg a vonathaladással párhuzamos – „egy játék vonat / vagy egy igazi?” – nyelvi eseményben: „Átlát a csöndön egy makacs gondolat / s a homályt kicselezve agyamba hatol / ki vagyok? ki vagyok? ki vagyok? ki vagyok? / vonat zakatol.”

Van, amikor az önkényes fogantatású és szeszélyes haladásirányú költeményt csupán a zárlat tartalmi poénja vagy puszta ritmusképlete rántja össze – és talán tényleg csak (?) ennyi, leginkább (!) ez Kántor célja: megmutatni, mire képes a nyelv, miként képes általa még a legközhelyesebb (szerelmi bánat), legesetlegesebb (kutyasétáltatás) vagy leghomályosabb (gyerekes képzelgés) anyag is veressé válni. Mert nézzük például a *Vízió I.* habzsoló retorikájú halálnem-felsorolását, illetve annak hátravetett érzelmi miértjét: „Lelőtték – láttam a gépfegyvert / eldőlt, akár egy szalmaszál [...] Később látták még őt karóba szúrva / autó alatt, máglyán, kopjahegyen / más szerint lassú méreg ölte meg / más szerint kízó szerelem. // De az igazság mégis az, hogy lelőtték / öngyilkos lett – cápák a vizen / éles szablyával szelte szét fejt / akár egy szalmaszál – a kízó szerelem.” Vagy füleljünk oda a ki tudja honnan, miféle képzelgések vagy olvasmányélmények halmából kibontakozó *Vízió II.* értelmi nyitottságot mímelő zárlatának ritmusmegoldására: „Bermuda nadrágból kilóg a lóláb messze, / kavicsok között bujkál a sötét este, / gonosz boszorka őriz az ellenkulcsot / paplana alatt valahol, valahol – nincs ott?” A kifinomult zenei érzékről árulkodó, az ábrázolt esetlegességeket hangsúlyos helyzetbe hozó mondatritmus-művészet teljeseedik ki a későbbi Kántor-versekben, például az *Egy fotel* című Freud-képleírás zárlatában: „Vén fotel. Kell ez valakinek? Dobja ki? / Két megfeketült, sötétbarna karfa. / Nem, nem dobja ki. Kell neki.” És nagyon hasonló ritmusnyomatékkal ér véget a témaválasztás esetlegességének netovábbját – „Egy férfi / kutyát sétáltat és nézi / hogy kunkorodik a farka”

– játékos következetességgel végigvezető *Séta* is: „hopp nincs otthon a férfi fia, lánya, felesége / a férfi nem veszi észre / a kutya sem veszi észre // hopp vége”. Innen, ebből az olvasásszögből nem tűnik zavarónak *A kalapról, a hegyekről meg a legyekről* című zabolátlan tréfaözön – „De mindez tréfa!” – kollokválisan pofátlan, és ennek megfelelően párosrímű berekesztése: „S mondja el, hogy jutott mindez eszébe, / a kalapról, a hegyekről meg a legyekről – / ha valami bosszantja s kimondja, / eltűnik, tudja, lassan a gondja. / Várom, szerető családom nevében, / úgy este hat körül – eljön, remélem.” Viszont a *Kedd este* félig borzongató, félig könnyed dallamfutamainak homályos vonatkozása később, a szerző által összeállított válogatáskötetekben pontosan a helyére kerül a *Salvador Allende halálhírére* alcímmel: „Kinn fegyverek ropognak, benn csönd van. / Magányos képek, székek, vázák. // Puhán hullanak be a falakon a bombák. // A hegedűs a hegedűt már letette. / Kedd este.” (Ezeknek az akusztikai kalandoknak a háttérben persze nem tudjuk nem érezni a Weöres-költészet felszabadító hatását.)

Kántor esetenként meglegészik a címben jelölt tárgy pusztá leírásával, ahogyan mondjuk a *Táj* (később: *A táj*) vagy *A téren* című darabokban olvashatjuk – az utóbbi esetben a leírás visszafogott pontosságán nem lazít a kétfokozatú („odaszögezve” – „kitüntetése”) metaforikus kilengés, sokkal inkább retorikusan helyzetbe hozza a zárókép dísztelen tárgyiasságát:

*Szürke lakótelepi házak között
kibetonozott tér,
a padok odaszögezve,
a virágágyások kitüntetések
a zubbonyon a zseb fölött,
egy pad szélén öreg parasztasszony
fekete posztópapucsban,
háttal a napnak,
vár.*

Egyébként mindkét tárgyas költemény szerepel a komoly szigorral válogatott gyűjteményes kötetekben, a 2009-es *Megtanulni élni* címűben például a *Kavics* hetven verséből mindösszesen meghagyott tizenkét darab között.

A nyitó ciklust lezáró vers címe és a rákövetkező ciklus címe együtt – a kötetszerkezeti érintkezés nyomatékával – megnevezi a Kántor-líra további működésének két legjellemzőbb irányát: *Beszélgessünk – Séta*. Hiszen éppen ezeknek a hétköznapi tevékenységeknek a költői megfelelőivel találkozhatunk majd a pálya során, illetve már a *Kavics* jó néhány versében is – így például az ismétlésekes-mondókaszerű („Na és aztán?”) *Mesében*, vagy a cipésműhelyben zajló alkalmi, ám tartalmas párbeszédet végigkövető *Szandálügyben* című darabban. Ráadásul a pálya kibontakozása során egyre gyakoribbá váló két másik verstípus is szépen beleilleszkedik ezekbe a hétköznapi cselekvésformákba: egyfelől a költőelődök megszólítását nyugodtan tekinthetjük a beszélgetések sajátos alesetének (*Walt Whitmannak; A. Blokhoz, a Balagancsik kapcsán*); másfelől a távoli tájakra történő utazás nem volna más, mint a szülővárosban tett séták elmozdított változata (*Leningrád; Zagorszk*).

A Kántor-költészet állandó egzisztenciális feladványára – gondoljunk a majdani *Megtanulni élni* újra- és újraírásaira! – születhet, no nem végérvényes megoldás, csupán alkalomhoz hangolt válaszféleség a különböző beszélgetéshelyzetekben: „Fáradt vagy? Tudd, hogy nincs megállás. / Fel akarsz jutni a csúcsra? Tudd, hogy nincs csúcs. / Boldogságot akarsz? Nincs boldogság. / Bánat? Bánat sincs. Elmúlik hamar. Kinél mikor – várd ki. [...]

És aztán? / Beszélgessünk” (*Beszélgessünk*). A kötet rövidverseiben pedig összpontosított formában követhetjük nyomon a mondandó és a mondásmód kollokvialis együttjátszatát – így például az *Októberben* a hozzánk szóló hang a leghidegebb-legridegebb évszak „befejezésének” ígéretével egyúttal *befejezi* az ötsoros verset is:

*Szép meleg este van. Igazi nyár.
S engem valaki nagyon vár.
Máris megyek.
Csak előbb befejezem még
ezt a telet.*

És talán a kötet címét adó természeti, ámde kézbe simuló tárgy, a *kavics* is erre a poétikai értékre utalhat: a mindenkori verstárgy legkisebb részletekben is érvényesülő megformáltságára. Kántornál a legapróbb egységekben (egy párosrímben vagy egy gyors kérdés–válaszban), a legkisebb szerkezetekben (négy-, öt- vagy hatsoros versfutamokban), a legjelentéktelenebb témákban (alkalmi beszélgetéshelyzetekben), egyszóval minden megragadható „kis dologban” érződik a megragadhatatlan „nagy dolgok” (*Megtanulni élni*) iránti nyitottság jelentés- és formateremtő ereje. A megalkotott verskavics a hétköznapiakban létező ember léptéke szerint beszél az emberi létezés távlatairól – anélkül, hogy túlságosan elvonatkoztatna a hétköznapi beszédhelyzet tárgyi és érzelmi körülményeitől. Eből a szempontból állíthatjuk egymás mellé az első kötet *Kavics*ának poétikusabb sorait és a 2008-as *Trója* kötet *Egy kavics*ának prózaibb zárlatát: „A szél mindent szanaszét szór, / a hó mindent betakar, / az emlék mindent kiter eget. // Az eső mindent megmosdat, / a nap mindent megszárit, / a madár mindent felcsipeget.” – „Egy kavics. Zúzalék-köve a világnak. / Tartod, hogy tartson, versbe foglalod, / hogy ne mossa el a tsunami, a másnap.” A korábbi kavicsvers inkább a hétköznapiakat átvarázsoló Weöres, a későbbi inkább a hétköznapiakat lajstromozó Tandori világához közelíti – nem igazodási, hanem rokonsági értelemben – ezt a teljességgel egyéni látás- és hangzásmódot.

A *Kavics* kötetet követő „másnapokon”, Kántor költészetének alakulástörténetében egyrészt folytatódik a hétköznapi tapasztalatok „versbe foglalásának” nem eszményítő, csak éppen értelem- és távlatadó poétikája, másrészt bekerülnek újabb témák és motívumok is ebbe az egyre világszerűbbé, egyre otthonosabbá formálódó beszélgetés- és sétatérbe. Mindeközben egyre megfoghatóbbá válik a sokak által észlelt és szóvá tett nyelvi játékosság – Kosztolányit, Szép Ernőt, Weörest, Orbán Ottót vagy Tandorit idéző – egzisztenciális komolysága.

A TÜNEMÉNY, AMI NEM LÉTEZIK

A természetén innen és túl

Én is természethű vagyok.
A. E. Bizottság

„E szó *természet* mindazt magában foglalja, ami van vagy létezik a világban – írja Orbán József a természet tanáról szóló 1869-ben megjelent könyvében –, például élő és élettelen tárgyak, állatok, fák, kövek, levegő, nap, hold, csillagok. Ami ezen tárgyakkal, vagy ezen tárgyak körül történik a természetben, mindaz tüneménynek nevezetik; például: hogy testünk árnyékot vet, a szél fú, a tűz ég, a szivárvány az égen megjelenik, mindez tünemény.”¹

Valóban, *e* szó felmérhetetlen jelentéstartományánál fogva hordozza minden dolgok, az univerzum, a kozmosz, a mindenség, a világ meghatározhatatlan teljességét. Ezért is kavargó körülöttünk a *természet* megannyi értelmezése. Oly sok és olyannyira sokféle, hogy ellentmondásos értelmezéseik szinte már kölcsönösen kioltják egymást. „A »természet« az, hogy „a világot a kortárs szemlélet miként látja – állapítja meg különböző korszakok természetfogalmát összevetve Beat Wyss művészettörténész. – A természet mindaz, aminek esete egy adott korban fennállni látszik.”²

A *természet* mint olyan Michael Hampe filozófus szerint „nem létezik”.³ Mi több, „védeni” sem lehet, mert nincs állandó állapota, ami védendő volna: a „természetvédelem egyik legkellemetlenebb kérdése: mit is védjünk pontosan – írja Jordán Ferenc biológus. – A pillanatnyi állapotot, a gyerekkorunk szép emlékeinek megfelelő környezetet, az ipari forradalom előtti helyzetet, a mezőgazdaság megjelenése előtti időszakot, az utolsó jégkorszak végét, vagy mondjuk a krétakört”⁴. Persze nem felszámolásának manapság zajló folytatását szorgalmazza, sokkal inkább, az ökológiai rendszerek védelme mellett érvel, amihez elengedhetetlennek tartja a világhoz fűződő viszonyulásunk megváltoztatását: „nem gazdasági, energetikai vagy technológiai, hanem kulturális kérdés, hogyan alakítjuk a sorsunkat”⁵.

A Természet Könyve

A természet rejtőzködni szeret. Az értelmezések kezdete Hérakleitosz rejtélyes és gyakran idézett mondásához kötődik. Ez a közkeletű fordítás azonban már több száz évvel későbbi értelmezése az eredetinek (*phüszisz krüptesthai phülei*), amikor a *phüszisz* általános foga-

¹ Orbán József: *Népszerű természettan*. Steinfeld, Sárospatak, 1869.

² Beat Wyss: A láthatatlan ikonológiája. A modern titkos tanai. Fordította Tillmann J.A. *Pannonhalmi Szemle*, 2005/2.

³ Die Natur gibt es nicht. Über Hintergründe und Folgen einer falschen Vorstellung. Von Michael Hampe, *Neue Zürcher Zeitung*, 2011. 08. 20.

⁴ Jordán Ferenc: *Az ember vége, a természet esélyei*, Open Books, Bp., 2023, 169.

⁵ Uo. 265.

lommá válva már hordozta ezt a jelentést. A fogalom történetéről szóló könyvében Pierre Hadot a lehetséges öt fordításváltozat közül kettőről állítja, hogy „valószínűleg legközelebb áll ahhoz, ami Hérakleitosz szándékában állt”:

„Ami a dolgok megjelenését okozza, az eltűnésük felé viszi őket (vagyis ami a születés oka, az oka a halálnak).

A forma (vagy megjelenés) az eltűnésbe visz (vagyis ami született, az halni kíván).“⁶

Ezekben ugyan a *rejtőzködés* szó nem szerepel, a jelenség mégis meglehetősen rejtélyes, hiszen a keletkezés és eltűnés általános érvényű, mindenekre vonatkozó folyamatának eredetét, titokzatos jellegét homályban hagyja. Ez rejtélyeinek kutatására, feltárására, jelenvalóságának és folyamatainak megismerésére készített és főként Arisztotelész nyomán az antik természettudomány kibontakozásához vezetett.

A természet eredetének és jelenségeinek kutatása a kereszténység megjelenésével más irányt vett. A kereszténység – nem kevésbé, mint a zsidóság, amelyből kiágazott – az *Írás*, a könyv vallása volt, de a *Könyv* mellett a látható világra mint a *Természet Könyvére* tekintettek. A metafora az egyházatyák korától a kora újkorig a világ értelmezésének, „olvashatóságának” alapjául szolgált, amelynek „nyelvtanát” a Kinyilatkoztatás, a(z ősi és az új) Szövetség *szövege* képezte. Ez jutott szóhoz Tarsoszi Szent Pálnál is, aki arról ír, hogy: „ami Istenben láthatatlan, tudniillik az ő örökké való hatalma és istensége, a világ teremtésétől fogva az ő alkotásaiból megértetvén megláttatik” (*Római levél* 1,20).

A középkor folyamán a *Könyv* és a *liber naturae* viszonya egyre inkább megváltozott: „míg a patrisztikus korban a metafora elsősorban a kimondott szó fogalma köré épül, a középkori Természet Könyve egyre inkább valami olyan dolog formáját ölti, amit látni kell, nem csak hallani”.⁷

A reneszánsz idején a hangsúly egyre inkább a *liber naturae* irányába tolódott el. Így Paracelsus esetében a könyv-hasonlat alapvető, számára a természet még könyvek summája, „az írott könyvekkel – *codices scribendum* – azt a könyvet állítja szembe, amit »maga Isten adott, írt, diktált és szedett. (...) A természet fényéből kell jönnie a megvilágosodásnak, hogy a *liber naturae* érthetővé váljon, s e nélkül a megvilágosítás nélkül nem lehet filozófus. és természettudós.“⁸

A kora újkorban már e „fény” sem volt elegendő a „könyv” olvashatóságához: „míg az egyházatyák a *Természet Könyve* olvasásának akadályát a szemlélődő szellem és az alázat hiányában látták, (...) addig Galilei arra mutat rá, hogy az igazi akadály csakis a geometriai és a matematikai ismeretek hiányában rejlik”.⁹ Számára „[a] filozófiát ebbe a nagyszerű könyvbe, a világegyetembe írták bele, mely szüntelenül nyitva áll szemünk előtt. Ám ezt a könyvet nem érthetjük, ha előtte meg nem tanuljuk megérteni a nyelvet és olvasni a szavakat, amelyek alkotják. Ez a könyv a matematika nyelvén íródott...”¹⁰

A *Természet Könyvének* olvasásáról folytatott viták során az értelmező olvasók, a természetleírás, a természetrajz, a természettudomány művelői egyre újabb fejezeteket fűztek értelmezéséhez. A 17. század szakított a könyv képével; Francis Bacon, a kísérleti tudomány elvének kidolgozója szerint nem olvasni kell, hanem – a kor sajátos vállalási gyakorlatának megfelelően – tortúrának kell alávetni: „a természettudósnak az a feladata, hogy a természetet kinvallatásnak vesse alá, és így csikarja ki belőle a titkait” – mondja

⁶ Pierre Hadot: *Veil of Isis. An Essay on the History of the Idea of Nature*. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge – London, 2008, 9.

⁷ Giuseppe Tanzella-Nitti: A „Természet Könyve”-metafora teológiai hozadéka, in: Bagyinszky Ágoston OFM (szerk.): *A „Természet Könyve” mint a Szentírás könyvének analógiája*, L’Harmattan – Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Bp., 2019, 29.

⁸ E. R. Curtius: *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*. A Francke, Bern, 1969, 325.

⁹ Tanzella-Nitti: *i. m.*, 59.

¹⁰ Tanzella-Nitti: *i. m.*, 5.

Fehér Márta tudományfilozófus. „Tény, hogy a 17. századtól a 20. század második feléig az analitikus szemlélet ténylegesen az alávetés, a dominancia jegyében közeledett a természethez.”¹¹

Mappa mundi

A Kolumbusz utazásai után kibontakozó térképészet a Föld felméréséhez és leírásához vezetett. A geomorfológia, a felszínalaktan, a térképészet sem magától értetődő eljárás, hanem alkotó, poétikus tevékenység. A korai térképek a látott, az elbeszél és az elképzelt térségek, dolgok, lények és tárgyak különféle arányú és kombinációjú ábrázolásai. Ismeret és képzelet, kreativitás és tárgyyszerűség, és többnyire a nézőpontok sokasága keveredik bennük. A tér, a természet adott teljessége leképezhetetlen és nem térképezhető fel. Ezért is jutott Jorge L. Borges elbeszélője arra a belátásra, hogy az igazán tökéletes térképnek olyan léptékűnek kell lennie, ami teljességgel megfelel az eredetinek, vagyis 1:1 arányú... Talán ilyen kétségeknek is köszönhető, hogy a kartográfia csak a 19. századra vált igazán modern tudomány-ná, és kerültek ki a különböző méretarányú térképek az iskolák falára.

A természetet, ahogy a teret, a távolságot sem lehet leképezni, legfőképpen leírni, elbeszélni vagy megénekelni lehet. A térkép nem a tér képe. A térnek tere van, a képnek síkja. Csak a magyarban zárul ilyen rövidre tér és kép meglehetősen komplex kapcsolata; más nyelvek a megnevezésben megkerülik ezt a problémát, és inkább a hordozó médiumra utalnak (*mappa* = kendő; *karta* = kemény papírlap). Nem lévén „objektív” tárgy, tapasztalatát mindenkor a kultúra és a személyes történet összjátéka alakítja. Így történhetett, hogy az ausztrál őslakosok *térénekei* (*songlines*) akkor is eligazítják őket a hatalmas kontinens bármely részén, ha még soha nem jártak arra; csak menet közben követniük kell a térének adott tájakra vonatkozó szakaszát.¹²

Különféle térképek mellett valamennyiünknek vannak személyes, mentális térképei is. Ezeket fejben tároljuk, és tájolása nem az iránytű vagy a GPS szerint történik, hanem fejlődéstörténetünk alapján alakítjuk ki. E térképek csomópontjait események, váratlan találkozások és emlékek jelentik. Domborzati viszonyait az élmények és érzések emléke, fájdalom és az öröm helyhez kötődő hőfoka alakítja, szag- és ízemlékek, szín- és fényélmények színezik. A jellegtelen távolságokat, térközöket, az élmény- és emléktelenség sűrű zónái jelölik.

A „második” természet

Az újkorban egyre jobban matematizálódó természettudomány és a vele járó, tőle egyre kevésbé elkülöníthető technológia alapjaiban alakította át a Földet. Ezért vált általános létélménnyé az, amit fél évszázada Erdély Miklós felülmúlhatatlan tömörséggel megfogalmazott: „Lehetetlen fölírni ésszel, aminek a közepe hiányzik, de minden keretfoszlánya föltalálható” (*Vetítés*).

Azóta a tudomány növekvő szakszerűséggel és a szakterületek fokozódó szét differenciálódásával hatalmasat lépett előre a *keretfoszlányok* sokasítása terén, mellyel egyidejűleg a *hiányzó középének* tudata is egyre inkább a kitermelt és megkonstruált foszlányok takará-

¹¹ Továbbá elmondja: „A természet nőnemű. Nőnemű szó, tehát Francis Bacon eme kijelentése mögött még a korabeli boszorkányüldözések máglyafüstje és kínvallató kamarái búzlenek.” *Ezredvégi beszélgetések*, Bp., 1998, 2000.; <https://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/ezredvegi/feher.html>

¹² Vö. Bruce Chatwin: *The Songlines*. Jonathan Cape, London, 1987.

sába került. „Vitathatatlan – jegyzi meg méltán Harry Mulisch ezredfordulón íródott regényének csillagász főhőse –, hogy a földön a teológia helyét egyre inkább átveszi a technológia...”¹³

Az újkori folyamatok hatását a *varázstalanítás* fogalmával írja le Max Weber. Ennek során egyre jobban kiismertté váltak a dolgok, lények és jelenségek összetevői, változásai okai, összefüggésük láncolatai. „Csaknem kilépve a természetből, átfogó lényét szinte mint valami tárgyyszerűt fogjuk fel” – írja Hannes Böhringer. Ez arra vezetett, hogy „[a] természet már nem *létezik* számunkra, találkozik velünk”.¹⁴

A Természettel történő találkozásokról – a németalföldi tájképfestészettől máig – művészek munkái tanúskodnak. A romantikus érzékenység pátosának hőfokát Caspar David Friedrich képeinek tájat szemlélő alakjai mutatják. Látogatók ők a természetben, akik révülten nézik a számukra oly távolivá vált helyeket, a hegyeket, egeket és tengereket, és azt a szakadékot, ami az ember övezetét mindezekről elválasztja. Friedrich egy kortársa szerint „felfedezte a táj tragédiáját”.¹⁵ Ám ez a *tragédia* nem a tájé, hanem az önnön helyzetükre, eredetükre és a tőle történt eltávolodás mértékére ráébredő látogatóival történik meg. „Friedrich egyszer azt mondta, hogy akkor volt a legboldogabb, amikor egy héten át az erdőben élt, és egyé válhatott a fákkal, kövekkel és felhőkkel. És további vágya volt a földöntúli, transzcendentális iránt, ami ma egy egyre kevésbé a kereszténység által alakított világban intuitíven megszólít.”¹⁶

A mai *land art* művek már a *második természet* terjedésére reflektálnak; magába a tájba helyezik bele saját szignatúráikat. Ez az aktus, miközben az absztrahálás és formálás kulturális alakzatait vési, hordja vagy csak illeszti bele a környezetbe, kontrasztba állítja az *első* és *második természet* tényét, amivel alkalmat ad nézője számára, hogy érzéseiket „természetes keretek között” kiéleltsé érezhesse át különös köztes helyzetét.

A szépirodalomban a technikai képek és tárgyak tömkelege által torzított, színezett és denaturált természetérzékelés olykor a kémiai kirándulások leírásaiban jelenik meg. Thomas Pynchon regényében a diszpozícióváltást így írja le: „Néha, árnyékban, a táj felfénylött – általában akkor, ha a Doki füvet szívott –, mintha valaki babrált volna a Teremtés kontrasztgombjával, épp csak annyira, hogy mindennek adjon egy tompa ragyogást, egy fénylő szegélyt...”¹⁷

A 'külső' természet és a 'belső' természet

Magunkat ugyan nem szoktuk a természet részének tekinteni, noha nyilvánvalóan a részei vagyunk. Az ember animális természete, lényének állatokkal némiképpen közös jellege már jóval az evolúcióelmélet kialakulása előtt evidencia volt. Ahogy a 'külső' természet és a 'belső' természet megkülönböztetése is: „Az ember ugyanis értelmes állat – írta Seneca Lucillusnak. – De mit követel tőle ez az értelem? Igen könnyű dolgot: hogy természetének megfelelően éljen” (41. levél).¹⁸ A sztoikus filozófus szerint boldog, aki „a termé-

¹³ Harry Mulisch: *A menny felfedezése*. Cartaphilus, Bp., 2008. Fordította Tillmann J. A.

¹⁴ Hannes Böhringer: *Természet. Kalligram*, 2022/11.

¹⁵ Tillmann J. A.: C. D. Friedrich alkonyi lépcsőin, *Művészet*, 1986/3. <https://muveszetiirasok.wordpress.com/2024/03/09/caspar-david-friedrich-alkonyi-lepcsoin-tillmann-j-a/>

¹⁶ Florian Illies: Caspar David Friedrich zum 250. Geburtstag. Ein Träumer, ein Verweigerer. *Frankfurter Rundschau*, 2024. 09. 04.

¹⁷ Thomas Pynchon: *Beépített hiba*, Magvető, Bp., 2013, 17. Fordította Farkas Krisztina, Keresztesi József

¹⁸ L. A. Seneca: *Erkölcsei levelek*. Fordította Kurucz Ágnes. *Új Akropolisz*, <https://www.ujakropolisz.hu/node/450>

szetet fogadta tanítójául, az ő törvényei szerint formálódik, s úgy él, ahogy ő írta elő...” (46. levél)

A kérdés csak az, mely „természetet fogadja tanítójául”? Az ember „belső” vagy „külső” természetét? Kíváltkodunk, hogy ha halljuk valakiről, hogy „rossz természete” van, és ezt tapasztalataink is megerősítik. Az antik filozófusok felfogásában persze a „külső” természet rendezett, ékes mindenségként, kozmoszként jelent meg. Amelynek – isten/ek uralta – tere tanítást ad: a dolgok, lények, jelenségek mivoltáról, alakulásáról és arányáról.

A régi filozófusok a szofistákkal ellentétben korántsem gondolták azt, hogy az ember a mérték (Protagorász). Tapasztalataink, szemlélődéseink és tanulmányaik alapján tudatában voltak a világ ember-feletti voltának. Tudományosságuk ugyan nem a mai fizika módszereiren alapult, de eléggé eligazító volt a méretek, nagyságrendek és emberi lehetőségek tekintetében. Nem ismerték minden dolgok hullámtermészetét, így azt sem, hogy számunkra a látható fény csak egy résnyi: néhány mikrométerre terjed a nanométertől a kilométerig terjedő hullámterületben. Mégis sokkal nyilvánvalóbb volt számunkra az ember helye a kozmoszban (Max Scheler), mint még oly „felvilágosult” kortársaink többsége számára. Az élővilág képességei felől sem voltak különösebben képtelenek, nem ismerték az őslénytant, se a fajok sokaságát. Nem tudtak arról, hogy a dinoszauruszok tömegei százmillió éven keresztül éltek, míg a mai ember mintegy ötvétezer éve létezik, de előzményeink se nyúlnak tovább 1-2 millió évnél.

Elődeink más szemmel nézték a földet, amelyet lábuk taposott, és égi mértékkel mérték: „Ez a világ – írja Seneca –, amelynél nagyszerűbbet és ékeesebbet a természet sosem alkotott, és a lélek, amely szemléli és csodálja a világot, s egyúttal ennek legpompásabb része is, egészen a miénk és örök, s mindaddig együtt él velünk, ameddig jómagunk élünk (...) amíg a napban és a holdban gyönyörködhetem, amíg a többi csillagon elmerenghetek, amíg felkelésüket s lenyugvásukat és távolságukat s hol szédületes, hol csökkent sebességük törvényeit fürkészhetem, amíg csodálhatom az éjszakában tündöklő millió csillagot...” (Helvia vigasztalása)¹⁹

Seneca költői soraiban megmutatkozó világszemlélete megfigyelésen, kutatáson és meditáción alapul; maga is tanulmányozta a természetet, számos természettudományos írást hagyott hátra.²⁰ Bár sorai kétezer éve íródtak, a természet „közelsége” az ő korában sem volt magától értetődő; a Város, Róma már kezdett milliós népességű világvárossá válni. Ezért is ír arról, hogy az emberi létesítmények eltorlaszolják a kilátást az égre: „Minél hosszabb sétacsarnokokat építenek, minél magasabbra húzzák fel a tornyokat, minél szélesebbre terjesztik a háztömböket, minél mélyebbre ássák a nyaranta hűs pinceboltokat, minél óriásibb tömegű emeleteket tornyoznak egymás fölé, annál több lesz, ami az eget szemünk elől eltakarja.” (Helvia vigasztalása IX,2.)

Vissza a természethez

A „természethez” kíváncsi visszatérés régi keletű, jóllehet koronként eléggé különböző az a „természet”, amely a vágyak, törekvések végső célja volt. „Nyilvánvalóan feltett szándékunk a természetnek megfelelően élni” – írja Seneca (5. levél). Mivel a „természet igen keveset igényel, a bölcs pedig alkalmazkodik a természethez” (17. levél).

¹⁹ L. A. Seneca: Helvia vigasztalása, Fordította Révay József. Új Akropolisz, <https://www.ujakropolisz.hu/node/450>

²⁰ Ld. A lélek röpte, in: Pierre Hadot: *Philosophie als Lebensform*. Gatzka, Berlin, 1991. 127. A magyar kiadásában (Pierre Hadot: *A lélek iskolája. Lelki gyakorlatok és ókori filozófia*. Kairosz, Bp., 2010.) nem kapott helyet ez a fejezet.

Az antik filozófia e tanácsa – *secundum naturam vivere*, a természetnek megfelelően élni, visszatérni a természethez – időről időre felbukkan, és hatása olykor szinte járványszerű jelleget ölt. Első nagy újkori hullámát J-J. Rousseau indította el a „természeti állapotról” szőtt fantáziáival, amelyek az ember romantikus eredetének és romlatlan együttélésének elképzeléseit máig áthatják. Retroutópiája higgadtabb kortársai számára is elég irreálisnak tetszett, amint azt Voltaire hozzá intézett levele mutatja: „Senki más sem fogott olyan vehemenciával ahhoz, hogy állattá alakítson minket; könyvének olvasása felébreszti a vágyat, hogy négykézlábra ereszkedve járjunk.”²¹

A „természethez” visszavágyó készletések mögött koronként eléggé eltérő elképzelések, eszmék és hitvilágok állnak, amint ezt az előző századforduló életreformista, naturalista, monista, bicsérdista és mindenféle más hasonló mozgalmi mutatják (kivonulás a Monte Verità hegyére, vándor-mozgalom etc.). Ezek később új motívumokkal színesedve és más, népszerűbb módzatokban az 1960-as évektől kezdődően élednek újjá (*flower people*, ökológiai, zöld mozgalmak).²²

Animális természetünk

„Figyeld meg, mit kíván tőled a természeted, mint pusztán a természet által irányított lénytől – jegyzi fel magának Marcus Aurelius. – Aztán ezt tedd meg és fogadd el, ha ez téged, mint animális természetet nem hoz rosszabb állapotba. Aztán azt kell megfigyelned, hogy mit kíván tőled animális természeted.”²³ Számunkra azonban a természet igénye másként merül fel, ahogy a hozzá való alkalmazkodás kérdése is más megvilágításban látszik.²⁴

Alig tudunk valamit mindarról, ami a 'hátán hordoz' és a 'húsunkba hatol'. „Organikus létünk történetileg valami kifejezetten 'mély' és 'idegen' – írja Michael Hampe. – 'Mély', amennyiben szervezetünket olyan folyamatok határozzák meg, amelyek Stephen Jay Gould értelmezésében csak a mélyidő skáláján határozható meg, azaz évmilliókkal az ember előtti élet övezeteiben húzódik. 'Idegen', amennyiben individuális tudatunkhoz semmi köze sincs, de még ahhoz sem feltétlenül, amit emberi biológiának nevezünk, ahhoz pedig végképp nincsen, ami az emberi kultúra.”²⁵

Emberré válásunk kezdetét a bibliai elbeszélés a természeti állapot végétől eredezteti. A Tudás Fájának gyümölcse az édeni *ős-eseményt* követő százezer éveken át kibontakozó képességek, tevékenységek és a velük járó tulajdonságok kialakulásaként értelmezhető. Az animalitáson, az állati léten túlvezető mivoltunk Hans Jonas filozófiai antropológiája szerint az eszközkészítés, a képalkotás és a síremlékállítás képességének köszönhető.²⁶ Eszközöket ugyan sok állat használ, de korántsem úgy, ahogy ember elődeink; a két lábon járás folytán felszabaduló kezeknek köszönhetően.²⁷ A képalkotás képessége a mentális

²¹ Jean-Jacques Rousseau: *Ich sah eine andere Welt. Philosophische Briefe*. Hanser, München, 2012, 355.

²² Németh András – Ehrenhard Skiera: *Rejtett történetek. Az életreform-mozgalom és a művészetek*. Műcsarnok, Bp., 2018.

²³ Marcus Aurelius *Elmélkedések* (X, 2, 1–2). Fordította Steiger Kornél. Atlantisz, Bp., 2016. 175.

²⁴ James Lovelock „azt állítja, hogy Gaiának, a földi ökoszisztémának akkora az öfenntartó ereje, hogy esetleg korrigálni tudja az emberiség nagy butaságait, öngyilkos akcióit is. Ez persze még nem zárja ki azt, hogy mi ki leszünk belőle iktatva”. Ezredvégi beszélgetés Fehér Mártával, in: *i. m.*

²⁵ Michael Hampe: *Das vollkommene Leben. Vier Meditationen über das Glück*. Hanser, München, 2009.

²⁶ Hans Jonas: *Werkzeug, Bild und Grab. Vom Transanimalischen im Menschen*, in: *Uő.: Philosophische Untersuchungen und metaphysische Vermutungen*. Insel, Frankfurt, 1992.

²⁷ Kurt Bayertz: *Der aufrechte Gang. Eine Geschichte des anthropologischen Denkens*. Beck, München, 2003.

kép, az elképzelés és az azt megvalósító kezek összjátékának hosszú folyamata során alakult ki; a barlangfestészet remekei ennek kései, magasfokú példái. A síremlékek állítása a képzelet, a reflexivitás és a technikai képességek sorából bontakozott ki: „a halál felismerése valami mást épített be az ember tudatába, mint azok az egyedi és behatárolt tárgyak, melyek körülvették – írja Georges Batailles a lascaux-i barlangfestmények kapcsán –: „azt az óriási hasadást, amely azóta is egyfolytában arra készítet bennünket, hogy másféle lehetőségek után kutassunk, mint amit a hatékony cselekvés jelent”.²⁸ Így válhatott nemcsak a plasztika és az építészet, hanem megannyi más technikai képesség és művészet eredőjévé.

A neolitikus forradalom óta eltelt évezredek alatt létrejött *második természet* – a technikai forradalmak egymást követő hullámai révén gyorsuló ütemben – az egész Földre kiterjedően alakítja át a korábbi 'külső' és a 'belső' természet jellegét. Ez a folyamat a komplexitás növekedésével, az egyre speciálisabb technológiák fejlesztése folytán növekvő munkamegosztással, ennek révén növekvő szociális és kulturális differenciálódással jár. Hatása az eltérő életvilágok és szubkultúrák növekvő sokaságának kialakulásában, a szociális szövetek organikus elemeinek intézményessé és technikaivá válásában mutatkozik meg. Mindez a médiumfejlődésnek köszönhetően hatványozottan érvényesül. Ahogy Marshall McLuhan észrevételezte *Understanding Media* című könyvében, egyre nyilvánvalóbban a médium határozza meg az ember kiterjedését és formáját.

Az egyre több területre kiterjedő *második természet* hatása azonban megtévesztő: amennyiben az ember „azt hiszi, hogy kilépett a természetből és belépett egy mesterséges világba, a művi észrevétlen visszaváltozik természetté, egy barlang lesz belőle, melynek szabadba vezető keskeny kijáratát feltétlenül meg kell találnia” – írja Hannes Böhringer.²⁹

Ilyen kijáratok felé a művészet kiemelkedő példái mutatnak, de feltárulhat bárki számára – egy réten elheveredve vagy egy nagy víz partján, de akár egy ház tetején hanyatt fekve is: így szemlélhető a világ, amit kétségkívül *lehetetlen fölérni ésszel*, de megmutatkozik. És a szemhatár szélén ott honol megannyi *keretfoszlánya* is, miközben kontemplálható felülmúlhatatlan fensége – kozmikus méreteiben, magától értetődő arányaival. Mondhatni az alkotó művészet legmagasabb fokán.

---

²⁸ Georges Batailles: Lascaux vagy a művészet születése. Fordította Lőrinszky Ildikó. *Átváltozások*, 1995/4, 20.

²⁹ Hannes Böhringer: Természet. Fordította Tillmann J. A. *Kalligram*, 2022/11.

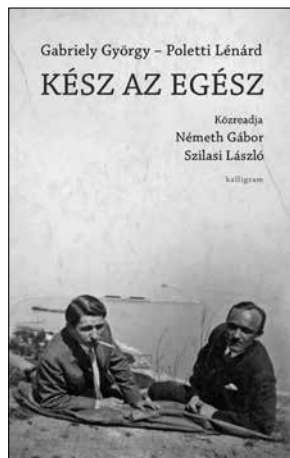
EMELNI A TÉTET

Gabriely György – Poletti Lénárd: *Kész az egész*. Közreadja Németh Gábor és Szilasi László.

Azok a kilencvenes évek

A *Kész az egész* két fő és több alrészből áll. Első fele régóta ismert, ez a *Kész regény*, egy eredetileg könnyed tárcasorozatként megjelent posztmodern krimi. Első közlésekor két, gyógyíthatatlan műveltséggel megvert író társasjátéka volt, amit a nagyközönség előtt játszottak 1993–94-ben. Álneveken folytatott levelezésük legnagyobb része a „rég” *Magyar Napló*ban jelent meg, amikor Németh Gábor még a szerkesztőség tagja volt, és ő kapta azt a tárcaoldalt, amelyen az előző évben a *Se dobok, se trombiták* jött Parti Nagy Lajostól. Amikor Németh elkezdte közölni Gabriely György „talált” leveleit Poletti Lénárdhoz, akkor – a visszaemlékezések szerint¹ – az volt az elképzelése, Szilasi László majd szépen észreveszi, hogy ő a címzett, és elkezd válaszolni. Az álnevek is „súgtak”, Szilasi azért ismerhetett volna magára, mert akkoriban Kanetti Norbert álneven publikált (a *Jelenkor*ban is), amitől a „Poletti Lénárd” hangzása valóban nem áll távol. Németh hét magányosan megjelent levél után szólt rá végül Szilasira, aki azzal szabadkozott, hogy látta is, gyanús is volt neki, mégsem reagált, mert túl nagy lebegés lett volna, ha úgy válaszol, hogy mégsem ő volt a megszólított. Innentől kezdve aztán megjelentek Poletti levelei is, egészen addig, amíg a *Magyar Napló* szerkesztősége le nem mondott (a korszak egyik irodalmi botránya következményeként), így a teljes levelezés végül csak a 2000-ben megjelent *Kész regény* című kötetből lett széles körben ismert.

Maradjunk még kicsit itt, a kilencvenes években. Még Trabant van és májkrémkonzerv, de a közélet és a kultúra felszabadult, az irodalom játékelvű, művek helyett *szövegek* jelennek meg. Nagy a lapok, irodalmi egyletek, kiadók szaporulata, írótáborok, viták, csaták, leházások, zakatol az irodalmi élet. A felszabadultság jele, hogy a műfaji határok felbomlanak, a regiszterek átjárhatók, sőt átjárandók lettek, sikerük van a műfajhibrideknek, (a szótárregényeknek, az intellektuális, metafizikus krimiknek, az álponyváknak, az „áltörténelmi” regényeknek stb.), a közelmúlt lejárt szavatosságú műfajai helyett a fiatal szerzők szívesen támasztanak fel rég kihaltakat, mint esetünkben a levélregényt. Az egyik legfontosabb hívószó az intertextualitás, a szövegek előszeretettel mutogatják kapcsolódásaikat, az átvétel olykor provokáció, olykor hívalkodó ornamentika. Kicsit mindez műveltségi vetélkedő, sznob-parádé is volt, mégis inkább cinkosság, költői versengés és könyvem-

¹ Budapesti és szekszárdi könyvbemutatókon, illetve ebben a beszélgetésben: „Elképesztő mondatok várnak mindenhol lesben”. *Jelenkor* 2021/11.

Kalligram Kiadó a Magvető Kiadó szakmai együttműködésével
Budapest, 2024
368 oldal, 4500 Ft

berek törzsi tudata. A kor irodalmának intertextuális hálózata a szabad szellemi kapcsolódás valószínűleg egyik utolsó internet előtti közös tapasztalata lehetett. És hívószó még a neoavantgárd is, mert a szubkulturális exkluzivitás és beavatottság nagy művészi gesztusrendszere még élő, inspiráló legendárium. Nem mellesleg ez az „elméleti boom” ideje is, ekkor érkezik egész Közép-Kelet-Európába torlódva számtalan új „nyugati” elmélet. A posztmodern és a dekonstrukció izgalmas, nemzetközi kulcsszavak, azt ígérik, hogy mindez nem három tucat pesti, szegedi stb. író és néhány ezer fős közönségének szórakozása, hanem ez az új, a *globális* játék.

A *Kész regény* korának gyermekeként vendégszövegekben, utalásokban bővelkedő örömszöveg. A levélregény mellett a krimi a legfontosabb műfaji mintája, méghozzá a megoldást minduntalan halogató, a várakozást végletekig csigázó, a misztikummal kacérkodó, *Twin Peaks*-szerű (1990–1991) krimi. Persze a műfaji minták követése éppoly ironikus, ahogy a levelekben megidézett „Sárbogárdy” (igen, ipszilonnal) sem dilettáns romantikus ponyvát írt, hanem annak paródiáját. A műfajparódiának tehát nem egészen arról a fokáról van szó, mint amit például Mészölynél, Nádasnál vagy Esterházynál megszokhatunk, akik olvasásdinamizáló céllal használtak krimi-dramaturgiai elemeket (például *Az atléta halála* és a *Párhuzamos történetek* is egy magyarázatra szoruló halálesettel kezdődik, a *Hahn-Hahn grófnőben* ott van Roberto kém-sztorija stb.), hanem a klisék harsány, tarantinósan túlzó használatáról. Ettől is lett önironikusan „kész regény” a cím. Felvonul a teljes eszköztár: van itt rejtélyes nagyszálló, gyönyörű hulla, torkán harapott sebbel, néma török masször, akiről kiderül, hogy beszél, viszont kém, van nő férfiruhában, kísérteties erdei ház, morfium, apró női revolver, álarcos vendégek, rejtett tapétaajtó, titkos English club, egyiptomi jelkép, albinó dog, jezsuita kórboncnok, jókora cliffhangerek, váratlan összefüggések és fordulatok komolyanvehetetlen mennyiségben. Ironikus természetesen a levelek nyelvi túldíszítettsége is. Gabriely és Poletti stílusa kimódolt, olykor szinte émellyítően édes („mintha mopszli szokna bonbonra”, 46.). De természetesen az affektáltság is reflektált, a fikció szerint ugyanis a talált levelek szerzői, Gabriely és Poletti ugyan a harmincas években írtak egymásnak, de nem a kor sztenderd magyarján, hanem a még diákokorukban kitalált, századfordulós zamatót privát nyelvükön. A stílus túlhabzásait egyébként már Poletti első levele után megpróbálták visszafogni, szerény eredménnyel.

Úgy is nézhetjük mindezt, hogy a két író alteregók álcájában folytatott levelezése a kilencvenes évek irodalmi hálózatának apró, mégis reprezentatív példája, hiszen mintaszerűen azt csinálták ők itt ketten, amit a kor fiatal és középkorú íróinak jelentős része (iskolásan mondva a magyar posztmodern próza első és második hulláma) csinált: új közös nyelvet alkottak, az egyéni teljesítményeken túlmenő irodalmi köznyelvet „fociztak össze”, csapatjátékban, egymástól átvett félsorokat ide-oda passzolgatva. Az a benyomásunk keletkezhet, hogy az 1990-es években többen olvasták egymást az írók, mint manapság, sőt inkább írtak egymásnak (ahogy esetünkben a két álneves levelező), mintsem a „könyvpiacnak”, de az is lehet, hogy ez csak a visszatekintő nosztalgia szokásos csalfasága.

A művészet giccs

Szilasi, mint a szekszárdi könyvbemutatón elmondta, ezzel a vállalkozással vált íróvá, a 2000-ben megjelent kötet lett első szépirodalmi könyvpublikációja.² Németh Gábor pályáján másféle fordulatot vagy inkább különutat jelentett ez a kötet. Rendszerváltás környéki indulásakor megjelent könyveinek (az *Angyal és bábu* [1990], *A Semmi Könyvéből* [1992])

² A kötetet szerkesztő Tóth-Czifra Júlia szellemes megfogalmazása szerint: „ahogy Gabriely belekeveri Polettit ebbe a bűnügyi históriába, úgy kevert bele Németh Gábor téged az irodalomba”. Elhangzott a szekszárdi könyvbemutatón, a Mészöly-emlékházban, 2024. november 14-én.

poétikáját az irodalomnak való ellenállás, az irodalmiság minimalizálása jellemezte. Fő törekvése ekkor, hogy minduntalan elkerülje a kanonizált megoldásokat, a bevett forgatókönyveket, az automatikus szófordulatokat. Mintha az íróra nézve az úgynevezett „irodalom” volna a legfenyegetőbb veszély, ha nem vigyáz, az fogja megölni eredetiségét, spontaneitását. Az *Elnézhető látkép*ben később egybegyűjtött szövegeit újraolvasva így kommentálta mindezt: „Olvasom a kéziratot, látszik, hogy a szerző bármit megtejt, csak rendes prózát ne kelljen írnia. Bármit, csak azt ne.”³ Mindebben talán nem tévedés neoavantgárd stílusú kívülállást, ellentartást felfedezni, főleg, ha a Németh által gyakran emlegetett Szentjóby-mondatot idézzük fel, miszerint „a művészet giccs”.⁴ Másrészt – ezzel látszólag tökéletes ellentétben – ugyanezek a művek állandóan kacérkodnak a toposzokkal, a kulisszahasogatóan hatásvadász megoldásokkal és gyakoriak a zsánerparódiák (főleg disztópia és krimi). Hasonlóan végletes volt a harmadik könyv, az *Eleven hal is* (1994), amelyben az esztétikai önmegkérdőjelezés, a metapoétikai szólam közben akadnak nagy, drámai giccsok, mint például a láthatóan élvezettel megírt *Boleró* című darab.

A kilencvenes évekbeli Németh Gábor-szövegek termékeny alapfeszültsége tehát két ellentétes elbeszélői magatartás együttese: a bevett művészeti hagyományok közönségségétől, korrumpáló hatásától elborzadó aszkétái és a klisékben tobzódó hedonistái. Az ellentmondást egy Németh-szövegrészlettel így lehetne feloldani: „Ha minden giccs / akkor csak a giccs nem az / éppen az nem giccs / amit a konvenció eddig annak nevezett”.⁵ A *Kész regény* különítja ezek fényében ekképp látszik leírhatónak: Németh a kilencvenes évekbeli neoavantgárd ihletésű, antiművészeti poétikájú műveiben (a három első önálló kötetében) rendszeresen portyázott „provokatív jelleggel” a zsáner, a giccs területére (azaz engedett a hedonizmusnak), a Gabriely-levelekben viszont eleve a giccs, a zsáner-dramaturgia az alapanyag, az van végletekig hajtvva, mintha az irodalmi klisék hedonista maximalizálásától éppúgy várható lenne az irodalmi rendszeren való kívül kerülés, mint az aszketikus minimalizálásuktól.

Ugyanezen korszak poétikai dilemmájára Szilasi is kínált magyarázatot, ezúttal nem szerzőtársi, hanem kritikusai minőségében folytatva a dialógust. Szilasi a Németh Gábor-székírodalom egyik legfontosabb, amúgy *A huron tó* megjelenése kapcsán írt szövegében⁶ Mészöly Miklósból indult ki. Míg a mindig újhoz kezdő Mészölynél még az volt az elv, írja, hogy *amit már megírtak, azt nem szabad megírni*, addig a Mészölyt radikalizáló Némethnél már az van, hogy *amit meg lehet írni, azt nem szabad megírni*. Ha Mészölyé afféle egyszer használatos poétika, akkor Némethé finoman szólva is öngyilkos poétika. De van belőle kiút: ha ugyanis már mindent megírtak, és csak az újraírás marad számunkra, akkor próbáljuk meg *„alulmúlni az irodalmat”*, parafrázálja Némethet Szilasi. A posztmodern megkérdés-tudatának rezignációjából születik a palimpszeszt-irodalom, de – és Szilasi szerint mintha ez Németh írást mégiscsak lehetővé tevő halvány reménye – lehet bízni abban, hogy az újraírásban történik valami váratlan, becsúszik valami akaratlan „arany hiba”, repedés keletkezik a szövegen, amelyen rálátni valami mögöttesre, valami lényegire. Szilasi ezen a ponton szkeptikus, szerinte itt Németh *esszencialista* – oly gyakori vád a kilencvenes évek vitáiban! –, ugyanis nem valami lényegire, hanem csak a palimpszeszt

³ Németh Gábor: *Elnézhető látkép*. Hanga Kiadó, Budapest, 2002, 7.

⁴ „Amikor St. Auby Tamás hazajött, kiment hozzá a meglehetősen tanácstalannak bizonyuló Stúdió Akárhány, és ő, viszonylagos nyugalommal a kamerába nézve, azt állította, hogy a művészet giccs. Azóta sem értem, miért nem hagyták abba azonnal az említett műsorfolyamot.” Németh Gábor, *Ez nem munka*. Kalligram, Budapest, 2017, 85.

⁵ <https://litera.hu/irodalom/elso-kozles/nemeth-gabor-koldusopera.html>

⁶ Szilasi László: Arany hiba. *Alföld*, 1999/7. A Szilasi-szöveg egyébként a *(különös megkönnyebbülés)* című Németh-rövidpróza szoros olvasata, és ennek *A huron tóban* megjelent írásnak történetesen a *Kész az egészben* is fontos szerepe lett.

mögöttes rétegeire, egy korábbi szövegrétegre látunk rá, de ez most mellékes. A lényeg, hogy a megkésettég-tapasztalatra két jellegzetes válaszlehetőséget körvonalazhatunk Szilasi akkori diagnózisára alapozva. 1. Ha „mindent megírtak már”, akkor mindegy, legyen az én újrírásom karneváli, vaskosan parodisztikus, „múlja alul” az irodalmat, 2. Ha „mindent megírtak már”, akkor a *hiba* fenntartott lehetősége az irodalom ellenszere, ebben az egyben még bízhat az író.

A két elbeszélő

Visszatérve a *Kész regény*hez, kettejük közül Gabriely a domináns, már csak azért is, mert az első hét levéllel ő határozza meg az elbeszélés irányát, Polettinek már van neve, alakjának már vannak vonásai, mielőtt egy sort is leírna, így a később érkező szerzőtársnak egy már (fél)kész szerepet kell magára öltetnie és kiteljesítenie, ami nem a legtipikusabb írói feladat. A történetalakítást illetően is korlátozottak a lehetőségei, már csak mellékszálakat tud hozzátenni a *Kész regény* főszázához, színre lépése mégis jól ütemezett, tervezni se lehetett volna szebben, épp akkor indul el a komplementer Poletti-történet, amikor már ideje van egy új hang megszólalásának. Az egyenlőtlenség a szűzsé szintjén megfelel annak, hogy Poletti asszisztens, Dr. Watson a nyomozásban, például patikusként ő tudja kivizsgálni laborjában az elküldött mintákat, viszont a végén, amikor Gabriely levelei elmaradnak, akkor ő rekonstruálja az eseményeket, kriminológiailag is bravúros invencióval, afféle Hercule Poirot-vá előlépve. Azaz Polettinek nem sok szerep jutott a játékszabályok megállapításában, viszont az ő értelmezése alakítja ki a történet végső formáját.

A két figura afféle „remek páros” lett (ez is zsánerkövetelmény), alkati különbségük karakteres és tökéletesen illik a funkciójuk különbségéhez. Gabriely nagystílű, önzeseles kalandor, ért nőhöz, kocsihoz, fegyverhez, eleganciája angolos, Poletti tudós elme, mai szóval „nerd”, okfejtése olykor tanáros (elnézést kér, hogy sokat ír), műveltsége latinos, enyhe franciás bukéval. Gabriely körül veszélyes vampok tűnnek fel, Polettinek bájos felesége van. A stílus enyhe szintkülönbsége is észrevehető, amikor a hetedik Gabriely-levél után elkezdődik a szerzők váltakozása. A Gabriely-levelekben tökéletes a bekezdés-és mondatritmus, és talán több a telitalálat-mondat. A pseudo-levelezés írói nyilvánvalóan tisztában vannak azzal, hogy a szituációban adott a klasszikus költői verseny lehetősége, rá is játszanak erre, a válaszlevelek felidéznek, kifordítják az előző levél utalásait, sőt, van levélpár (a 18–19.), ahol ugyanazokat a mellékalakokat írják meg a saját környezetükben más-más névvel, a „típusalkotás” versenyszámában mérve össze erejüket. Győztes nincs, mert mindkét levél írói bravúr, jutalomjáték az olvasónak, és annak bizonyítéka, hogy ennyi levélváltás után sem untak bele a játékba.

Kölcsönös szekundánsok, Poletti Lénárd emlékiratai

A kötet nemrég elkészült második felében a levelezés végére eltűnt (feltehetőleg meghalt) Gabriely helyett Poletti veszi át a kezdeményezést, először az ő emlékiratait olvassuk *Kölcsönös szekundánsok* címmel. Itt aztán hirtelen minden megváltozik: a műfaj (levél helyett emlékirat), a stílus (vége az archaizáló nyelvjátéknak), az elbeszélő poétika (határozottan realistább), és megváltoznak az elbeszélők is, hiszen a levelezés óta lezajlott a második világháború, ami finoman szólva is nyomot hagyott rajtuk. Bölcs döntés, hogy a szerzők nem ugyanúgy akarták folytatni a játékot, ahogy annak idején elkezdték. Én ezt úgy értelmezem, mint annak tudatosítását, hogy eltelt három évtized, nem írunk, nem írhatunk már ugyanúgy. Ám a kötetnek a sikerültség szempontjából is épp ez a legnagyobb kérdé-

se, hogy miként lehet összefogni valamit, ami ennyire sokféle. Nem lesz-e vegyes saláta, amit két szerző írt harminc év különbséggel, álneveken (és a saját nevükön is, lásd Németh elő-, és Szilasi utószavát), ráadásul különböző műfajokban. Egyben marad-e az olvasói tapasztalatban az, amit a szerzői-kiadói döntés egyberagasztott? Mielőtt azonban erre a kérdésre válaszolni próbálnék, nézzük meg közelebbről, mi és hogyan változott meg a kötet második felében.

A 195. oldal a kötet fordulópontja. Ami eddig volt, tehát a *Kész regény* teljes anyaga, innentől kezdve komolytalan, gyerekes dolognak tűnik fel. Poletti kései emlékirata, a *Kölcsönös szekundánsok* ugyanis a traumatikus huszadik század kisregénye lett, sorra veszi a második világháború, a vészkorszak, a Rákosi-korszak, '56 és a Kádár-konzolidáció éveit, olyan történelmi regény tehát, amely az ezredforduló táján jó időre gyakorlatilag a magyar próza szinte vezető műfaja lett. Maga Poletti minősíti „hagymáznak” hajdani barátjával folytatott levelezésüket: „Kitalációs, mesebeszédese levelek, nem igaz belőlük semmi...” A stílust is visszavonja: „A harmincas éveinkben jártunk, és kitaláltunk magunknak egy olyan nyelvet, ami már a korábbi század végén sem lehetett volna igazi” (200.). Persze ez, az örömelvű játék volt a boldogság, akkor is, ha nem volt igaz semmi belőle, csak a szerelem Héderváry Orsolyával, Poletti feleségével és a barátság Gabriellyel. De abból az életből semmi nincs meg már. Az egészet, a nyelvet, az embereket és a meséket is eltörölte a háború.

Vakmerő lépés a mű második részét azzal kezdeni, hogy kedves olvasóm, az első rész csaknem kétszáz oldalából bizony semmi sem érvényes. Hiszen az olvasó esetleg azt a kérdést teszi fel, fittyet hányva szerző és elbeszélő különbségére, hogy akkor miért adták ki megint, hogy akkor mért is kellett nekem ezt most újra elolvasnom, mon chère Poletti? Azaz van ebben némi kockázat, de nekem mégsem jut eszembe hirtelen ennél karakánabb megoldás, ha az a feladat, hogy fel kell rázni az olvasót, hogy újabb százötven oldalra elrabolhassuk a figyelmét. Ez a kötet „dupla vagy semmi” pillanata, az elbeszélő hamiskásan mosolygó kártyásként elismeri, hogy az első partit kétségtelenül elvesztette, de újabb körre hív.

A *Kész az egészben* némi túlzással szólva egy kötetben van összesűrítve az utóbbi harminc év magyar prózatörténete. Ha nem is az egészé, de egy markáns tendenciáé bizonyosan. A kilencvenes évek örömelvű szövegirodalma helyett a *Szekundánsok*kal itt van egy olyan próza, amelynek feladata van. A játékos, kombinatorikus, apolitikus, nyelvcentrikus irodalom átadta a helyét a komoly, komor, múlttal szembenéző prózának, ahol a teljesítendő feladat nem vízügyi (lásd Illyés), hanem emlékezetkritikai, a közösség történelmi önismeretével kapcsolatos, azaz végső soron morális és politikus. Nemcsak Szilasinál, hanem vagy tucat magyar író életművében felfedezhető hasonló elmozdulás. Sokféleképp leírható folyamatról van szó, lásd például az „inga visszaleng” és az újrealizmus elméletét Takáts Józseftől. Itt ezt a tendencia- vagy paradigmaváltást egy kötetben belül tanulmányozhatja az olvasó.

Az emlékezetkritikával tehát hagyományt folytat Szilasi. Ebből a szempontból a kisregény legjobb sikerült része 1957, a forradalom kijózanodott másnapjának megjelenítése, a „jó, akkor itt fogunk élni” (Gothár–Bereményi: *Megáll az idő*) pillanata és a Kádárral kötött kínos társadalmi paktum analízise, amit a szöveg „kiegyezett felejtés”-nek nevez. „Felejtjük el a közelmúltat. A tiéteket, de az enyémet is. 1956-ot cserébe 1944-ért. Egyik bűnt a másikért. Egyik feledést a másikért. Nincs emlékezés és nincsen gyász. Fojtsuk bele az egészet aljas tapintatba és gonosz némaságba” (241.).

A műfajváltással kockáztatott, mégis jól döntött Szilasi. A változásokra, láttuk, megvan a szövegen belüli magyarázat, *akkor* Poletti fiatal volt és bohó, megvolt a játszótárs a Gabriely személyében, *most* a történelem kiűzte a játékos kedvet a világból. Ugyanakkor párhuzamot vélek felfedezni az elbeszélte múlt nagyjából negyven éve (az 1930-astól az

1970-es évekig) és a megírás harminc évre elhúzódó folyamatos jelene között. Az elbeszelt történetben már értjük a változás okát (háború, ötvenes évek stb.), de mi okozza, mi tette szükségsszerűvé az elbeszélő módok megváltozását a *mi korunkban*, az ezredforduló túlsó végéről az innensőre érve? Miért lett volna ma már valóban anakronisztikus a *Kész regény* eredeti stílusában folytatni Poletti és Gabriely történetét? Talán igazságtalanul nagy kérdés ez egy kisregénynek vagy hosszú elbeszélésnek, és nem kell, hogy válasza legyen erre. Nekem mégis az a benyomásom, hogy a rendszerváltás kori, akkor még fiatal demokrácia azóta sokszorosan bekövetkezett illúzióvesztése is benne van a Poletti-folytatás radikális megváltozásában, mintha a mi korunk kiábrándulásának elmondására a háborús generáció traumája lenne a legalkalmasabb analógia. Ha ez így van, akkor az nagyon sötét képet fest a közelmúltról, legalábbis a Szilasi-mű korérzékeléséről. Könnyen lehet, hogy túlértelmezem a *Szekundánsokat*, hiszen nem gyanúsítható történelmi példázatossággal, nem vádolható didaxissal, de úgy tűnik nekem, hogy a múltbéli és a mai korok értelmezése mégis finom, alig látható szálakkal egymásba van fonva ebben a szövegben. Mintha ma úgy lehetne a kilencvenes évek elejére mint „boldog békeidőkre” tekinteni, ahogyan mondjuk az idős, magányos Poletti úr tekintett vissza a hetvenes években a háború előtti fiatalkorára.

Észlelések, Gabriely György feljegyzései, 1946. június

Némethnél is jelentős a különbség a régi és az új részek között, még ha a változás nem is egészen olyan irányú, mint Szilasnál. A drasztikus törés itt úgy válik szüzsélemmé, hogy hősünk, aki azelőtt Gabriely György volt, most egy elmeegógyintézetben találja magát, részleges emlékezetvesztés állapotában, és nem tudja magáról, kicsoda. Azaz megint nyomoz valaki után, de ezúttal nem az előző tennis trainer és az eltűnt könyvtárossza, hanem a hajdani önmaga rejtélyes ügyében. Hangnemváltás is van. A játékos tárcasorozat helyett most a *Zsidó vagy?*-ből és az *Egy mormota nyarából* ismerős esszéregény-stílust kapjuk vissza. Ez a tárgyát ráérősen, nagy ívekben körüljáró írásmód a célirányos történetmondás ellentéte. Mindig reflexióval, visszaugrásokkal, anekdotikus kitérővel, idézettel, vicceseléssel vagy más módon akasztja meg saját elbeszélését, mielőtt az célulvívé válna. A megakasztás, a leállítás viszont épp csak annyi, amennyit még elbír a narráció „hú-zása”. Ennek az elbeszélő logikának finom szövegtechnikája az olvasásritmus lassítása a hosszabb bekezdések közé beszúrt rövid (egysoros, tőmondatnyi) bekezdésekkel.

Hogy ezen kicsit gondolkozzunk most el.

Mintha ezt kérné a szöveg.

Ezekből egyébként az említett két regényben is az elején volt több, amit én úgy értelmezek, mintha a Németh-szövegek rögtön az elején rászoktatnák a befogadót a lassú olvasásra. Jön az ember a rutinszerű vagy akármilyen életéből, szinte „beesik az utcáról” a könyvbbe, az pedig rögtön az első egy-két oldalon eléri, hogy az olvasónak csillapodjon a vérnyomása, másként vegye a levegőt. A dikció ismerősségét az is adhatja, hogy itt is van megszólított, ahogyan az *Egy mormotában* volt. Ott az elbeszélő fia, itt eleinte az ismeretlen olvasó, később, az emlékezet visszatérése utáni zárószakaszban már Poletti: „...valójában neked írom ezt az egészet” (341.).

Az elbeszélő feladatértelmezése is ismerős lehet a korábbi Németh-könyvekből, mintha annak egy újabb variánsával találkozoznánk. A *Zsidó vagy?*-ban a megfigyelés lett a dolga a gyerekkori énnak (amikor nem tudott aludni az óvodában, és ezt a bosszantó kihágást úgy kezelték, hogy kötelezővé tették a nem-alvást, ő lett, aki a többiek álmát vigyázza), az *Egy mormotában* a megfigyelés már szakmája (film-es helyszínvadász), itt pedig – mivel az elmeegógyintézetben terápiás céllal mindenkinek van munkája – a meteorológiai észlelés

lett a feladata. Ehhez kap egy „Észlelések” feliratú füzetet és egy remek távcsövet (ahogy a helyszínvadásznak profi teleobjektívje volt). Ő tehát megbízott észlelő, a többi emberrel szemben a „sürgölődés” (291., 293.) a jellemző.

A megfigyelés mindhárom esetben az életben való részvétel ellentéte, idegenség, amelyet a három szöveg máshonnan eredeztet, és itt kezd érdekes lenni a különbség is. A *Zsidó vagy?*-ban az idegenség önéletrajzi (saját identitásom, esetleges zsidóságom, a család története, az államszocialista időszak, mint saját eszmélkedésem, életem közege), az *Egy mormotában* politikai és morális, azaz: mit kezdjen a hanyatlásában is nagyszerű európai (észak-atlanti) civilizáció a posztgyarmati értelemben vett idegennel (a bevándorlókkal, a vukumprákkal, a kanadai indiánokkal), illetve a saját elnyomottjaival (cigánnyal, a mozgássérült koldussal stb). A harmadikban, az *Észlelésekben* az énem belül van az idegenség, az önismeret elvesztésében, nyersen és drasztikusan, az önéletrajzi, szociológiai vagy politikai faktor „könnyítése” nélkül. Azaz itt a saját idegenségemet nem lehet már ráfogni körülményi tényezőkre. Ennek leleményes költői invenciója, szűzsé-ötlete az emlékezet-szakadás után bolondok házában magához térő ember kliséjének újrahaznosítása. Az olvasó persze dönthet úgy, hogy az én diszkontinuitása a második világháborúval következett be (hasonló szerkezete van például a *Budapest nagyregényben* 2023-ban megjelent Szép Ernő-parafraízisnak, Németh Gábor *Zsidó nyaralásának*, ahol az idős zsidó bácsi visszatér a hajdani csillagos házba, a *saját idegensége* az ő esetében nyilvánvalóan a holokauszt történelmi diszkontinuitása). De itt (ellentétben a Szilasi szomszédszövegével) a történelmi körülmény hangsúlytalan, nem közvetlen a bombázás, hanem egy beomlott ház okozta a balesetet. Hiszen az idegenség legnyugtalanítóbb vonása talán épp az, hogy nem lokalizálható, alig tetten érhető, és ennek megírása Németh Gábor eddigi művei közül itt tűnik számomra legradikálisabbnak.

Gyakori lett a magyar prózában az egyes szám első és harmadik személyű elbeszélő váltogatása egy művön belül. Németh szövegében ez az eljárás különösen termékeny. Az ismeretlen hajdani önmagáról kezd el mint „ő”-ről beszélni, mostani önmagának pedig új nevet ad (Jonas), és én-nek hívja. (Bár, talán csak hogy ne legyen ilyen tiszta a képlet, egy helyen Jonasról is E/3-ban beszél.)

Az annéziás elbeszélő az E/1 vs. E/3-as játékon kívül másra is lehetőséget ad. Az olvasó ugyanis többet tud a figura múltjáról, mint ő maga. Azaz Jonas emlékvillanásai, asszociációi, amelyek számára az ébredés után elfelejtett álmok utóízénél is illanóbbak, az olvasó számára konkrét és nagyon is valóságos olvasmányemlékek a kötet első feléből. Az olvasó úgy érezheti, szinoptikus, istenszerű, korokat egybelátó tudása van, Gabriely-Jonas mindentudó terapeutája lehetne, aki belelát a páciens önmaga számára hozzáférhetetlen emlékeibe, és látja, hogy Gabriely öntudatlanul ismételi jeleneteket az első részből (például a tenispálya helyreállítása, találkozás a fehér doggal, a nő leleplezése a tenispályán stb.). A széteséssel gyanúsított kötet mégiscsak létező kohéziójának ez fontos eleme.

És ezzel vissza is térünk a korábban feltett kérdéshez: szétesik-e vagy nem ez a nagyon különféle szövegekből összeállított kötet? Úgy tűnik, hogy a régi Gabriely-levelek az antiművészet és a giccs fogalmai mentén a korai Németh Gábor-szövegek kontextusában voltak értelmezhetőek, míg az új szöveget már határozottan a kétezer utáni pályaszakasz megváltozott kérdései szervezik. A két pályaszakasz közt ugyan nincs olyan nagy különbség, mint amit a Szilasi-féle tendenciaváltozás kapcsán kissé talán poentírozottan tárgyaltam, de a különbség még így is jelentős. Mindez azonban nem a széttartás benyomását kelti, hiszen a két elbeszélő láthatóan akkor is szinkronban van egymással, amikor már nem leveleznek, nem is tudnak egymásról. És Gabriely szövegében is megjelenik a második világháború jelentette szakadás. Egyrészt a kitelepített svábok hátrahagyott kutyáiból alakult kísértetfalka képében, másrészt Gabriely emlékezetvesztése mint az élet-

történeti kontinuitás drasztikus megszakadása összecseng azzal, ahogyan a háborút és kommunizmust átélte Poletti érvénytelennek minősítette háború előtti levelezésüket. Mindemellett a kései hozzáírások rájátszanak az eredeti levelezés témáira, belső poénjaira. A *Kölcsönös szekundások* ugyan távolodik a kezdetektől (de azért itt is vannak vissza-utalások), az *Észlelések* viszont egyre inkább közelít, és amikor Gabriely emlékezete egy hirtelen mozdulat hatására egyszerre csak visszatér, akkor szépen visszatalál egymáshoz a könyv régi és új szakasza is. Feltehetőleg az olvasók többsége úgy fogja érezni, nem volt haszontalan a 195. oldalon folytatni az olvasást, ahogy nem volt haszontalan megtenni a nagy kitérőket sem, mert a történetek és motívumszálak sokasága végül összeér.

Ahogy az öreg Poletti emelte a tétet, a két szerző új hozzátoldása megemelte a *Kész regény* anyagát. A hajdani könnyed játék rezignált idődimenziót kapott, amit nem neveznék egyszerűen nosztalgianak, inkább az idők egybelátásának képességéről van szó. A háború utáni utóiratok műfaj- és regiszterváltása különös módon úgy keretezte újra a hajdani *Kész regényt*, hogy ami ifjúkori bohóckodásnak tűnt, arról most kiderült, a későbbi történetek fényében mindennél fontosabb volt.

LÉPES MÉZ MÉHPEMPŐVEL

Láng Zsolt: Az emberek meséje

Végy egy bűntényt, lehetőleg gyilkosságot. Annál alább tán mégse adjuk. Ha tömeges, annál jobb, nevezhetjük rögtön mészárlásnak. Legyen valóban megtörtént, felkavaró eset, amelynek rejtélyét a mai napig nem sikerült megoldani. Végy továbbá egy meglehetősen feszült, menthetetlenül megromlott – enyhe kifejezések –, tehát inkább traumatikusként értelmezhető apa–fiú viszonyt, valamint egy érett férfi és egy fiatal nő végzetes szerelmét, amit fűszerez meg gyermekáldással. Tedd félre, mintegy kilenc hónapra! A fiúhoz adj hozzá egy furcsa foglalkozást, egy menő motort, továbbá egy nagy adag magányt és rettegést. Az egészet öntsd le mézzel és illeszd egy méhkaptárba! Ez lesz a világrendező, társadalmi keret, amelynek ürügyén rengeteget lehet elmélkedni. Persze, hogy ez ne legyen átlátszó, vond be a méheket és termékeket a cselekménybe! Kavargasd, amíg be nem sűrűsödik! Amikor már a massa minden molekulája odatapad az edény falára, zúdíts rá egy alapos özönvizet! (Hiszen jórészt egy Medárd nevű faluban tartózkodunk.) Nem baj, ha a fazék alján marad még néhány hulla. Belakmározva a cuccot rájöhetsz, hogy nem igazán érte meg a sok macerát, jól se laktál, és a kételkedés, gyanúsítgatás aromái is csak félig-meddig nyomják el a túl édes utóízeket. A mese tanulsága meg talán annyi, hogy a képzelet és a véletlen kéz a kézben jár.

Míndez a (vegy)konyhába terelő felvezetés természetesen kifejtésre szorul, főleg, hogy a cím mesét ígér, az emberekét, miközben már a borítón is méhek lebzselnek, máskülönben pedig regényt tart a kezében az olvasó, ez meglehetősen hamar világossá válik. A főzési alapanyagok és főbb műveletek inkább Láng Zsolt művének legfőbb kellékeit, eljárásait igyekeztek számba venni, de tényleg csak a legfontosabbakat, hisz van itt még rengeteg hozzávaló és fűszer, ami ezt a bonyolult narrációt működteti. Az alapanyagok és eszközök, tehát *Az emberek meséjének* tartalmi, formai, elbeszéléstechnikai vonásai sok hasonlóságot mutatnak Láng előző regényével, a *Bolyaival*, ami nem is olyan meglepő, hiszen – ahogy több interjúból is megtudjuk – a két mű keletkezése keresztezte egymást. Mindkét regény két történet- és narrációs szállal dolgozik, bár *Az emberek meséjében* a két szál a történet szintjén is összeér, s ezúttal mindkét, szintén váltakozva elrendezett szólam napjainkban és közel egy időben játszódik. A regény ez esetben is egy ambivalens apa–fiú kapcsolatot jelenít meg, s az egyes történetszálak is hozzájuk kapcsolódnak. Míg az apa, André Tavasz történetét külső elbeszélő közvetíti, a fiú énelbeszélés-ként mondja el az események sorát. A két szál ez esetben is hierarchikus viszonyban áll egymással, mert egy idő után

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2024
488 oldal, 6299 Ft

sejtjük, később már biztosra vehetjük, hogy az apa történetét a fiú meséli el, André Tavaszi részletes naplóbejegyzései alapján, s feltehetően a művet négy nagyobb egységre tagoló André Tavaszi-bölcsességek is e naplóból származhatnak. A két narrációs szál tehát jóval szövevényesebben, szubjektívebb indítatásból fonódik össze, mint a *Bolyaiban*, ahol a kutató-író egy saját életétől távoli történettel, Bolyai János életének regényével bajlódik, s a regényíró tevékenységén túl a két történet-szál csak metaforikusan, áthallások sokaságával kapcsolódik egymáshoz. Ez esetben másként van: az apját gyűlölő fiatal férfi írja meg apja történetét, s e „mesébe” semmi sem szivárog át ebből a gyűlöletből, miközben saját szövegei többször és részletesen kitérnek gyerekkori traumáira, sérelmeire. Sőt, André történet-szála egy negédes magánéleti újrakezdés elbeszélése, amelyben a férfi jelenlegi önmagáról és addigi életéről alkotott képe nagyon távol van attól az apafigurától, amit a fiú rajzol meg. Olyan, mintha két különböző emberről lenne szó. S bár talán ez a diszkrépancia értelmezhető úgy, hogy a fiú egy önáltató, önmaga hibáit mentető, a fiával lévő kapcsolatára vak, önelégült apa alakját rajzolja meg, ám az elsődleges elbeszélőnek ez – az apát magától – távolító megoldása nem igazán hiteles. A fiú gyerekkorából fakadó identitásválsága és apja iránti ellenszenvé ugyanis még névváltoztatáshoz is vezetett, így lett Zsomborból Étienne (ám az olvasó valahogy egyik nevet sem érzi a fiú sajátjának). Ezért egyáltalán nem tűnik meggyőzőnek, hogy a fiú, aki egyébként nem író, és nem jártas a narrációs-zövegben, és akinek frusztrációja, rettegése, rémálmai és aktuális helyzete miatt is mentális állapota erősen megkérdőjelezhető, létre tud-e hozni egy ilyen higgadt elbeszélést az apjáról. A mű utolsó harmada felől nézve a regény első felének André-részei súlyos kérdéseket vetnek fel, túl a pszichológiai hitelesség kérdésén, a két szál valahogy nem igazán áll össze. Persze, Láng Zsolt új regényében semmi nem áll össze, ahogy erre hamarosan kitérek. Szándékosan nem. Ám a két narrációs szál összeférhetlenségét, elcsúszását azért nem lehet teljes mértékben a szubverzív, bizonytalanságokat, játékot generáló narrációs elemek közé sorolni, mert mégiscsak ezeken múlik a regény – vagy mese? – működőképessége.

Az apa-fiú viszony és a két szálon futó elbeszélés mellett *Az emberek meséje* is a korábbi regényhez hasonlóan a krimi műfajával dolgozik. A regény elején ez a zsáner tűnik a leghangsúlyosabbnak, az elbeszélő nevek, adatok halmazával árasztja el az olvasót az első 50-80 oldalon, aki csak reménykedhet, hogy ez a rengeteg információ később majd értelmet kap. Ám ez (is) inkább narratív horog, amely behúzza a regény világába, s bevallom, a rengeteg ismeretterjesztés, mellébeszélés, áradó részlet közben a bűnügyi szál mozaikdarabjainak adagolása, váratlan fordulatai tudták leginkább fenntartani az érdeklődésemet. A bűnügy ebben a műben nem oldódik meg, ellentétben a *Bolyai* detektív-szálával, amelyben a svájci rendőrség példaértékű nyomozását követhetjük végig; e műben a tettes(ek) kiléte homályban marad, csak a bűntettek száma növekszik. De hasonló játékot űz az elbeszélő (és a szerző) a regény többi elemével, rétegével is. Ha lehet, ebben a regényben még több a tudományos ismeretterjesztés, egész fejezetek szólnak a méhekről és a méhek életéről, amelyekbe Zsombor/Étienne a világ minden táján belebotlik. Persze ő maga keresi a „bajt”, vagyis a fullánkokat, végül is különleges mézek felhajtása a munkája. De egy idő után a méhek és a méhek körüli büntények kéretlenül zsongnak körülötte, bárhová is megy, még a búvóhelyiül szolgáló kis ház padlásán is méhkaptárak üzemelnek. A méhek és a méz kultúrtörténete a Bibliától ifjabb Pliniuson át a legújabb méztani-gyógyszerészeti kutatásokig, a mézhamisítás kérdéséig mindenhová beszivárog, a felsorakoztatott érdekességek, összefüggések egy része persze nem is igaz, de a felforgató játék közepette mindig lehet megfelelő számú párhuzamot húzni vagy ellentétet állítani az emberek és a méhek között, lehet erkölcsi kérdéseket feszegetni a 18. század első harmadában alkotó Bernard Mandeville *A méhek meséje* című morálfilozófiai munkája kapcsán. Valamint mindezt ki lehet egészíteni Blaise Pascalnak a véletlenekekről elejtett gondolatával, amely a – műbeli

– véletlenekre irányítja a figyelmünket, bár ha alaposabban belegondolunk, életünk rengeteg eseménye váratlan és kiszámíthatatlan, ám ezeket a regény a véletlen fogalmának hipertrófiájával igyekszik roppant érdekesnek, fontosnak, sorsfordítónak beállítani.

A nevek, tények, kultúrtörténeti adalékok, megidézett gondolatok azonban jórészt a terelés, a tudalékok fecsegés eszközei, elég néhány gyanús adatra rákeresni, hamarosan kiderül, hogy az elbeszélő féligazságokkal, hazugságokkal, kitalációkkal dolgozik, hasonlóan mint Bartók Imre *A lovak a folyóban* című regényében. A *Legrövidebb nap* című film például egy 1963-as Bud Spencer–Terence Hill vígjáték, s nem egy 1999-es gyerekrablás története (legalábbis a kereső csak az elsőre bukkan rá), a méhemberekre is csak egy fantasy-oldal lényeként találtam rá, s a méhdelfinek létezése sem tűnik igaznak, bár tény, hogy a delfineknek is van méhlepénye. Talán mindez elegendően bizonyítja, hogy szerzői játékról van szó, és *nem véletlen* tévedésekről. Az elbeszélő kényszeres ismeretterjesztése mellett a valóság a hiedelmek, az irracionalitás irányába is kizökkentett. A regény cselekményének jó része egy romániai – fiktív – faluban, Medárdon játszódik, amelynek zömében cigány lakosai szedett-vedett, archaikus közösséget alkotnak, máshonnan, messziről érkező betelepülők, kusza, sokszor rejtélyes, elhallgatott sorsokkal. E szereplőknek nem egyszer kommunikációs hiányosságaik vannak vagy sajátos keveréknyelveken tudnak önmagukról és a világukról számot adni. Ez a világ tele van megmagyarázhatatlan, csodaszerű dolgokkal, furcsa halálesetekkel, „feltámadásokkal”, rejtélyes kincsekkel és egyéb eseményekkel, babonákkal, amelyek olykor véletlennek, olykor irracionálisnak, transzcendensnek tűnnek. S bár a valószerűtlenség érzete, a meseszerűség a regény sok részében jelen van, például a bolíviai egységben is, a leginkább a mágikus realizmusra emlékeztető ábrázolásmód Medárdhoz és a romániai világhoz kötődik, s talán nem túlzás a falut García Marquez Macondójával párhuzamba állítani, s e szövegekőzi játékot más elemek is megerősíthetik. (De ezekről később.)

Mindezekből a vonásokból látható, hogy Láng Zsolt regénye a bűnügyi, jogi, kommunikációelméleti adatok sokaságával, a méhek életének, életmódjának és kultúrtörténetének tudományos-ismeretterjesztő fejezeteivel, illetve a mesével, a mítikus, mágikus realista jellegű történetmozzanatokkal az igazság és hazugság hatáira, a valóság megismerhetőségére, a kollektív és egyéni hiedelmekre, a szubjektív megélésből származó vélekedések, torzítások, téveszmék természetére kérdez rá. Ezek alapján úgy tűnik, hogy a megismerés, az emberi sorsok és történeteik alakulása, a dolgok összefüggései nem teleologikusan, ok-okozati módon működnek, hanem a véletlenek, meglepetések, nem várt fordulatok irányítják a világ működését, mint a mesében. Hiszen a mesében minden lehet, az irracionalitás és váratlanság teljesen elfogadott, s bár a klasszikus mesének vannak bevett fordulatai, morfológiája, a kortárs mesét nem kötik szabályszerűségek, határt csak a fantázia szabhat.

Ugyanakkor a nyomokra, tényekre, bizonyítékokra építő bűnügyi nyomozás (látszata) és ennek közelítésmódja, eszközei, valamint a filozófiai, morális, tudományos jellegű fejtegetések, de legfőképpen a két elbeszélő szölamhoz tartozó két szereplő, apa és fiú kapcsolata és e viszony pszichológiai alapú közelítésmódja éppen szembeeszik az eddig részletezett szemléletmóddal és szubverzív elbeszélői eljárásokkal. A múlt felelevenítése során Zsombor/Étienne elbeszélése többször is visszatér a családját elhagyó anya, az ezt a tényt hazugsággal elfedő apa, a szeretethiány, a kamaszkori konfliktusok témájára, amely a két családtag teljes eltávolodását eredményezte, és a fiú névváltoztatásában tetőzött. Ez a szölam részletezi a sérelmeket, konfliktusokat, az apai ridegség eseteit, s ezek során a pszichológizáló attitűd minduntalan megnyilvánul: „Hiába változtattad meg a nevedet, mindig éreztetni fogják veled, hogy nem vagy igazi francia, állt elő apám a saját traumáival. Volt belőlük bőven” (162.). De ugyanígy több alkalommal kap teret a gyűlölet kifejezése is, nemcsak a névváltoztatás gesztusában vagy abban, hogy ekkortól kezdve a fiú az apját távolságtar-

tóan Andrénak szólítja, s nem apjaként, hanem monsieur Tavaszként beszél róla, hanem az apa halálának a gondolata visszatérően jelen van a kamaszfiú fantáziáiban: „Néha elmerengtem, milyen volna az életem, ha André meghalna. Pontosabban, ha már halott volna, hiszen meghalni, mint mindenki, ő is meghal egyszer. Amikor egy autóbalesetben elhunyt diáktársunk miatt fekete gyászszalagot tűztünk a zakónkra, és Judit néni megkérdezte, kit gyászolok, kis híján azt feleltem: az apámat. De nem lett volna elegendő, ha csupán úgy tesz, hogy nincs már. Arra vágytam, hogy lássam, ahogy a koporsóban fekszik, ahogy a sírja mélyén hever szétfoszlott arccal, lecupaszított csontokkal. A halottlátás delíriumában, ebben a beteges és határ nélküli burjánzásban kiteljesedtem” (215.).

Ha az egész mű kapcsán a lélektani alapnak és a fentihez hasonló fejtegetéseknek hi-szünk, tehát ha a műben az apa–fiú viszonyt jelentékeny tematikaként értelmezzük, akkor a valóságot feldúsító részeket, a kisiklatásokat, a folyamatos fecsegést a fiú szándékolt elbeszélő játékának tudhatjuk be. Ebben az esetben mindezek a figyelem elterelésének eszközei az elhallgatott dolgok helyett és felett. A sok beszéd, a megbízhatatlan információk, a hazugságok az olvasó elaltatásának, az időhúzásnak az eszközei, mintha egy mai Seherezádét követnénk, célja az esetleges gyanakvás kijátszása, a dolgok szándékos összszekuszálása. A hazugság egyébként nemcsak Zsomborra/Étienne-re jellemző, hanem a regény több szereplőjére is, a szereplőnek menedéket adó, rá gondot viselő Amara alapműködésének szintén a hazugság az alapja. Mindemellett a fiúhoz kapcsolódik Bernard Mandeville alakja is. A 18. század elején élt filozófus, közgazdász és satíraíró nagy hatású műve, *A méhek meséje* és a regényben többször felbukkanó cinikus tétele, amely szerint az egyéni vétkeket nem a hagyományos erkölcsi mérce, felsőbbrendűség alapján kell megítélni, hanem a társadalmi hasznossága szerint, és amennyiben „a gonosz méhek”, akik ölnék és rabolnak, a társadalom javára válnak, úgy a közösség szempontjából hasznosak. Persze az sem véletlen, hogy Mandeville e művét Martin, a „mézipari” cég főve-gyésze adja Étienne kezébe, aki maga is meglehetősen cinikusan az ideológiáktól mentes gondolkodásmódot képviseli, és nem áll tőle távol „a gonosz méhek” zsákmányolás- és gyilkolásvágya. Már amennyiben hihetünk az elbeszélőnek. De Zsombor/Étienne még Martin-nél (francia kiejtéssel) is egyértelműbben fedésbe kerül – fedésbe hozza magát – Bernard Mandeville-lel, amikor Amara számára a németalföldi filozófus nevén mutatko-zik be, és Bernard néven rejtőzködik hónapokon át az elhagyatott házban. Ezt az azono-sulást nem csak a kiemelt erkölcsi alapelv kínálja, amely alkalmat ad arra is, hogy az elbe-szélő külön szövegrész(ek)ben mutassa be Mandeville-t, és két alkalommal is idézze a tanító költeményéből vett részletet: „Igen, ha nagyság kell a népnek, / az államban szük-ség a vétek, / mint az éhség kell az evéshez”. Ismertetője során a fiú, természetesen, kitér a filozófus apja iránti gyűlöletére, aki hozzá hasonlóan, szintén szándékosan fordult szembe apja értékrendjével és életmódjával: „megengedhette volna magának a semittevő, gondtalan életet, *ehelyett írópultjának görnyedt, és megszállottan rakosgatta a szavakat egymás mellé. A szorgalmát részben az a gyűlölet táplálta, amit a bőrkereskedésből megtollasodott apja iránt érzett, és akinek a tekintetét folyton magán érezte. A legigénytelenebb ételekkel táplálkozott, szűk deszkapadon aludt. Imádatát utazni, de imádatát igyekezett elfedni. Rugózás nélküli kocsit használt, menet közben is jegyzetelt, egyszerű fogadókból szállt meg, ahol hajnalig körmöléssel egészítette ki megfigyeléseit”* (97. kiemelések tőlem). Kis jóindulattal mindezeket a sorokat magára az elbeszélőre, Zsomborra/Étienne-re is vonatkoztathatjuk, az apa iránti gyűlölet mindkét esetben elhatárolódás és „mintakövetés” kettősségére épül, ahogy a leírás szerint Mandeville, apjára tromfolva még hidegebb szobában aludt, mint nemzője, valamint a megszállott íráskényszer a fiút és a kényszeresen részletes naplót vezető apát, André-t is jellemzi.

Persze az imént leírtak csak akkor nyerhetnek némi jelentőséget, ha elfogadjuk a fiút nagyjából legitim elbeszélőnek. Viszont még ez esetben is kérdéses, hogy a szándékosan

mellébeszélő, hazudozó narrátor melyik szavának hihetünk, és egy megbízhatatlan elbeszélő esetében mi igazolhatná az apa–fiú történet és lelki aspektusainak hitelét.

Még képtelenebb a képlet, ha az egész művet az alá-fölé rendelt elbeszélői szállal együtt az elbeszélő meséjének, a szerzői játékok, kisiklatások, felforgató fogások parádéjának tartjuk. A regénynek ekkor talán annyi a „tanulsága”, hogy az egész élet, benne az emberi sorsok mind-mind csak különös mesék, amelyeket a véletlenek vagy a véletlennek beállított írói fantáziák irányítanak. Vagy hogy a csodálatos teremtett világot az ember rontja el, aki bűnre termett, de másrészt képes megjavulni, megváltozni és újra szerető, magasztos lényvé válni. Ezt hivatott példázni az idősödő férfi, André szentimentális meséje, amelynek ábrázolásába rengeteg negédes jelenet, giccses mozzanat került, ezekben a részekben ömlött a legtöbb kolorit az egyébként is túlradó, túlszínezett elbeszélésekre. Láng eljárásai, a szürke valóság kimozzgatása, kiszínezése azt is érzékelteti, hogy jó és rossz megítélése csak nézőpont kérdése, hiszen a mitikusba, a csodásba vagy a mesébe emelve mindez az emberképlet már nem is tűnik annyira szörnyűnek. Ebben az olvasatban viszont az apa–fiú kérdés, a lélektani felépítmény teljesen értelmezhetetlen. A szerző mint játékmester tevékenységét, uralmát emeli ki a kötet zárata, a *Szerzői szemle*, amelyben a regényíró szerző 2023-as valós látogatását írja le Annecy-be, a „chevaline-i mészárlás” helyszínére. Ez a nem túl szerencsés fogás még egy lapáttal rádob az eddig is teljesen nyilvánvaló kupacra: kedves olvasó, fikciót olvastál. S ha a történetnek nincs megoldása és a semmibe fut, az is mind nekem, a szerzőnek köszönhető: „Az irodalom nem csupán ábrázolni, hanem teremteni is tud” (483.). De hogy tényleg – de tényleg! – biztosak legyünk ebben, még azt is elmondja: „A könyv szereplőit a képzelet szülte. André Tavasz kitalált személy. A fia, Zsombor, vagyis Étienne Chaix szintén. Medárd nevű falu se található a térképen” (483.).

A mese végét elárasztó özönvízszerű eső ez esetben nem hoz megtisztulást, új kezdetet, sőt a talányos büntettek sora folytatódik. Az életben maradó, mészárlást túlélő gyerekek viszont megadják annak a lehetőségét, hogy az emberi faj – hatalom- vagy bosszúvágyból, kapzsiságból, irigységből – folytassa örök, kártékony tevékenységét, történelmét, hogy az ártatlan kis sárkányfogvetemények szára szökhessenek. A Medárdot előzőnlő víz motívuma felidézheti a Macondót elmosó roppant esőt, és a kéziratot író elsődleges elbeszélő, Zsombor/Étienne mintha hasonlóképpen teljesítené be saját családjának és önmagának a sorsát, apja, André jegyzeteinek segítségével, mint ahogy az utolsó Aureliano (Babilónia) megfejt, elolvassa és beteljesíti a család szanszkritül írt históriáját. Ám ez a párhuzam is inkább csak egy, az olvasónak kínált értelmezői lehetőség játéka, az életben hagyott csecsemő pedig az emberi és családi gyötrelmek végtelenségét, a mese folytatását sejteti.

Láng Zsolt regénye egy olyan bestiárium, amelyben csak a méhek kapnak felmentést állati ösztöneikre. Az emberi világ és társadalom még mesébe, csodába, mitikusba oltva sem mutat túl előnyösen, s a mű egésze mintha Mandeville elgondolásának cinizmusát erősítené fel, vajon az emberi szörnyetteket valóban mentheti-e bármilyen közösségi, társadalmi, gazdasági haszon. S egyáltalán, hogyan viszonyul mindehhez a bűnös ember tudata, felelősségvállalása, lelkiismerete. És az ártatlan? A szorongás, a kényszerek, a félelem, a paranoia vagy a háritás sosem a véletlenek játéka. De ezt már én társítom a műhöz, mert máskülönben a szerző utolsó szavait nyugodt lelkiismerettel olvasom vissza a regényre: „Micsoda képzavar”.

„IGY SZÍTOD ARCOM EGYRE ÉBEREBBRE?”

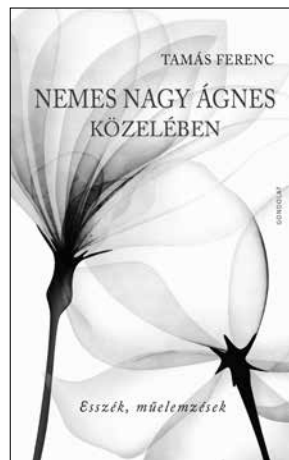
Tamás Ferenc: *Nemes Nagy Ágnes közelében. Esszék, műelemzések*

A leírt szöveg önmagában az íráshordozó anyagiságában megőrzött „holt betű”, amelyet a megértő olvasás kelt életre, és a szövegnek tulajdonított jelentéseket folyamatosan megújító értelmezéstörténet tart életben. Egy mű vagy életmű ekképpen emlékmű is, mely az anyagi létezés fizikai valóságával együtt rászorul az emlékezés és emlékezetben tartás kultikus vagy tudományos gesztusaira is. Az olvasás, különösen a líraolvasás, a megértés dialogikusságából fakadóan egyben *arcadás* is, ahogy Paul de Man fogalmaz, „a *prosoptionein* azt jelenti, hogy arcot *adni*, és ezzel magában foglalja azt, hogy az eredeti arc hiányozhat vagy lehet, hogy nem is létezik”.¹ Túl az irodalmi szöveg olvasásának teoretikus megragadásán, azt, hogy az olvasó kitöltve a szöveg mögötti hiányt milyen arcot társít az olvasott műhöz, és az archoz milyen hangot rendel, számtalan és részben szubjektív tényező határozza meg, míg végül az olvasás során kirajzolódó arc kontúrjai majdnem annyira jellemzik az olvasót, mint az olvasott szöveget nevével jegyző szerzőt. A megformált „nyelvi arc” azonban jelenkori olvasási horizontunkon még talán mindig egy ember arca. Amikor egy irodalmi művet vagy életművet bírálunk, végső soron mindig mintha egy emberről is ítéletet mondanánk.

Habár Nemes Nagy Ágnes pozíciója az 1945 utáni magyar irodalmi, mindenekelőtt költészeti és esszéírói kánonban aligha vonható kétségbe, mégis az emlékműállítás és -rombolás gesztusai esetében sokkal látványosabbak, mint más kortársainál, és mintha a mai lírikusi középnevezdek tagjai számára saját önértelmezésük lényegi kérdése lenne, hogy hogyan definiálják a hozzá való viszonyukat, miközben ezzel együtt minden esetben egy költészeti hagyományhoz, az újholdas-nyugatos líratradícióhoz való kapcsolat artikulálásáról is szó van. Az esetenként egészen „férfiasra” formált arckép mögött egy másik költő, Babits Mihály vonásai is határozottan kitűnnek, olyannyira, hogy a Nemes Nagyról alkotott vélemény hivatkozik is az egyébként valóban nagyarábcusult költőelőd vélt emberi karaktervonásaira: „Fölkészült, kimért, feszes és feszesült ember – ilyen értelemben Babits Mihály főbiás-szorongásos pedantériájának örököse –, írásai tömörek és szárazak” – állapítja meg vele kapcsolatban figyelemre méltó

¹ Paul de Man: Hypogramma és inskripció. In: uő.: *Olvasás és történelem. Válogatott írások*. Ford. Nemes Péter, Osiris, Bp., 2002, 395–432., 421.

Gondolat Kiadó
Budapest, 2024
188 oldal, 3950 Ft

visszhangot kiváltó pamfletjében Térey János,² és később hozzáteszi: „Nemes Nagy költészete hideglelés és steril költészet”.³ Téreyvel szemben Szabó T. Anna egészen más költői arcképet fest: „Az viszont a magam részéről [...] nehéz megértenem, hogy miért tartják éppen Nemes Nagy költészetét nyomasztóan hidegnek, ember nélkülinek és megközelíthetetlennek – mintha nem ugyanazt a szöveget olvasnánk. Én metafizikusan telített, de mégis tárgyiasan érzeki (sőt, sokszor gyöngéd) verseket látok – nem ismerek szenvedélyesebben kétségbeesett, következetesebben szabad, forróbban aktuális lírát – de ez nyilván alkati vonzódás, választás és jórészt nem objektív szem, hanem személyes ízlés kérdése. A Nemes Nagyra reflektáló idegenkedés vagy tartózkodás ugyanakkor megismétli a Babits költészete (és részben személye) körüli ellentéteket”.⁴ Adott keretek között nem lehet sem céloom, sem feladatomb a Nemes Nagy személyéről és költészetéről a *Jelenkor* hasábjain lezajlott ankét részletekbe menő elemzése vagy összefoglalása, a Tamás Ferenc Nemes Nagy Ágnes műveiről írt esszéit tartalmazó kötetről szólva előzetesen két meghatározó motívumot mégis ki kell emelni: egyrészt – ahogy ez a fentiekből már kiderülhetett – a költőhöz és a költői életműhöz való személyes és személyközi viszony fontosságát; másrészt a felekezeti indexszel (református) is jelölhető transzcendenciaviszony jelentőségét életművének meghatározó darabjaiban.

Tamás Ferenc könyvének a címe (*Nemes Nagy Ágnes közelében*) elsőként arra a személyes viszonyra és érzelmi kötődésre utalhat, mely a szerzőt a költőhöz kapcsolta életében, és köti lényegében mind a mai napig. A kapcsolatnak erről az oldaláról a keménykötésű, igényes kivitelű könyv hátsó borítóján olvasható vallomás tudósítja az olvasót, a Nemes Nagy Ágnes által vezetett egyetemi műfordító szemináriumon kialakult és az egyetemi képzés után is fennmaradt tanár–diák, majd mester–tanítvány viszonyról. Ennek tükrében érthető az is, hogy Tamás elsődleges célkitűzése, hogy miközben bevezeti olvasóját Nemes Nagy Ágnes műveinek megértésébe, kettejük kapcsolatának is emléket állít: „Könyvem a tisztelet és a hála kifejezése is, törlesztés mindazért, amit Nemes Nagy Ágnes-től, nemcsak műveiből, hanem – életem nagy ajándéka – személyesen is kaptam” – olvashatjuk a könyv bevezetőjében (13.), melyben a szerző rövid portrét rajzol a tanárról, a költőről, az esszéíróról és a műfordítóról, kiemelve egy-egy meghatározó karakterjegyet az írói-költői pályaképből; mindenekelőtt a tanár kristálytisza logikáját, szemléletességét és szórakoztató stílusát, valamint a költő verseinek elvontságát és súlyosságát. A könyv Tamás Ferenc 1993 után keletkezett esszéit tartalmazza, melyek közül az első a szakralitásélmény megjelenését vizsgálja Nemes Nagy költészetében, míg a többi írás egy-egy mű értelmezésére koncentrálna; a fókusz a költészetre esik, de minden egyes interpretáció kifejtése a teljes életművet szem előtt tartva és a lehetséges magyar és világirodalmi asszociációkat számba véve történik. Az értelmező célja kettős: hogy ő maga jobban értse az elemzés tárgyául választott műveket és életművet, s hogy dolgozatai által olvasóit is bevezesse azok megértésébe. Ez lehet a könyv címének másik jelentésspektusa: *Nemes Nagy Ágnes* életművének *közelében* lenni, oda eljutni és másokat is eljuttatni.

A könyv alcíme az összegyűjtött írások műfaját *esszéknek* és *műelemzéseknek* nevezi, míg az előző *tanulmányok*ként aposztrofálja azokat. A szövegek lábjegyzeteltek, mely a tanulmány, a szigorú értelemben vett tudományos értekező próza egyik formai kritériuma, a könyvet szerzők és művek mutatója zárja, az elemzési szempontok is döntően poétikai irányúak. A már fentebb jelzett személyes motívum, valamint az, ahogy Tamás Ferenc a Nemes Nagy-recepciótörténet dokumentumait szelektálja és felhasználja, viszont inkább az esszé szubjektív jellemzőit helyezi előtérbe. A bevezetőben mint referenciapontokra Domokos Mátyás, Ferencz Győző, Lator László, Lengyel Balázs, Radnóti Sándor,

² Térey János: A nagyasszony. Nemes Nagy Ágnesről. *Jelenkor*, 2012/3, 299–302., 299.

³ Uo., 300.

⁴ Szabó T. Anna: A figyelem hasznáról. *Jelenkor*, 2012/3, 309–316., 316.

Rónay György, Tellér Gyula munkáira, valamint Schein Gábor 1995-ös monográfiájára hivatkozik, és megjegyzi: „Írásaimban csak kivételesen utalok szakirodalomra – ennek »bedolgozása« az elemzésekbe igencsak megterhelte volna a szövegeimet, és végső soron más műfajt igényelt volna” (13.).⁵ A fentebb sorolt nevek többségének értekező prózai életműve a 20. századi magyar esszéírói hagyomány részét képezi, s könyvében foglalt írásaival ehhez az irodalmi tradícióhoz kapcsolódik Tamás is. Egy helyen pedig kifejezett bírálattal reflektál a kortárs irodalomtudományi nyelvhasználatra: „Ahogy ma mondják némely értelmezők: »játékba hoztunk« más verseket az értelmezés során. Nem lehet eléggé figyelmeztetnünk mértéktartásra és körültekintő óvatosságra önmagunkat, tanítványainkat és kollégáinkat: az a divat, hogy *bármit* »játékba hoznak« az irodalmi szövegekkel foglalatostkodók, fölerősíti az öncélú, önmutogató játszadozás, az alázatot nélkülöző szellemi zsonglőrködés veszélyét” (89.). Ezzel – inverz módon – meg is határozza saját értelmezői attitűdjének alapvonásait: *önmutogató játszadozás* helyett az értelmezői munkának és a megértés közvetítésének felelősségét teljesen átérző, a *szellemi zsonglőrködés* helyett a műalkotás mondanivalójára odafigyelő interpretátori magatartásra törekvést.

Tamás nem köti le tehát magát egyetlen irodalomtudományos irányzathoz vagy iskolához sem, éppen ezért műelemzései, azok nyelve és konklúziói elkerülnek az iskolás dogmatizmus csapdáját, és ez jelentősen megnöveli az értelmező és közvetítő szerep szabadságfokát, melynek határait általában csak az értelmezett szöveg szabja meg. Ennek köszönhetően egy-egy Nemes Nagy Ágnes-mű kapcsán olyan kérdésekre világíthat rá, melyeket a korábbi recepció nem állított oly módon előtérbe, ahogy ő teszi, például amikor a *Tölgy* című versben felfedezhető tanító szándék pozitívumát vagy egy-egy alkotás politikai olvasatának a lehetőségét kiemeli. Szintén a *Tölgy* lehetséges kontextusainak leírása meggyőzően tárja fel a személytelen líra mögötti személyes állásfoglalást, a lehetséges intertextuális utalások (Petőfi, Berzsenyi, Kisfaludy Károly, Tompa Mihály, Arany János és Ady) számbavétele pedig felszínre hozza a szimbolikus jelentésű fa-motívumban rejlő politikai tartalmakat is. Egy-egy esetben viszont – úgy látom – a szerző nem tudja kikerülni a túlinterpertálás csapdáját. Amennyire megalapozottnak tűnik számomra a *Tölgy* „politikai vetületének” hangsúlyozása, annyira kérdésesnek vélem azt, ahogy a *Négy kocka* című versben a „téli garázsok alvadt hűvöse” kapcsán a hatvanas-hetvenes évek történelmi-politikai korszakára asszociál.

Az írások esszéisztikus stílusjegyeit erősítik azok a hétköznapi vagy beszélt nyelvi szófordulatok, melyek a téma komolyságát és súlyát nem csökkentve az előadásmód könnyedségét eredményezik; például: „misztikus volna Nemes Nagy Ágnes? Ugyan, ugyan” (16.). Vagy kicsit később: „Mint a tánciskolában a kályhához, kanyarodjunk vissza a misztika és a misztikusok problémájához” (17.). Illetve: „Talán mondanom sem kell, hogy nagyszerű költői család áldozatait vagyunk” (85.). Hasonló esszéírói fogásnak gondolom, amikor *A Föld emlékei* című prózavers beszélőjének hangját ahhoz hasonlítja, ahogy Miss Marple mesél (153.). Ötletes, szemléletes és a magas irodalom szigorú komolyságát enyhítő megoldás ez; feltéve, hogy az olvasó vagy a tanár értelmezését hallgató tanítvány ismeri Agatha Christie regényének hősnőjét. Vállaltan szubjektív az elemzett versek kiválasztása is, ahogy például a már többször hivatkozott *Tölgy* értelmezését felvezeti: „Ellenállhatatlanul vonz ez a kis vers” (79.). Ugyancsak az esszéire jellemző személyesség köszön vissza azokban a megjegyzésekben, melyekben Tamás Ferenc saját tanári tapasztalataival szemlélteti mondanivalóját: „Egyik tanítványom egy Nemes Nagy-órámm

⁵ Ugyanitt lábjegyzetben hívja fel a figyelmet Hernádi Mária és Z. Urbán Péter újabb tanulmányaira, megjegyezve, hogy az ő szempontjaikat és eredményeiket nem használta fel munkája során. Ennek nem jelzett, de feltételezhető oka az a később még említendő kötet szerkesztői elv, mely a korábban publikált dolgozatokon csak a legszükségesebb módosításokat végezte el.

után ezt mondta: elfogadja, hogy nagy költészet ez, de hideg, és ezért nem tudja igazán szeretni” (105.) – hangzik a Térey ítéletével összecsengő véleménye.

Még a bevezetőben tájékoztatja Tamás olvasóját arról, hogy a már korábban megjelent írások szövegén – egy-két pontosítást, kiegészítést leszámítva – nem változtatott, ami tulajdonképpen érthető, és nem csak – miként a szerző is említi – az egyes esszék közötti átfedések „kigyomlálásából” keletkező hiányok miatt. Az első írások még a kilencvenes évek első felében keletkeztek, ezek átirása (például kiegészítése az újabb szakirodalommal) esetenként egészen más írásművet eredményezett volna, és így elillant volna a kimondatlan cél, mely a kötet összeállításával a több évtizedes értelemzői tevékenységnek is emléket állít. Néhány esetben azonban mégis érdemes lett volna további pontosítást tenni. Ahogy már fentebb említettem, az elemzések súlypontja a Nemes Nagy-lírára esik (ideszámítva *A Föld emlékei* prózaverset is), ezalól egyetlen kivétel van, a *Ház a hegyoldalon* című drámai mű elemzése. Ezzel kapcsolatban Tamás megjegyzi, hogy műfaji szempontból kivételes alkotásról van szó, mivel drámaként *egyetlen* az életműben. Ehhez én mindenképpen hozzáfűztem volna egy apró pontosítást: a *Ház a hegyoldalon* a költő életében megjelent *egyetlen* rövid, drámai formában írt mű, melyet a *Kortárs* folyóirat 1967. évi 8. száma publikált. A teljes életművet, tehát a hagyatékban maradt alkotásokat is tekintve azonban *nem ez az egyetlen*, Nemes Nagy Ágnes ugyanis a nyolcvanas években Bálint András felkérésére írt egy drámát *Babits szerkesztő úr* címmel, amely a költő életében nem került színpadra, és nyomtatásban sem jelent meg. Kelevéz Ágnes közölte a *Leírás és értelmezés. Újholdas szerzők a hagyományvá válás közben* című kötetben,⁶ és ő írt róla részletes, a drámai mű keletkezésének kontextusát is feltáró értelmezést.⁷ A *Ház a hegyoldalon*nak ezen túlmenően a műfaji besorolása is érdekes. Lehetséges, hogy csak jobb híján került be Nemes Nagy 1967-es *Napforduló* című verseskötetébe, majd később az összes versek közé, viszont érdekes, hogy a *Kortárs* tartalomjegyzékében is a *vers* műfajmegjelölést kapja, de a mű egyes részleteinek líraiságára Tamás Ferenc is felhívja a figyelmet: „Nem lehet nem felfigyelni arra – írja egy részlet kapcsán –, hogy a fenti szöveg a drámai szituáción mesz-sze túlmutat, a Nemes Nagy Ágnes-féle tárgyias létlíra legjavához tartozik” (123.).

Tamás Ferenc írásai nemcsak a személyességük miatt kötődnek ahhoz az esszéírói hagyományhoz, amelyet Nemes Nagy Ágnes hasonló műfajú írásai is félműveknek, hanem az egykori tanár példáját követi a műelemzések kristálytisztá logikája is. Ha nem is válik explicitté minden esszében, a megértés Tamás gondolkodásmódjában a kérdés–válasz dialektikájára épül. Példaszerű ebből a szempontból a nyitó esszé felütése, mely már a kérdésirányok kijelölése révén meghatározza az elemzés gondolatmenetét. Ahogy már a felvezetésben jeleztem, a Nemes Nagy-életmű vallási vonatkozásai kitüntetett figyelmet kapnak a költőről szóló diskurzusban, ugyanakkor Tamás nem az életrajzilag igazolható felekezetiesség, hanem általában a misztika felelől közelíti meg a témát. Nyitó kérdése ugyanis, hogy amikor műveinek alapvető olvasási tapasztalata szerint a versek fókuszba a világunkon túli világra esik, akkor vajon misztikus volna-e Nemes Nagy Ágnes. A válasz pedig nagyon határozott nem, és ezt a tézisért az értelmező több mű interpretációján keresztül árnyalja. Ugyanakkor ennek a kérdésnek a kvázi variációjára, azaz hogy vallásos költő volt-e Nemes Nagy Ágnes, már sokkal árnyaltabb választ ad, amennyiben elszakadva a tételes vallások dogmatikai kötöttségétől Mircea Eliade nyomán a „vallásos

⁶ Nemes Nagy Ágnes: *Babits szerkesztő úr*, kiad. Kelevéz Ágnes. In: Buda Attila, Nemeskéri Luca, Pataky Adrienn (szerk.): *Leírás és értelmezés. Újholdas szerzők a hagyományvá válás közben*. Ráció, Bp., 2016, 137–233.

⁷ Kelevéz Ágnes: Nemes Nagy Ágnes publikálatlan színdarabja Babitsról. Egy értelmezési kísérlet jelentősége. In: Buda Attila, Palkó Gábor, Pataky Adrienn (szerk.): *„folyékony szobor vagy szilárd szökökút”*. *Tanulmányok Nemes Nagy Ágnesről és más újholdasokról*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 2017, 62–105.

embert” mint a létre szomjazó, az isteni világ után vágyakozó létezőt határozza meg. Ugyanakkor ez a megközelítésmód rávilágít arra is, hogy a transzcendens irányultság, az isteni utáni vágy analóg azzal a Nemes Nagy Ágnes költészetének alapkarakterét adó, a művek világának tárgyas elemein túli jelentésvonatkozásokat egyszerre megsejtető és elrejtő poétikai jellemzővel, mely éppen ezért az olvasó részéről a megértés vágyaként lesz megragadható. Eggyel továbblépve: ahogy a jelenvaló emberi létező számára a lét teljessége elérhetetlen, ugyanúgy a megértő számára is a teljes jelentés sohasem lesz önmagában megragadható: „értelmi erőfeszítésétől viszont nem szabad azt várnia, hogy a homálytalan megértésig juttathatja el. Ha igaza van Nemes Nagy Ágnesnek, »a névtelek senkiföldjét« pásztázó költészet lényegi vonása, hogy *hiánytalan* megértése – lehetetlen” (56.).

Tamás Ferenc esszéinek jelentősége pedig éppen ebben rejlik. Nemcsak feltárják Nemes Nagy Ágnes költészetének önmagától megnyílni nem akaró jelentésspektusait, hanem mindeközben oldani tudják azt a hidegséget is, amely ezt a hermetikus lírát első megközelítésre alighanem legtöbb olvasója számára körülveszi, és olyan *nyelvi arcot* ad ennek a vitathatatlanul jelentős költészetnek, mely olvasásra és újraolvasásra készlet.

A SZÍNHÁZ SZABADDÁ TESZ

Jászay Tamás: Szabálytalan és kíméletlen. Beszélgetések a Szegei Egyetemi Színpadról

Az utolsó Paál István-rendezés, amit láttam, Drago Jančar *A nagy briliáns valcer* című előadása volt Veszprémben, 1989. február 17-én. Előtte Tolnai Ottó *Tűzálló esernyő* című darabjának a Zalaegerszegi Nyílt Fórum keretében tartott műhelybemutatóján vettem részt 1987. december elején.¹ Láttam még a szolnoki *Hamletjét* annak budapesti vendéjátékán 1982 tavaszán az Operettszínházban(!), s előtte öt pécsi rendezéséből hármát biztosan: Camus *Caliguláját* a Tettyei Esték keretében a romoknál 1976. augusztus 21-én (a bemutató az év januárjában volt a Pécsi Nemzetiben), az *Uránbányászok* című riportdrámát, mely László Lajos újságíró azonos című kötete alapján készült (1976 tavaszán, előfelvételis sorakatonai eltávom idején) és Alfred Jarry *Übii királyának* magyarországi bemutatóját 1977. február 11-én.² A további kettőre – Janusz Krasiński *Ha megjönnek a fivéreim* (1975. március 29.) és Molière *Scapin furfangjai* (1976. szeptember 19.) – nem emlékszem.

Mindezt szabadkozásnak szánom, mivel egy olyan kötetet szemlézek, amely a Szegei Egyetemi Színpad 1965-től 1973-ig tartó működéséről szól. A többek által a könyvben elsőként említett, a korszakot megalapozó Paál-rendezés Ionesco *A király haladik* darabja,³ melynek 1965. november végén volt a bemutatója,⁴ az utolsó pedig a Sarkadi Imre *Kőműves Kelemenjéből* készült előadás 1973 októberéből. Az előadásokat, Paál István alakját, saját maguk színpadbeli, ahhoz kapcsolódó tevékenységét és erről való emlékeiket az akkori színpadtagokkal készült interjúk formájában örökíti meg a kötet. A mű szerzője, szerkesztője, az interjúk készítője, Jászay Tamás az előszóban jelzi, hogy nem látott élőben egyetlen, Paál István által a Szegei Egyetemi Színpad számára rendezett előadást sem.

¹ Ez a rendezése nem nyilvános előadás volt, hanem a Dramaturg Céh „A magyar dráma nyílt fóruma” című az évi programjának házibemutatója. Bizonyára ezért hiányzik valamennyi listából, amelyik Paál István rendezéseit felsorolja. Megemlíti azonban Radnóti Zsuzsa a Tolnai Ottó

Végl(ő)adás című drámakötetéhez írott utószava végén: „Szakmai bemutató: Zalaegerszegi Nyílt Fórum, 1987”. Radnóti Zsuzsa: Magányra ítélve (Tolnai Ottó drámáiról). In: Tolnai Ottó: *Végl(ő)adás*. Neoprológus Kiadó, Budapest, 1996, 200–211., 210.

² A színházi intézet adattárában tévesen február 21. szerepel (ami hétfői – akkoriban játékszüneti – nap volt).

³ 1970-ig ezen a címen adták elő kétszer, Gera György fordításában, 1989 óta Bognár Róbert fordításában *Haldoklik a király* címmel játsszák. Ez utóbbi fordítás jelent meg Ionesco *Drámák* című kötetében (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990).

⁴ A színházi intézet adattárában tévesen 1967 szerepel. Nánay István később említendő könyve két helyen a helyes, 1965-ös dátumot közli (36. és 187. oldal), ám a Paál István rendezéseit felsoroló listában a téves 1967 szerepel (195. oldal).

MASZK Egyesület
Szeged, 2024
92 oldal, online

Én sem mondhatok mást. És ennek – éppúgy, mint Jászay esetében – nemzedéki okai vannak. Ő akkor született, amikor Paál István már Szolnokon rendezett, én pedig a kötetben tárgyalt időszakban felső tagozatos, majd gimnazista voltam Pécsen.

A tizennégy interjúalany eltérő „szerepet” és szerepet töltött be Paál Szegedi Egyetemi Színpadi korszakában, ám a beszélgetésekben felidézett emlékeikben van valami közös. Ez pedig a részvételiség és a tanúságtétel. Mindez egyedi megvilágításba és egyben fénytörésbe helyezi azt, amit a független/alternatív/amatőr színház történetében az előadásaikról a kívülállók, azaz a nézők és a kritikusok, a rajongók és az apparatcsikok, a szemlélők és a jelentésírók beszámolóí, dokumentumai nyomán mindeddig a Szegedi Egyetemi Színpad Paál István fémjelezte korszakáról tudhattunk.

Jászay Tamás online kötetének regisztere olyan hatás kelt, ami e regiszter reprodukálására készlet. Mint amikor egy szerző művét olvasván annak megszólalásmódját vagy szemléletét imitálja a kritikájában a recenzens (például Esterházy művéről Esterházy modorában ír). Itt, ennek a kötetnek az esetében maga is emlékidezésbe fog, például azokról a dalokról, melyeket a Cseh Tamás – Bereményi Géza szerzőpáros az *Uránbányások* című darabba írt, s melyeket évtizedeken át maga is megszólaltatott, vagy arról, hogy az *Übü király* premierjére Pécsre érkezett Örkény Istvánt ő mutatta be az Irodalom Tanszéknek a kortárs magyar írókat vendégül látó sorozatában elsős főiskolásként, a hallgatóknak szerzett találkozózn. De mindez megmarad privátnak, nem is folytatom.

Jászay interjúinak az a kitűnősége, hogy az egyéni megszólalások, múltidéző élmények, tapasztalatok túlmutatnak az egyes résztvevők egykori személyes szerepén, és egyszerre adnak hiteles képet Paál István személyiségéről, akkori tevékenységéről, a közösség erejéről, a közösen vallott eszmények képviseléséről, illetve arról az intézményi és társadalmi kontextusról, amelyben mindez megvalósult és működött.

Paál Istvánról (1943–1998), a Szegedi Egyetemi Színpad keretében, illetve a későbbiekben végzett rendezői munkájáról az egyes előadások írott recepcióján túl születtek már kötetek. A mostani könyv előzményeihez tartozik Bérczes László *A végnek végéig. Paál István* című, 1995-ben megjelent munkája. Ennek gerincét interjúk adják, Paállal és alkotótársaival, akik közül többen a Jászay-kötetben is szerepelnek (Ambrus György, Vági László, Dózsa Erzsébet, Árkosi Árpád, Duró Győző, Keserű Imre, Kohler Katalin). A másik egy 2023-ban megjelent színháztörténeti mű, Nánay István *Nyitott színház. Paálisti és a Szegedi Egyetemi Színpad* című könyve, mely az együttes leghíresebb produkciójának évfordulójaához kapcsolódva született: az 1973-as *Petőfi-rock* színrevitelének ötvenedik évfordulója alkalmából. Nánay István sorra veszi a Szegedi Egyetemi Színpad korabeli bemutatóit, melyekről már annak idején is írt, az előadásokon túl bemutatva az intézményi és politikai kontextust, korabeli újságcikkeket, a főszöveg végén pár oldalon idézve a Bérczes-kötet interjúból, függelékben pedig közölve két korabeli Paál-írást és egy informátori jelentést.

Jászay Tamás, az itt szemlézett kötet szerzője-szerkesztője az előszóban kiemeli, hogy Szegeden mintegy száz éve meghatározó a független színházi gondolkodás és hagyomány. Ez a továbbörökítés a szemléletet és gyakorlatot, az intézményesülés alakzatait is magába foglalja, az 1930-as évek elején a fiatal Hont Ferenc kezdeményezte Szegedi Szabadtéri Játékoktól az 1990-ben Perovics Zoltán alapította Metanoia Artopedia kísérleti színházon át a rákövetkező évben létrehozott, független színházakat felvonultató THEALTER nemzetközi színházi fesztiválig. Ebbe a független színházi környezetbe ágyazódik az 1960-as évek derekától a Szegedi Egyetemi Színpad, szellemi és esztétikai hidat képezve az említett színházi formációk között.

Az előzményként említett kötetektől Jászay könyvét – többek között – az különbözteti meg, hogy az ő munkájában közvetlenül jelen van és érvényesül a párbeszéd, míg azokban túlnyomórészt monológok olvashatók. Még akkor is, ha mindkét korábbi kötet törek-

szik valamiféle látszólagos párbeszédre. Bérczes a megszólalók monológjait két részre osztja, s a könyvben bal oldalon Paál István szövegét, a másikon pedig a színpad tagjainak beszámolóit közli, ám keretként ott van egy közte és Paál közötti dialógus. Nánay Istvánnál a kötetben idézett korabeli cikkrészletek és a mostani színháztörténeti horizont lépnek egymással párbeszédbe. Tényleges párbeszéd azonban Jászay Tamás kötetében van, aki érzékenyen és felkészülten, személyre szabottan kérdez, ami dinamikát ad a szövegnek. A részben egybehangzó, ám részben széttartó emléknymok, hangsúlyok elevenné teszik az ötven-hatvan évvel ezelőtti színpadi fejleményekről szóló beszámolókat.

Az interjúalanyok eltérő időpontban kapcsolódtak be a színpad működésébe, eltérő ideig voltak tagok, eltérő mértékű volt a színpadhoz kötődő tevékenységük, ahogy eltérően alakult pályájuk, életútjuk, valamint a színházzal mint tevékenységgel és intézménnyel való kapcsolatuk. A velük folytatott beszélgetések fókuszja nem elsősorban az eredmény, hanem a folyamat, illetve a léttapasztalat; annak megidézése, hogy milyen volt a Szegedi Egyetemi Színpad tagjának, segítőjének, befogadójának lenni a hatvanas-hetvenes évek fordulóján.

Micsoda korszak! Micsoda generáció! A *Petőfi-rock*, amit Paál István a magyar *Hair*nek nevezett. Jerzy Grotowski, akinek neve közel negyvenszer hangzik el, például így: „a Grotowski-féle színház volt a minta; azt az átélt színészi teljesítményt kereste” (34.), s akinek kapcsán Halász Péter arról írt a *Színház* folyóirat Grotowski-különszámában a lengyel rendező 1999-ben bekövetkezett halálát követően – a magyar független szcénára vonatkoztatva –, hogy „Grotowski csuhájából léptünk elő”.⁵ Harminc évvel ezelőtt Paál István erről a hatásról ezeket mondta: „Grotowski alapvetően megváltoztatta az élethez és a színházhoz való viszonyomat. És most, 1994-ben, úgy gondolom, azt is értem már, miért hagyta abba a gyakorlati színházi munkát. Abba kell hagyni, ha már nem tudsz, nem lehet úgy dolgozni, mint egykor. Kiszakadni, kivonulni, mindent itt hagyni”.⁶

A kísérletezés kockázata és szabadsága, a sorsvállalás bátorsága mint generációs attitűd és tapasztalat sugárzik az interjúkból, amelyek bár a múlttól szólnak, a jelennek adnak példát, tartásból, következetességből, hitből, közösségiségből, a színház morális intézményként való felfogásából. Akkoriban a kötetben megszólaló interjúalanyok a húszas éveik elején, legfeljebb derekán jártak, Paál István harminc volt, amikor a *Petőfi-rockot* és a *Kómúves Keleмент* megrendezte.

Kordokumentum, emlékezeti szöttes, amelynek történetszálaiból kirajzolódik egy kép az 1960-as, '70-es évek fordulójának Szegedi Egyetemi Színpadáról, amelynek jelentőségét már annak idején érzékelték a nézők és a szakmabeliek. Ezt akkor különféle díjak, felfokozott közönségreakciók mutatták egyfelől, másfelől a „szervek” növekvő figyelme. Egy biztos, a korszak színháztörténeti súlyú és jelentőségű színpadáról van szó, amelynek méltó megidézését adja Jászay Tamás kötete.

A kötet interjúinak az interjúalanyok megszólalásából vett egy-egy mondat a címe. Az alábbiakat nem ezekből a címekből válogattam, de ízelítőként és a könyv atmoszférájának megidézéseként magam is kiemek minden megszólalásból egy-egy rövid idézetet.

„Elsőéves koromban megismerkedtem az akkor másodéves Paál Istivel, így nyomon követhetem személyisége alakulását. Elegáns, sötét öltönyben jelent meg, nyakkendő, hegyes orrú cipőt viselt, szóval úriember fazonra vette. Lehet, hogy ez is csak játék volt?” (Ambrus György, 10.); „voltak kedvenc színészeim, akik nem a szerepet játszották el, hanem a szerep játszotta el őket. [...] Ez volt a Szegedi Egyetemi Színpad csodája is, Isti ezt csinálta ösztönösen, még jóval azelőtt, hogy megismerte volna Grotowskit.” (Vági László, 14.); „A keménymagot azok alkották, akik osztották Isti nézetét, miszerint a színházcsinálás etikai kérdés.” (Dózsa Erzsébet, 21.); „Nekem ez nem a múlt, hanem egy részem, ami-

⁵ Halász Péter: Grotowski csuhájából léptünk elő. *Színház*, 2000, különszám, 41–47.

⁶ Bérczes László: A végnek végéig. Paál István. Cégér, Budapest, 1995, 122–123.

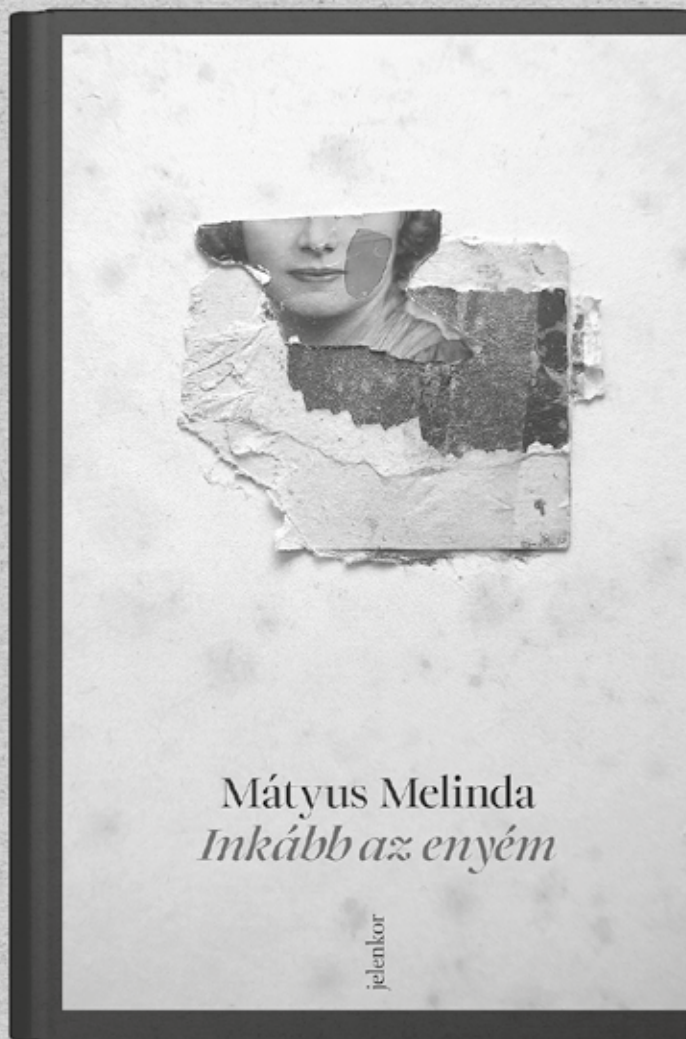
ből vagyok.” (Geréb Ágnes, 28.); „a Színpad előadásaiiban nem neveztük nevükön a dolgokat, hanem elértük, hogy aki nézte, annak eszébe jusson.” (Kohler Katalin, 30.); „Én csak azzal az erős élményháttérrel tudom nézni a színházat, amit Istitől kaptam, és időnként eszembe jut, hogy milyen szépen aprópénzre váltódott, ami akkor avangárd volt.” (Szajbély Mihály, 37.); „Neki eleve volt egy forradalmi attitűdje, az összes olyan műve, amiben részt vettem, itatósként szívta magába ezt a mentalitást.” (Kormos Tibor, 39.); „Ez életforma volt, nem csak egy színház.” (Papp László, 43.); „Ez a legerősebb emlékem: ott van Ács Jani, Dózsa Erzszi, én, és jönnek a nézők. [...] Hihetetlenül hosszú várakozással és csönddel öleljük át egymást [...] Az összes előadásból ez a csend, ez az atmoszféra, ez a várakozás bizonyos terekben ezzel a két emberrel a legerősebb élményem.” (Árkosi Árpád, 50.); „A test szerepe sokkal felfokozottabb volt, mint bárhol másutt, amit akkor láttam.” (Krékits József, 53.); „A tartás, amit Isti és a Színpad elvárt, talán az egyik legfontosabb muníciánk.” (Herneckzi Katalin, 60.); „Neki köszönhetem, hogy színházi ember lett belőlem.” (Duro Győző, 68.); „Isti egyértelműen guruja és vezetője volt a csoportnak.” (Keserő Imre, 69.).

Az egykori tagokkal készült interjúkat egészíti ki egy Nánay Istvánnal készült beszélgetés, aki 1971-től kezdődően követte nyomon Paál István rendezői munkásságát, recenziókon és személyes eszmecsereken keresztül. Ez utóbbiról ezt mondja: „Istivel a kapcsolatunk akkor mélyült el igazán, amikor profivá vált: a pécsi előadásairól már a bemutatók előtt többször beszélgettünk. [...] Családiról is összejártunk, és ezek a találkozások mindig szakmázásba futottak ki. Ő mesélt, én reagáltam, ebből alakult egy párbeszéd” (73.). És van a kötetben még egy dokumentum, Szőnyi György Endre *Színház! Színház!* című, 1983-ban készült filmnovellája, mely arra az ötletre épült, hogy összekapcsolja az ifjú Horváth István rendezte 1941-es *Hamletet* a Szegedi Egyetemi Színpad és Paál István történetével. Igazi csemege és különlegesség.

A Szegedi Egyetemi Színpadról született előzményeket (Bérczes és Nánay könyvét) tovább bővítik a közelmúlt kutatásai, eseményei. Ilyen a „Hiányzó (színház)történetek” című kutatási projekt, amely az 1960-as, ’70-es évek magyarországi úgynevezett „amatőr színházi mozgalmának” különféle csoportjaival, együtteseivel foglalkozik. A kutatásnak a Szegedi Egyetemi Színpad működéséről szóló részében az egyes bemutatók adatain, dokumentumain kívül az egykori résztvevőkkel készült interjúk is megtalálhatók (tíz ilyen készült). A színpad vezető színésznője volt Dózsa Erzsébet, akiről 75. születésnapján (amit már nem ért meg), 2024. november 11-én Budapesten, a Magvető Caféban megemlékezést tartottak barátai és tanítványai. Az estről készült videófelvétel első fél órájában a Szegedi Egyetemi Színpadról esik szó, a felvételen a negyedik perctől 8:07-ig a *Petőfi-rock* egy részlete látható.

Az írásom elején említett Drago Jančar *A nagy briliáns valcer* című darabjának színhelye „A Szabadság Szabaddá Tesz” nevű pszichiátriai intézet.⁷ Az 1985-ös dráma az önkény működését egy totális intézményen keresztül modellálja. Ahol az elnyomással szemben a szolidaritás, az összefogás és a szabadságvágy a művészet ígéretével és eszközeivel megerősítve teszi elviselhetővé az adott rezsimit és időszak „szűk levegőjét”. Mert lehet, hogy körülvesz bennünket az önkény, de valahol muszáj szabadnak lenni. Például a független színházban.

⁷ Drago Jančar: *A nagy briliáns valcer*. In: *A hódító. Mai szlovén drámák*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1989, 225–313.

Különös testi szenzációk találták meg saját nyelvüket Mátyus Melinda sodró erejű prózájában. Nevelődési regénnyé összeálló elbeszélései egy mindeddig teljességgel ismeretlen nézőponttal teszik finomabbá világunk nyelvi érzékelését, jelesül a lelkésznő látásmódjával. Történetei csaknem észrevétlenül űznek ki az irodalomból, önmagunk felismerésének irányába.

Mondjuk talán lelkésznőregénynek.

Mondjuk talán irodalomtörténeti eseménynek.

Visky András

Kodály

KÖZPONT / CENTRE

2025

jan

29

19⁰⁰

SZENDŐFI PÉTER ÉS A MAO

YELLOW ALERT
LEMEZBEMUTATÓ

Vendég
Szirtes Edina Mókus,
Kertész Erika

ZSOLNAY
ÖRÖKSÉGKEZELŐ
NKFT.

PÉCS

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

PÉCSI SÖR
PÉNYKERESKEDŐ

PAPPAS

Örök értékek a jelen korában!

A Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karán olyan tudást adunk át, amely túlmutat a szakmaiságon.

Képzéseink a kritikus gondolkodás, a társadalmi érzékenység és a kulturális értékek iránti elkötelezettséget erősítik – olyan értékeket, amelyek társadalmat és közösségeket formálnak.

Nem csak mesterszakon vagy doktoranduszként lehet a korábban megszerzett tudást elmélyíteni. Szakmai specializálódásra, új szakképzettség megszerzésére szolgálnak szakirányú továbbképzéseink.

Várjuk az alap- vagy mesterképzésen végzett, illetve osztatlan képzésen oklevelet szerzett jelentkezőket.

Az alább felsorolt, 2025. szeptemberi indulással meghirdetett szakirányú továbbképzésekre van lehetőség jelentkezni.

-
- angol-magyar bölcsészettudományi szakfordító
  - az információs műveltség és a könyvtárpedagógia alapjai
  - biblioterápia (Pécs és Budapest)
  - gyakorlatvezető mentortanár
  - igazságügyi régészet
  - irodalmi szerkesztő és kritikus
  - iskolai szociális munka
  - közoktatás vezető és pedagógus-szakvizsga
  - magyar mint idegen nyelv szakos pedagógus
  - mentálhigiéne és közösségi segítés
  - pedagógus szakvizsga
  - protokoll szaktanácsadó és rendezvényszervező
  - reflektív addiktológiai szociális segítés
  - roma társadalomismeret
  - sportpszichológia

A jelentkezéssel kapcsolatban felmerülő kérdések esetén
keressék bizalommal felvételi referensünket,
Galamb Esztert a btkefelvei@pte.hu e-mail címen keresztül.

PTE | **BTK**

btk.pte.hu/felvetelizoknek

Teljes körű nyomdai, reklámpari tervezés és kivitelezés

ÖN MEGÁLMODJA, MI KINYOMTATJUK!

www.nyomdaiotletek.hu

TÁMOGASSA

A JELENKOR FOLYÓIRATOT,

a kortárs magyar irodalom
meghatározó műhelyét!

Lapunk 1958 óta inspirálja és közli
a mindenkori kortárs magyar irodalmat.

Mások mellett Weöres Sándor, Mészöly Miklós, Csorba Győző,
Bertók László, Esterházy Péter, Nádas Péter, továbbá számos
fiatalabb hazai szerző írásainak adott otthont, miközben olvasók
generációit segítette az irodalmi tájékozódásban.

Folyóiratunk fennmaradásához szükség van az ön támogatására!
Ne hagyja, hogy a modern magyar irodalmi kultúra
egyik leghosszabb és legszebb története véget érjen!

Előfizetését vagy adományát a folyóiratot kiadó
közhasznú alapítványunk várja:

JELENKOR ALAPÍTVÁNY

7621 PÉCS, SZÉCHENYI TÉR 7–8.

SZÁMLASZÁM:

50800111-11164573